Tartu Riiklik Ülikool
Ajaloo-Keeleteaduskond
Ajaloo osakond
Üldajaloo kateeder

JAAPANI JA AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE SUHTED JA SÕJA ALGUS VAIKSEL OOKEANIL (1939-1942).

Diplomitöö

JANSON, J.

Tallinn, 1969

S I S S E J U H A T U S

Käesoleva teema käsitlemine ei olnud kerge ülesanne. Seda kogesin juba seminaritöös, kus uurisin samu probleeme. 1939. - - 1942. aa. periood kätkes endas väga palju mitmesuguseid ja mitmepalgelisi sündmusi mitte ainult Jaapani - USA vahelistes suhetes. Haarasid ju tolleaegsed vapustused mitte ainult nimetatud kahte riiki, vaid faktiliselt kogu maailma. Vaadelda nende aastate sündmusi kogu maailma mastaabis on selles töös võimatu ja tarbetu. Samal ajal ei saa mööda minna väljakujunenud olukorrast Euroopas, seda enam, et sealt sai alguse II Maailmasõda. Maailmasõjaks selle sõna otsesest mõttes aga perioodi 1. sept. 1939. - 7. (8.) dets. 1941. aa. siiski nimetada ei saa, haaras ju see põhiliselt Euroopa riike ning mõningaid territooriume Põhja-Aafrikas. Alles pärast 1941. a. detsembrit hõlmas sõda kas de jure või de facto enamiku [illegible] maailmast. Töö eesmärgiks on näidata neid faktoreid, mis viisid Jaapani ja Ameerika Ühendriigid relvastatud kokkupõrkeni ja mille tagajärjeks oli Euroopa sõja laienemine maailmasõjaks.

Olen arvamisel, et käesolevas töös ei saa ainult piirduda pealkirjas antud ajavahemikuga. Lühike retrospektiivne ekskurss

osutus hädavajalikuks. Tagasihoidliku ülevaate 1937. - 1939. aa. Jaapani välispoliitikast annab töö I peatükk. Just jaapanlaste tung Hiinasse 1937. a. tekitaski selle tüliõuna, mille ümber toimus hilisem keeruline diplomaatiline võitlus Jaapani ja USA vahel. Läbirääkimiste käigus ei olnud ühtegi nooti ega avaldust, kus pooled poleks kas otseselt või vihjamisi puudutanud Hiina küsimust. I peatüki raamidesse mahuvad veel niisugused tähtsad rahvusvahelisi suhteid mõjutavad sündmused nagu Kominternivastase pakti ja Müncheni kokkuleppe sõlmimine. Kogu töö ulatuses olen rahvusvahelisi sündmusi püüdnud siduda olukordadega ja reageeringutega Jaapanis.

II peatükk on kõige ulatuslikum. Kätkes ju 1939. - 1941. aa. periood endas väga palju ja tähtsaid sündmusi, millistest enamikku olen püüdnud valgustada. Peaõhk selles peatükis on Jaapani ja USA vahelistel suhetel, samuti on käsitletud Jaapani - Saksa, vähemal määral Jaapani - Inglismaa ja Jaapani-Nõukogude Liidu vahekordi.

III peatükk on võibolla mõneti väljalangenud töö üldisest ansamblist, kui nii võib ütelda. Samuti on ta ehk liiga "ületa-belistatud". Pidasin siiski otstarbekaks pühendada Jaapani sisuelule terve peatüki, sest sääraste andmete esitamine üheaegselt välispoliitika ja rahvusvaheliste suhetega teeb üldpildi liialt kohmakaks ja ebaülevaatlikuks. Selles peatükis on tihti toodud andmeid, mis haaravad perioodi 1936. - 1945. aa. Seda tegin teadlikult, sest selline käsitlus annab kompaktsema ja põhjalikuma pildi ühe või teise nähtuse arengujoontest, vältides ühtlasi ka opereerimist üldpildist väljakistud arvudega.

IV ja viimane peatükk jätkab otseselt II peatükki ja on pühendatud Jaapani - USA läbirääkimiste viimasele tsüklile ning nendevahelisele sõjategevusele. Töö sellesse ossa langes ka minu jaoks esimesel pilgul ületamatult raskena tundunud ülesande lahendamine: poolte strateegia esitamine. Selle küsimuse kompaktset ja igakülgset käsitlust ma kahtlemata ei suutnud anda, kuna see nõuaks eri ettevalmistust. Jõudu/mööda püüdsin sedagi lahendada.

Tööks vajalikku kirjandust oli minu käsutuses küllaldaselt ainult venekeelse materjali osas - tuli isegi teha teatud valik, mis võibolla polnud ka kõige õnnestunum. Eesti- ja võõrkeelseid allikaid on suhteliselt vähevõitu, kuid seda, millele õnnestus ligi pääseda, on ka kasutatud.

Nõukogude autoritest olid minu arvates paremad Kutakovi, Israeljani, Kuznetsi, Goldbergi ja Jakovlevi uurimused. Välisautoritest jätsid mulle parima mulje Cohen'i, Matloffi ja Snelli, Fulleri ja Tippelskirchi uurimused ning Sherwoodi memuaarid.

1. peatükk

JAAPANI VÄLISPOLIITIKA AASTATEL 1937 - 1939.

I Maailmasôjas vôitles Jaapan Ententei poolel. Tema osa vôidus Saksamaa ja tema liitlaste üle oli üliväike, kuna sôjategevus toimus peamiselt Euroopas ja Jaapan oma vägesid sinna ei saatnud. Sellele vaatamata oskas Jaapan tunduval määral tugevdada oma positsioone Aasias, eelkôige Hiinas. Sôja lôppedes oli Jaapan omandanud Marshalli, Karoliini ja Mariaani saared Vaikse ookeani lôunaosas ning anastanud Hiina provintsi Šandungi koos Tsindao sadamaga, millised territooriumid enne sôda olid kuulunud Saksamaale. Hiljem järgnes 21 nôudmist Hiina valitsusele, mille eesmärgiks oli saavutada kogu Hiina, eelkôige Mandžuuria ja Mongoolia alistamine. Sellisele agressiivsele välispoliitikale kaasnes intensiivne kaubanduslik tegevus:jaapani kaupadega ujutati üle mitte üksnes Hiina vaid ka teised Kaug-Ida turud. Kuna lääneriikide, eelkôige Inglismaa ja Prantsusmaa môju oli seoses Euroopa sündmustega seal tunduvalt nôrgenenud, müüdi relvastust ja muid sôjamaterjale nii Tsaari-Venemaale kui ka teistele liitlastele. Kôik see soodustas sôja ajal Jaapani majanduse ja tööstuse ennenägematut kasvu, mis muutis selle pool-

feodaalse maa arenenud imperialistlikuks riigiks.

Niisiis, sõjast väljus Jaapan tugevamana kui kunagi enne, mida ei saa öelda aga Inglismaa, Prantsusmaa ja täielikult laostunud Saksamaa kohta. Ainukeseks arvestatavaks jõuks, kes võis Jaapani huve Kaug-Idas olulisel määral riivata, olid Ameerika Ühendriigid.

Pärast sõda Jaapani agressiivne välispoliitika jätkus: 1918. a. interventsioon Nõukogude Venemaa vastu Kaug-Idas, agressiooni jätkamine Hiinas, mille otseseks tagajärjeks oli Mandžuuria valluta-mine 1931 - 1932. aa., katse anastada 1932. a. Šanghaid. Samal aastal moodustasid jaapanlased Mandžuurias nukuvalitsuse endise Hiina imperaatori Pu-I`ga eesotsas. Selline agressiivne poliitika õnnestus tänu läänеriikide passiivsele ja mittevahelesegamise poliitikale, kusjuures hellitati lootust võimalikuks Jaapani - - Nõukogude Liidu konfliktiks. Rahvasteliidu osa selles situatsioonis väljendus nn. Littoni missioonis 1931. a. Mandžuuriasse. USA valitsus piirdus protestinootidega.

Järgnevad sündmused Euroopas kujunesid samuti Jaapanile soodsaks. 1933. a. jaanuaris tulid Saksamaal võimule natsionaalsotsialistid Hitleriga eesotsas. Suurenevat välispoliitilist aktiivsust hakkas üles näitama Mussolini. Mõlema režiimi teravik oli sihitud Jaapani endiste liitlaste Inglismaa, Prantsusmaa ja USA, ning Jaapani naabri Nõukogude Liidu vastu. Jaapani tegevus Kaug-Idas langes uuesti teisejärgulisse ossa.

Peale Hitleri võimule tulekut hakkasid Jaapani - Saksamaa suhted pidevalt paranema. Sellega kaasnes fašistliku ideoloogia levik, mis viis Jaapani valitsuskriisini.

Jaapani parlamendivalimised 20. veebruaril 1936. a. andsid tugeva löögi sõjalistele ringkondadele, keda toetav Seijukai par-

tei sai 174 kohta endise 242 asemel. Samal ajal teised parteid suurendasid oma kohtade arvu.[1]

"Noor ohvitserkond", kes oli riigis peamine aktiivse välispoliitika ja sõjapsühhoosi propageerija, nägi selles oma mõju langust ja otsustas välja astuda.

Mõned päevad pärast valimisi, korraldas "noor ohvitserkond" Tokios sõjalis-fašistliku putši. 26. veebruaril 1936. a. viidi ligi 1500 sõdurit oma ohvitseride poolt kasarmuist välja. Jaotatuina gruppidesse hõivasid ühed rea pealinna valitsusasutusi, teised läksid arveid õiendama oma poliitiliste vastastega. Endine peaminister admiral Saito, rahaminister Takahasi, sõjalise väljaõppe peainspektor Vatanabe tapeti, peaminister Okadal õnnestus juhuslikult pääseda. Sõjalised ringkonnad, kes suhtusid "noorde ohvitserkonda" vaenulikult, eelkõige laevastik, kaotasid osa oma juhtivast koosseisust: admiral Saito tapeti, teine admiral Suzuki sai haavata, kolmas admiral Okada pääses vaevu eluga. Kolme päeva jooksul olid mässajate kätes parlamendihoone, sõjaministeerium, politsei peavalitsus ja teised valitsusasutused pealinna südames. Neljandal päeval, nähes oma isoleeritust, mässajad alistusid[2].

Kuigi mäss suruti maha, avaldas see suurt mõju Jaapani poliitilise elu edasisele arengule. Sõjalised ringkonnad võtsid võimu enda kätte.

Uue valitsuse moodustas endine välisminister Hirota, kelle programm peegeldas sõjaliste ringkondade huve. Rahandusministriks nimetati Jaapani tööstuspanga president Baba, kelle eesmärgiks oli sõjaliste väljaminekute suurendamine riigi eelarves. Võim koondus väikese grupi finantsoligarhia esindajate kätte. Loodi

---

[1] Эйдус, Х. Япония от первой до второй мировой войны. /М/, 1946 с. 157

[2] samas lk. 157-158

Viie Ministri Nõukogu (peaminister, välisminister, sõjaminister, mereminister ja rahandusminister), kes otsustas tähtsamaid välispoliitilisi küsimusi koostöös armee ja laevastiku juhtkonnaga[1].

Uue Jaapani valitsuse järgnev poliitika, mis toimus eelnimetatud viie ministri juhtimisel, arenes eelkõige kahes suunas: sõja ettevalmistamine Hiinaga ning lähenemine Saksamaale, kelle välispoliitilised taotlused olid sama agressiivsed. Kohe peale uue kabineti ametisse astumist alustati sellekohaste konkreetsete sammudega.

7. augustil 1936. a. võttis Viie Ministri Nõukogu vastu otsuse, mis on tuntud nime all:"Rahvusliku poliitika põhilised printsiibid". See oli Jaapani agressiooni generaalplaan, mis nägi ette Jaapani muutumise nii nominaalselt kui ka faktiliselt Ida-Aasia stabiliseerivaks jõuks. Tuli otsustavalt tõsta relvastatud jõudude valmisolekut, mis oleksid võimelised vastu astuma Nõukogude Liidu Kaug-Ida sõjajõududele ja andma neile esimene löök. Sõjalaevastiku võimsus tuli viia sellisele tasemele, mis võimaldaks neil võita valitsev positsioon USA merejõudude ees Vaikse ookeani läänеosas[2].

Sama aasta 11. augustil võttis Hirota kabinet vastu spetsiaalse otsuse Põhja-Hiina suhtes - sellest pidi saama administratiivse "sõltumatuse" piirkond. Põhja-Hiinast pidi kujunema kommunismivastane ja jaapanimeelne rajoon, mis kindlustaks Jaapanit vajaliku toorainega ja parandaks transpordiolusid sõja korral Nõukogude Liiduga[3].

Selline oli põhiliselt Jaapani sõjaline doktriin, mille nimel toimus riigi kogu majanduse ja diplomaatia tasalülitamine.

---

[1] Кутаков,Л.Н.История советско-японских дипломатических отношений. М., 1962, с. 158

[2] samas lk. 158

[3] Очерки новейшей истории Японии. М., 1957, с. 189

Suhetes Nõukogude Liiduga valitsesid külmad tuuled. Nagu nägime, käsitles doktriini üks osa Nõukogude Liidu Kaug-Ida piirkonda. Ambitsioonid NSV Liidu suhtes olid Jaapani diplomaatide kõneaineks juba varem.

1935. a. novembris kirjutas Jaapani saadik Skandinaaviamaades Siratori Tosio oma kolleegile Aritale Belgias, et Nõukogude Venemaa paistab võimsamana kui läheneda tema võimalustele arvude seisukohalt. Tegelikult on see maa täis rahulolematuid, talle ei jätku varustust, materjale ja inimressursse. Kui ta hakkab sõda pidama suurriigiga, siis on "selge, et see otsekohe viib tema sisemisele lagunemisele". Jaapan ei tohi käest lasta sellist võimalust, ta peab otsustavalt nõudma kindlustuste likvideerimist Vladivostokis ja sõjavägede kontsentratsiooni Baikali järve rajoonis. "Hädavajalik on muuta ta /Venemaa/ nõrgaks kapitalistlikuks vabariigiks ja rangelt kontrollida tema looduslikke ressursse. Käesoleval ajal on selleks olemas kõik võimalused"[1].

Jaapani välispoliitilised eesmärgid Hiina ja Nõukogude Liidu suhtes on kergesti seostatavad. Hiinat ei loodetud muuta mitte üksnes koloniaks ega kapitali väljaveo paigaks vaid otseseks sõjaliseks platsdarmiks NSV Liidu vastu. Jaapani poliitika tol ajal Nõukogude Liidu suhtes oli igatahes väljakutsuvam kui Saksamaa oma, kes siis veel (1935 - 1937.aa.) NSV Liidu vastase agressiooni plaane ametlikult ei avaldanud, kui mitte arvestada Hitleri raamatu "Mein Kampf" fantastilisi seisukohti. Saksamaal oli esialgu "tegemist" Kesk-Euroopas. Hitler oli teinud algust "uue Euroopa" ülesehitamisega: 1936. a. märtsis oli Reinimaa liidetud "Reich`i" külge. Mussolini tegutses samal perioodil Etioopias, tõsi küll, esialgu vähese eduga.

---

[1] Киёси, И. и др. История современной Японии. М., 1955 с. 149 - 150

Hirota oli tuntud oma saksasõbralikkuse poolest. Saades peaministriks, alustas ta kohe Saksamaaga läbirääkimisi.

Need toimusid 1936.a. kevadel Tokios ja Berliinis. Saksa poolel näitas suurt aktiivsust Ribbentrop, tolleaegne saadik Londonis, kes 1936.a. suvel kutsuti selleks puhuks Berliini. Nende läbirääkimiste tulemuseks oli nn. kominternivastase pakti sünd. See sõlmiti 25. novembril 1936. aastal ja sisaldas endas peamiselt 3 seisukohta: 1) pooled kohustuvad informeerima teineteist Kommunistliku Internatsionaali tegevusest ja võitlema selle vastu tihedas koostöös 2) pooled kohustuvad tarvitusele võtma vajalikke abinõusid võitluses nende vastu, kes riigis või väljaspool seda otseselt või kaudselt tegutsevad Kommunistliku Internatsionaali kasuks 3) pakt sõlmiti 5. aastaks.[1] 6. novembril 1937 liitus paktiga ka Itaalia.[2]

Paktis ei nimetatud riike , kus selline "kommunismi oht" kerkib, mille vastu tuleb võidelda, kuid seda nimetamatagi on selge, et see dokument oli sihitud NSV Liidu vastu, kes "tegi õõnestustööd" Hispaanias ja Hiinas. Kommunistliku Internatsionaali vastase võitluse maski all valmistus Jaapan kallaletungiks Hiina, Saksamaa aga Inglismaa ja Prantsusmaa vastu.

22. jaanuaril 1937. astus Hirota kabinet tagasi.[3]

2. veebruaril moodustas kindral Hajasi uue valitsuse, mis osutus küllalt lühiajaliseks. Hajasi saavutas parlamendilt niisuguse sõjalise eelarve, mis võimaldas relvatööstuse toodangut järsult tõsta.[4]

---

[1] История дипломатии. Т.3. Дипломатия в период подготовки второй мировой войны /1919-1939 гг./ Под ред. академика В. П. Потёмкина. М.-Л., 1945, с. 691

[2] Эйдус с. 164

[3] Очерки с. 191

[4] samas lk. 192

Samal 1936.a. lõppes NSV Liidu-Jaapani 1928.a. sõlmitud kalapüügi konventsioon, mida Nõukogude Liit keeldus pikendamast.[1] Viimane sündmus tõkitas jaapani parlamentlikes parteides tugeva opositsiooni Hirota kabineti vastu, keda süüdistati katsetes luua sõjaväelist diktatuuri. Hajasi valitsusel, kes jätkas põhiliselt Hirota poliitikat, polnud samuti pikka püsi.

1937.a. juunis moodustas järjekordse valitsuse prints Konoje. Valik langes temale sellepärast, et arvati nagu tema võiks leida kesktee, mis oleks rahuldanud nii äsja lüüa saanud sõjaväelist klikki, kui ka bürokraatiat ja poliitilisi parteisid. Konoje kabinet deklareeris, et ta püüab likvideerida eelkõige lahkhelisid siseriigis. See tähendas muidugi kõikide parteide ja rühmituste harjutamist mõttega, et sõda Hiinaga on möödapääsematu. Konoje esimeseks välispoliitiliseks ürituseks oli tõmmata Jaapanit nn. "väikesesse sõtta" Hiinas, mis oleks saanud suure sõja proloogiks, mida nägid ette "Rahvusliku poliitika põhilised printsiibid". Sõjaväeline klikk toetas seda poliitikat täielikult. Sellest annab tunnistust Kvantungi armee staabiülema Todzio telegramm Kindralstaabile 6. juunist[2] 1937.a.:"Hinnates praegust olukorda Hiinas Nõukogude Venemaa vastase sõjalise ettevalmistuse seisukohalt, tuleb meil esimene löök anda Nankingi valitsusele, et vabaneda ohust meie tagalas."[3]

7. juunil 1937.a. pärast jaapani vägede poolt provotseeritud

---

[1] Эйдус с. 165

[2] Киёси с. 155

[3] Рагинский, М. Ю. и Розенблит, С. Я. Международный процесс главных японских военных преступников, М.-Л., 1950 с. 249

intsidenti, ning sellele järgnenud tulutuid läbirääkimisi, alustas Jaapan 27. juunil[1] pealetungioperatsiooni Hiina vastu.

Rahvusvaheline olukord oli Jaapanile soodne, sest 1937. a. oli üldine tähelepanu keskendunud kodusõjale Hispaanias. Kuna Inglismaa, Prantsusmaa ja USA end otseselt Hispaania sündmustesse ei seganud, siis lootis Jaapan loomulikult, et ta võib takistamatult alustada agressiooni.

Sõjategevus sisevõitlustest nõrgestatud Hiina vastu oli edukas, kuigi vägede edasiliikumine ei osutunud niivõrd kiireks, kui Jaapani sõjaväelised ringkonnad seda lootsid.

1937. a. lõpuks oli jaapanlased vallutanud Šanghai, Nankingi ja rida teisi keskusi. Jaapani laevastik pidas patrullteenistust okupeerimata Hiina vetes. Kõigele sellele vaatamata nõudis edasitung Hiinas suuri ohvreid nii elavjõus kui ka tehnikas ning kiire võidu asemel tuli seal pidada raskeid võitlusi kuni II Maailmasõja lõpuni. Hiina sõjatander neelas üha uusi vägesid. Sellest annab tunnistust järgmine tabel:

Jaapani armee koosseisu arvuline kasv Hiinas.

(Hiina andmete põhjal)[2]

Aasta	Diviiside arv	Sõdurite arv
1937	26	832 000
1938	3o,5	976 000
1939	35	1 112 000
194o	35	1 112 000
1941	36,5	1 168 000
1942	42,5	1 36o 000
1943	57,5	1 84o 000
1944	58	1 85o 000

[1] Эйдус с. I7O

[2] История войны на Тихом океане. Т. 3. Первый период войны. М., I958, с. I78

Järgnevalt tuleks vaadelda USA suhtumist Jaapani-Hiina sõjasse. Jaapani agressioon Hiinas kutsus esile esimese tõsise kriisi tema suhetes USA - ga. Kuidas siis Jaapan riivas USA huvisid Aasias?

Ameerika Ühendriigid samuti nagu Jaapangi asetsevad vahetult Vaikse ookeani vetes. USA Vaikse ookeani rannajoon on küllaltki pikk. Sellel rannikul asetsevad Ühendriikide rikkad lääne osariigid Kalifornia, Oregon ja Washington. Panama kanal lähendas Vaiksele ookeanile ka rea tööstuslikult arenenud idaosariike. USA-le kuuluvad Alaska, Aleuudi ja Havai saared, samuti Wake, Guami ja Filippiini saared ning osa Samoa saartest. Need saared moodustavad USA tugipunktide keti Ameerika ja Aasia mandrite vahel. Selline oli USA geograafiline asend Vaikse ookeani suhtes. Hiljem, nagu näeme mängisid need territooriumid suurt osa USA sõjalises strateegias.

Eelkõige huvitab meid USA seisukoht Hiina suhtes just majanduslikust ja poliitilisest aspektist.

Hiina huvitas USA imperialistlikke ringkondi mitte oma majandusliku tähtsuse tõttu, mis oli küllaltki tühine, vaid just kapitali väljaveo paigana sobivate turgude poolest. N.ö. "lahtiste uste" poliitika muutumine, või mõne muu kapitalistliku riigi mõju kasv seal oleks USA röövkaubandust Hiina suhtes piiranud. Rea aastate jooksul oli USA saavutanud Hiinas viimase suhtes nii ekspordi kui impordi osas juhtiva koha teiste kapitalistlike riikidega võrreldes.

1938.a. suruti aga USA Jaapani poolt nende näitajate osas teisele kohale. Seda peegeldab järgmine tabel:

Riikide erikaal Hiina väliskaubanduses(%)[1]

Riik		1929	1935	1936	1937	1938
USA	eksport	13,4	23,1	26,3	27,5	11,3
	import	18,0	18,9	19,6	19,8	16,9
Jaapan	eksport	25,3	14,7	15,1	10,4	15,3
	import	25,2	15,6	16,6	16,1	23,7
Inglismaa	eksport	7,2	8,5	9,2	9,6	7,4
	import	9,3	10,6	11,7	11,7	7,9
Saksamaa	eksport	2,2	5,0	5,6	8,6	7,4
	import	5,2	11,2	15,9	15,3	12,6

Jaapani jõupoliitika Hiina suhtes tekitas USA kaubandus- ja finantsringkondades rahutust järgmistel põhjustel: 1) Jaapani agressioon ajas segi USA arvestused Hiina suhtes, mis pidi jääma maailma kapitalismi suuremaks potentsiaalseks turuks; 2) Okupatsioon andis Jaapani kätesse maa, mis oli Ameerika Ühendriikide kõige soodsamaks kapitalimahutuste paigaks; 3) Kui jaapanlastel oleks õnnestunud haarata enda kätte turg Hiinas, siis oleksid nad lõpetanud puuvilla ja vanametalli sisseveo USA-st, see oleks tähendanud viimasele tähtsa Jaapani turu kaotsiminekut; 4) Hiina anastamise korral oleks Jaapan vallutanud erakordselt soodsad positsioonid selleks et kiskuda Ühendriikide kätest Kagu-Aasia, kust ameerika kapitalistid said kautsukit, inglistina ja muid strateegilisi materjale.

See oli USA positsiooni üks külg- ta näitas, kuivõrd tähtis oli Ühendriikidele omada mõju Hiinas ja üldse kogu Kagu-Aasias.

Jäi ära oodata USA energilisi poliitilisi vastuaktsioone Jaapani vastu, kes andis Ühendriikidele tunduva majandusliku ja polii-

[1] Мотылев, В. Тихоокеанский узел второй империалистической войны. М., 1940, с. 106

tilise löögi. Selliseid aktsioone aga ei järgnenud.Järgnesid mõned vormikohased protestinoodid, millega kaasnes Jaapani avantüüri otsene mahitamine.USA ja teiste läänеriikide sellist hoiakut näitas selgesti Brüsseli konverents, mis toimus 3.-24. novembrini 1937.[1]. Konverents märkis ainult, et Jaapan on rikkunud Üheksa riigi kokkulepet ja Briand-Kellogi pakti. Selline konstateering jäi ainult paberile- asja edasine käik soikus. Vahepeal laiendas Jaapan sõjalist ofensiivi Lõuna - Hiina aladele. Samal ajal ei rakendatud Jaapani suhtes ka mingeid majanduslikke sanktsioone - otse vastupidi.

USA ekspordi üldisest summast Jaapanisse 1937-1939aa. vahel-769625tuhandest dollarist - moodustas sõjaliste materjalide eksport 1937.a.53%, 1938.a.63%, ja 1939.a.9 kuu kohta 71%.[2]

Samal ajal jätkas Jaapan oma agressiivset tegevust, ohustades sellega ka Hiinas viibivate Ühendriikide kodanike julgeolekut. Tekkis mitmeid intsidente.

12.detsembril / 1937-J.J./ pommitas jaapani lennuk Jangtse piirkonnas 25 miili kaugusel Nankingist ameerika kahuripaati " Panay" mis eskortis 3 "Standatd Oil`i" aurikut. 3 ameeriklast sai surma. 13.detsembril avaldas USA valitsus toimunu kohta protesti, mille peale Jaapan avaldas kahetsust ning lubas kahjud hüvitada.[3]

10.jaanuaril 1938. teatas USA riigisekretär Hull, et Hiinas elab ca 6000 Ühendriikide kodanikku, neist Pekingis 528 mereväelast, Tientsinis 614 sõdurit ja Šanghais 2555 mereväelast. See ei takistanud aga ameeriklastel Jaapanile müümast 20000 mürsku, millistega viimane Hiina linnu hävitas.[4]

---

[1] Международные отношения на Дальнем Востоке /1870-1945/.Под.ред. Е.М. Жукова. /М./, 1951, с. 463

[2] Очерки с. 204

[3] Herring,H. Amerika auf dem Veg zum Krieg. Essen, 1939, s. 54-55

[4] samas lk. 60-62

17.jaanuaril andis USA saadik Tokios Grew Jaapani välisministeeriumile üle terava protesti korduvate USA õiguste rikkumise kohta Hiinas. Kõrvaldatakse Ühendriikide varasid ja kaupu, rebitakse puruks USA riigilippe jaapani sõdurite poolt jms. 28.jaanuaril 1938. esitas USA Riigidepartemang uuesti valju protesti - jaapani sõdur olevat löönud näkku USA Nankingi saatkonna 3.sekretäri Allisoni.[1]

Selliseid vahejuhtumeid oli kümneid. Nendest oleks piisanud vähemalt, et rakendada valjusid sanktsioone Jaapani suhtes. Seda nagu nägime, ei tehtud. Oli selge, et Ühendriigid pidasid tähtsamaks oma kapitalide kui inimelude säilitamist Hiinas.

USA püüdis juhtida Jaapani agressiooni teises suunas. Ta tahtis viia Jaapani relvastatud konfliktini Nõukogude Liiduga. See oleks jätnud USA-le vabad käed Kagu-Aasias ja Vaikses ookeanis, samal ajal kui kaks tugevat potentsiaalset vastast - Jaapan ja NSV Liit - oleks end omavahelise sõjaga nõrgestanud.

USA poliitika oli seega lühidalt järgmine: ta ei soovinud Jaapani võitu Kaug-Idas, kuid ei tahtnud ka viimase hävingut - sõjalist abi materjalide näol anti üheaegselt nii Jaapanile kui Hiinale. Jaapani agressioonile püüti anda "põhja suund", mille tagajärgedeks olidki kokkupõrked Jaapani ja NSV Liidu relvastatud jõudude vahel 1938.a. Hassani järve ja 1939.a. Hahlin-Goli jõe rajoonides.

Selline USA poliitika tuletab väga meelde tema tegevust I Maailmasõja ajal. Kui sõda oli praktiliselt läänеliitlaste poolt võidetud (1917.), alustas USA võitlust Saksamaa ja tema liitlaste vastu. Olles eelnevalt Inglismaa ja Prantsusmaa sõjaväe varusta-

---

[1] Herring, s. 67-68

misega tohutuid kasumeid lõiganud, suurendas ta neid hiljem kui võitja riik veel suuremal määral Saksamaa ja ka oma endiste liitlaste arvel.

Nii et USA poliitikat Jaapani suhtes ei saa lugeda originaalseks, kuid see eest küllalt paindlikuks. Teisest küljest võib säärast USA poliitikat seletada seoses tolle perioodi (1938. - 1939.) kogu lääne maailma välispoliitikaga, mis lõpuks viis II Maailmasõjani. Seda näitas Saksamaa ja Itaalia karistamatu tegevus Euroopas: 12. märtsil 1938. toimus nn. Austria "Anschluss"; 29 - 30. septembri Müncheni kokkulepe andis Hitlerile vabad käed Sudeedimaa suhtes - 1.- 10. oktoobrini eraldati Tšehhoslovakkiast maa-ala suurusega 41000 km^2, mille elanikkonna arv oli 4,9 milj. inimest;[1] 15. märtsil algas Tšehhoslovakkia anastamine; 7.aprillil annekteeris Itaalia Albaania.

Sõjaoht oli käegakatsutav, kuid läänеriikide kapituleeruv välispoliitika, seda eriti Münchenis, ainult ergutas Saksamaad ja Itaaliat uutele avantüüridele.

22. mail 1939. toimus Berliinis Saksa - Itaalia pakti sõlmimine - moodustus nn. Berliin - Rooma telg.

Meid huvitab nende sündmuste mõju Jaapanile. 1938.a. jatkus Jaapani edasitung Lõuna-Hiinas, kuid esialgset edu enam ei olnud. Samal ajal toimus Jaapani - Saksa suhete üha suurem soojenemine.

Liit Jaapaniga oleks Saksamaale olnud igati kasulik - see oleks andnud viimasele võimaluse ähvardada oma tulevast vaenlast, Inglismaad, üheaegselt nii Euroopa kui ka Kaug - Ida kaudu. Itaalia omakorda lootis sellise liidu sõlmimisega parandada oma positsioone Vahemeres ja Lähis-Idas, kuna USA - Inglise laevastik oleks suurelt osalt seotud Kaug-Idas.

---

[1] Яковлев, Н. Н. США и Англия во второй мировой войне. М., 1961 с. 38

1937. - 1939. aa. ei tahtnud Jaapan otseselt ohustada USA ja Briti huvisid Hiinas. Sai ju Jaapan mõlemalt riigilt suurel määral strateegilisi tooraineid. Seepärast ei saanud jaapanlased lubada saksa monopolide mõju järsku tõusu Hiinas.

Hirota andis Jaapani saadikule Saksamaal Togole ülesande, teha vajalikul momendil Hitlerile järgmine ettepanek: et kui Saksamaa nõustub Jaapani käesoleva positsiooniga Hiinas, püüab Jaapan mitte asetada Saksamaad tema majanduslikus tegevuses Põhja-Hiinas halvemasse olukorda teistest riikidest.[1]

Hitlerit seesugune ettepanek muidugi ei rahuldanud. Ta püüdis suurendada Saksamaa majanduslik-poliitilist mõju Hiinas vähemalt Jaapani mõju tasemele.

1938. a. lõpul sai Jaapani saadikuks Saksamaal endine sõjaväeataŝee Berliinis kindral Osima.[2]

See asjaolu kergendas suuresti Jaapani - Saksamaa läbirääkimisi. Saksamaa nõudis kaubanduslikke privileege Hiinas, võrreldes kolmandate riikidega. Ajutine kokkulepe, mis reguleeris Saksa - Jaapani kaubanduslikud suhted, saavutati 2o. juunil 1939. a.[3]

Saksamaa taotlused saada tagasi oma asumaid Kaug-Idas, milliseid ta omas enne I maailmasõda, jäid tagajärjetuks.[4]

1938. a. esimesel poolel toimusid Jaapani, Saksamaa ja Itaalia vahel uued läbirääkimised püüdega tugevdada Kominternivastast pakti.[5]

1939. a. märtsis tegi Jaapani valitsus Saksamaale ettepaneku sõlmida sõjaline liit Nõukogude Liidu vastu. Saksamaa nõudis, et see liit oleks ühtlasi sõlmitud ka USA, Inglismaa ja Prantsusmaa

---

[1] Кутаков с. 180 - 181

[2] samas lk. 183

[3] samas lk. 184

[4] samas lk. 186

[5] Очерки с. 215

vastu. Jaapan loobus seekord pakti ratifitseerimast.[1]

23. augustil 1939. a. sõlmiti Saksa - Nõukogude Liidu mittekallaletungipakt. Selle sõlmimine reguleeris mõneks ajaks suhted nende riikide vahel.

Nõukogude - Saksa pakti sõlmimine viis erru Hironuma kabineti, mida viimane motiveeris sellega, et ta ei võta enda peale vastutust kui "Jaapani võimalik vaenlane, Nõukogude Venemaa, sõlmis lepingu Saksamaaga". Uue valitsuse moodustas kindral Abe, kelle võimuletulek langes kokku sõja algusega Euroopas.[2]

Jääb veel vaadelda tolleaegseid suhteid Jaapani ja Inglismaa vahel ja viimase suhtumist Hiina sündmustesse.

1939. a. juulis sõlmiti Jaapani välisministri Arita ja Inglise Jaapani saadiku Craigie vahel kokkulepe, milles inglise pool luges jaapanlaste tegevust Hiinas "seaduslikuks" ning seega ei püüdnud neid millegagi takistada,[3] kuigi Inglismaa huvid olid tihedalt seotud Kaug-Idaga ja eelkõige Hiinaga. Selle kokkuleppe sõlmimine piiras suuresti inglaste tegevust Hiinas.

Eelnevast Jaapani poliitikast nähtub, et ta ei tulnud vastu kõikidele Saksamaa taotlustele. Ta oli nõus toetama Hitlerit sõjas NSV Liidu vastu, kuid ei sallinud mingit konkurentsi Hiinas Saksamaa poolt. Samuti ei soovinud Jaapan eelpool märgitud põhjustel tõsist konflikti USA ja Inglismaaga. Jaapani suurvõimude vahel laveeriv poliitika oli seetõttu arusaadav ja loomulik.

1939. a. 1. septembril tungis Saksamaa sõda kuulutamata kallale Poolale. Inglismaa ja Prantsusmaa kuulutasid Saksamaale sõja. Jaapan ja USA jäid esialgu neutraalseiks.

---

[1] Очерки с. 215-216
[2] samas lk. 216
[3] Международные с. 475-476

2. peatükk

JAAPANI - USA SUHTED.

(1. IX 1939. - 16. X 1941)

30. augustil 1939. a. sai võimule Abe valitsus, kes deklareeris, et tema välispoliitika aluseks on "Euroopa sõtta mittevahelesegamise printsiip ja kogu tähelepanu koondamine Hiina probleemi lahendamisele".[1] Ka Jaapani uus valitsus püüdis igati hoiduda konfliktist USA-ga. Selline hoiak oli täiesti arusaadav.

26. septembril 1939. a. keelas Roosevelt eraettevõtetel välja vedada 11 liiki kaupu.[2] Selline embargo jäi aga suures osas tagajärjetuks, eelkõige Jaapani osas. Seda näitab ka järgnev tabel.

USA ekspordi maht Jaapanisse[3]

(tuh. dollarites)

Aasta	Puuvill	Mets	Väetised	Nafta-produktid	Vana-metall	Vask	Tööpingid ja seadmed
1928	109399	15636	6025	21717	3090	2358	862
1939	42488	2858	2137	45290	32539	27567	24578

[1] Кутаков с. 235
[2] История войны с. 194
[3] История войны с. 195

Tabelist nähtub, et just strateegiliste toorainete väljavedu Jaapanisse suurenes, kuna sääraste toorainete eksport nagu puuvill, mets ja väetis, tunduvalt vähenes. Viimane asjaolu oli seletatav sellega, et Jaapan vedas neid artikleid sisse Hiinast. Jaapani majandust ja eelkõige sõjamajandust hoidis sõna otseses mõttes ülal USA import, sest toorainete sissevedu vallutatud maadest ei rahuldanud kaugeltki rasketööstuse vajadusi. Pealegi oli maagi kohalevedu piiratud vähese laevaruumi tõttu. Kõige tähtsamaks kaubanduslikuks partneriks jäi Jaapanile sõjaeelsetel aastatel USA:

USA eksport Jaapanisse[1]
(tuh. dollarites)

1937	1938	1939	1940
288,558	239,662	232,184	227,200

USA ekspordi vähenemise tendents on seletatav Jaapani - USA suhete teravnemisega nendel aastatel.

Peamiseks USA eksportartikleiks, nagu öeldud, olid Jaapanile n.ö. strateegilised toorained: vanaraud ja-teras, tööpingid ja nafta. Vaatamata diplomaatilise konjunktuuri kõikumistele "relvastati Jaapanit pidevalt".

Kui raua ja terase eksport moodustas 1938. a. 1 866 797 tonni siis 1939. a. moodustas see juba 2 229 888 tonni.[2]

Võrreldes 1938. a. kasvas 1939. a. just sõjaliste materjali-

---

[1] Родов, Б. Роль США и Японии в подготовке и развязывании войны на Тихом океане 1938-1941 г.г. /М/, 1951 с. 69

[2] samas lk. 71

de vedu USA-st Jaapanisse kohati mitmekordseks[1]

(miljonid dollarid)

Import Jaapanisse USA-st	1938	1939
Nafta ja naftaproduktid	21,7	49,3
Vanaraud ja vanateras	3,0	32,5
V a s k	2,3	27,5
Masinad ja seadmed	0,8	24,5
Autod ja nende osad	6,1	16,4

Sellele vaatamata, et USA varustas Jaapanit vajalike tooraainetega, tuli viimasel otsida ka teisi allikaid, kust omale vajalikke materjale saada juhul, kui USA kehtestab tõelise embargo. Sellisteks varustusbaasideks oleksid olnud toorainete poolest rikkad Inglismaa, Prantsusmaa ja Hollandi valdused Vaikse ookeani aladel.

Poola kiire alistamine Saksamaa poolt, samuti Inglismaa, Prantsusmaa ja USA passiivsus sel puhul avaldasid otsekohe mõju rahvusvaheliste suhete arengule Kaug-Idas. Jaapani valitsevates ja sõjalistes ringkondades hakkas üha rohkem ilmnema tendents, mis pidas silmas nn. "lõunapoolset" ekspansiooni. 1939. a. teine pool tähistas Jaapani ja USA vaheliste suhete järsku halvenemist. "Intsidendid" Hiinas sagenesid.

Jaapani andmetel oli 1939. a. lõpuks Jaapani poolt vastuseta jäetud USA protestide ("lahendamatute küsimuste") arv 600[2].

1940. a. alguseks oli registreeritud juba 800 Ameerika omandi "kahjustamise" juhtu[3].

---

[1] Международные с. 473

[2] Родов, В. Роль с. 13

[3] Кузнец, Ю. Л. Вступление США во вторую мировую войну. М., 1962 с. 108

Nende "intsidentide" sagenemine oli seletatav jaapanlaste uue pealetungiga Hiinas, mis pidi ühe hoobiga lahendama Abe kabineti poolt esile tõstetud "Hiina küsimuse". Ofensiiv algas 29. septembril 1939, kuid lõppes novemri lõpul edutult.

Jaapani pealetungi ajas nurja hiina rahva üha suurenev vastupanu, keda nii moraalselt kui ka materjaalselt toetas NSV Liit.

Seda toonitas ka Mao Ze-dong, kui ta 20.detsembril 1939.a. kirjutas:"Sellest ajast peale, mil algas sõda jaapani röövvallutajate vastu, mitte ükski imperialistlike riikide valitsustest ei osutanud meile tõelist abi - ainult üksi Nõukogude Liit aitas meid lennuväe ja materiaalsete ressurssidega."[1]

25. jaanuaril 1940 lõppes USA-Jaapani kokkuleppe tähtaeg, mida Ühendriigid ei soovinud enam pikendada.[2] Kokkulepe denutseeritigi järgmisel päeval.[3]

Jaapanlased nägid, et ilma teatud järelandmisteta USA-le on võimatu lahendada "Hiina küsimust", kuna sõjavägede edasitung seal oli soikunud. Samuti varustasid USA ja Inglismaa Birma kaudu Hiinat. Selline abiandmine tuli lõpetada.

Välisminister Nomura andis USA-le rea kaugeleulatuvaid lubadusi: Jangtse jõe avamine Ühendriikide laevadele, takistamatu USA kapitali sissevoolu lubamine Hiinasse Jaapani kontrolli all jne. Sellega loodeti korraldada omavahelisi suhteid ja lõpetada USA abi okupeerimata Hiinale.[4]

Tagasilöögid Hiinas ja suhete halvenemine USA-ga, millele lisandusid veel toitlusrahutused emamaal, sundisid Abe valitsust 14.jaanuaril 1940.[5] tagasi astuma.

---

[1] Гольдберг, Д. И. Внешняя политика Японии /сентябрь 1939 г.- - декабрь 1941 г./. М., 1959, с. 16

[2] Кутаков с. 243

[3] История войны с. 195

[4] Кутаков с. 235

[5] Эйдус с. 198

Uueks peaministriks nimetati admiral Jonai, kes välisminister Aritaga jätkasid põhiliselt Abe poliitikat, püüdes ära hoida Jaapani sissetungi Prantsuse Indo-Hiinasse /"lõuna suund"- J.J./ enne,kui pole lahendatud "Hiina probleem".[1]

"Hiina probleem" oli aga kaugel lahendusest. Sõda oli kestnud juba peaaegu kolm aastat, mille kestel jaapani imperialismil polnud õnnestunud vallutada seda tohutu suurt territooriumi.

Selle aja jooksul kaotas jaapani armee surnute ja haavatutena ligikaudu 1 milj. inimest. Sõjalisteks väljaminekuteks kulutas Jaapan kolme aasta jooksul 18 miljardit jeeni*. Riigivõlg sama aja jooksul suurenes 10 miljardilt 24 miljardi jeenini.[2]

Uus valitsus nähes, et jõupoliitika Hiina suhtes ei anna soovitud tulemusi, otsustas minna teist teed. Hiinas püüti lõhestada ühtset jaapanivastast rahvuslikku rinnet vaenu õhutamise teel Guomindangi ja Hiina KP vahel. Sel eesmärgil loodi 30.märtsil 1940.[3] nn."Nankingi valitsus" Van-Tsing-veiga eesotsas. Uue marionetliku valitsuse moodustamine ei viinud aga oodatud tagajärgedeni, kuna rahvuslik Hiina valitsus, eesotsas Tsiang-Kai-Šiga jätkas vastupanu.

Jaapani suhted Inglismaaga, mis pärast Craigie - Arita kokkulepet olid suhteliselt normaalsed, (lubati inglaste kaubanduslikku tegevuse elavnemist Hiinas, piirati inglisevastast propagandat eesmärgiga kiilu taguda USA - Inglismaa suhetesse) halvenesid uuesti.

21.jaanuaril 1940. peatas inglise sõjalaev 45 miili kaugusel

---

[1] Очерки с. 217

*1 jeen = 1/2 dollarit

[2] Эйдус с. 199

[3] samas lk. 200

Jaapani rannikust jaapani reisilaeva "Asama Maru", võttes selle pealt maha 21 saksa spetsialisti, kes olid San-Franciscost teel kodumaale. Järgnes Jaapani valitsuse noot inglise saatkonnale, milles sündmust vaadeldi kui "tõsist ja mittesõbralikku akti". 29.veebruaril 1940. saabus 9 spetsialisti Yokohama sadamasse. Sellega loeti intsident lõppenuks.[1]

Ilmselt oli vahejuhtum lavastatud inglaste poolt, kes püüdsid sellega kindlaks määrata jaapanlaste hoiakut nende suhtes, et teada saada, kui kaugele oma Kaug-Ida poliitikas võib minna. Minu arvates oli säärane tegu inglaste poolt rumalus, kuna see võimaldas jaapanlastel uuesti esile nihutada nõudmisi Hiina varustamise suhtes. Samuti soojendas see konflikt Saksa-Jaapani suhteid, mis pärast 22.augusti 1939. olid märgatavalt jahenenud.

Samal ajal suhted USA-ga halvenesid. Nomura lepituskatsed ei andnud tulemusi. Tüliõunaks jäi esialgu Hiina. 20.veebruari 1940. andis USA valitsus Hiinale laenu 20 milj. dollari suuruses summas, Hull keeldus tunnustamast Nankingi valitsust.[2]

Kõigile nendele aktsioonidele vaatamata ei soovinud Ühendriigid avalikku konflikti. Seda kinnitavad ka 1939.a. septembris president Rooseveldi poolt avalikus kõnes lausutud sõnad:"Ma loodan, et Ühendriigid jäävad sõjast eemale. Ma usun, et nii jääb. Ma kinnitan teile kõige otsustavamal viisil, et kõik teie valitsuse jõupingutused on suunatud sellele eesmärgile."[3]

---

[1] Егоров, В.Н. Политика Англии на Дальнем Востоке /сентябрь 1939 г. - 1941 г./ М., 1960, с. 34-35

[2] Эйдус с. 201-202

[3] Шервуд, Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т, I М., 1958 с. 240

Neid sõnu võib uskuda, kui arvestada, et 1940a. veebruaris-märtsis püsis sõda Euroopas veel nn. "kummalises" staadiumis, ning vastuolud Jaapaniga piirdusid sündmustega Hiinas.

Jaapani suhted Inglismaa ja USA-ga iseloomustas Saksa saadik Tokios, Ott, veebruari lõpus 1940.a. järgmiste sõnadega:"Mis puutub välispoliitikasse, siis valitsus teeb jõupingutusi, et ära hoida Jaapani sekkumist Euroopa kombinatsioonidesse. Suhted Inglismaa ja Ameerikaga on sõbralikud. Niikaua ei ole oodata ühtegi tähtsat otsust, kuni puudub pinge Euroopa sõjategevuses".[1]

"Pinge" saabus varsti - Berliini - Rooma telg alustas aktiivset tegevust. 9.aprillil tungisid saksa väed Taanisse ja Norrasse, millega lõpetati nende maade iseseisev eksistents. 10. mail murdis Wehrmacht Hollandi ja Belgia kaudu Prantsusmaa kaitsest läbi, kusjuures kaks esimest riiki okupeeriti n.ö. käigult. Mais-juunis lõpetas Dunkerque katastroof selleks korraks inglaste mandrisõja illusioonid. 10.juunil kuulutas Itaalia sõja Prantsusmaale ja Inglismaale. 17.juunil, mil Prantsusmaa kapituleerus, oli sõjategevus Euroopa mandril mõneks ajaks lõppenud.

Selline asjade käik Euroopas avaldas tugevat vastukaja Jaapanis. Prantsusmaa ja Inglismaa Lõunamere valdused paistsid isenesest Jaapanile sülle langevat. Prantsusmaa kui riik, oli muutunud fiktsiooniks. Inglismaad ootasid rasked päevad, kuna operatsiooni "Seelöve" ettevalmistus käis täie hooga. " Lõunapoolse suuna " poliitika pooldajad elavnesid taas. Valitsust keelitati mitte loobuma "kuldsest juhusest", mis olevat kätte saabunud.

Sellised tendentsid, nagu "tung lõunasse" ja "uus kord Ida-Aasias" polnud iseenesest uued. Meile juba tuntud "Rahvusliku poliitika põhilistes printsiipides" olid Jaapani tulevased taotlused

---

[1] Егоров с. 34

laias laastus esitatud. 1939-1940 aa. sündmused Euroopas tõid invasiooni mõtte Jaapani valitsusringkondades uuesti päevakorda. Abe ja Jonai valitsuste suhteliselt mõõdukas välispoliitika sõjakaid ringkondi enam ei rahuldanud. Puhtšovinistlik ja demagoogiline loosung "Aasia aasialastele", mida päevast päeva jaapanlastele sisendati ei jäänud mõjuta, vastupidi, ajakirjanduse ja raadio kaudu paindlikult esitatuna võitis ta suure populaarsuse ja viis juba 1940.a. massilise sõjapsühhoosini.

1940.a. ilmus kellegi Isihara raamat, mis käsitleb Suure Ida-Aasia ülesehituse probleeme. Selle territoorium koosneks järgmistest aladest: Jaapan, Mandžuuria, Hiina, Tai, Indo-Hiina, Malai, Hollandi-India, Briti Borneo, Uus-Guinea, Filipiinid, Austraalia, Uus-Kaledoonia, Portugali Timor ja Nõukogude Primorje.[1]

Kuna loosungit "Aasia aasialastele" ei peetud küllalt poliitiliseks, siis asendati ta lööklausega " Kollase rassi rahvaste ühinemine"[2]. Selline loosung mõnavõrra täpsustab esimest, kuna siin on pearõhk asetatud rassile. Rassimomendi esile tõstmine jaapanlaste poolt oli ilmselt ka saksa propaganda vili, kes samal ajal trummeldas germaani (valge) rassi ajaloolisest missioonist.

Ka mõned saksa teadlased püüdsid oma uurimustes väita, nagu oleksid mõned USA kontrolli all olevad territooriumid n.ö. võõrkehad rassilises mõttes.

Üks nende teoreetikuist märgib muuhulgas: "...Kui saared /Filipiinid - J.J./ jääksid edasi USA võimu alla,/ joon alla minu poolt - J.J. / siis peaksid nad filipiinlastele valimisõiguse ja sissesõidu Ühendriikidesse lubama. Sel juhul kerkiks Ameerikas

---

[1] Очерки с. 219

[2] История дипломатии с. 729

neegriprobleemile lisaks veel filipp/iiniprobleem."[1] Edasi arutleb autor, et Jaapani - USA sõja korral olevat strateegiline eelis jaapanlastel, kuna Filipp/iinide põhjapoolse saare Lusoni kaugus Formoosast (Taivan) on 400 km., Filippiinide ja USA merejõudude tugipunkti Pearl-Harbouri vahemaa 9000 km.[2]

Seega kuuluksid Filipp/iinid nii jaapani kui saksa teoreetikute arvates tulevasse "Suur Ida-Aasia ruumi". Muide, termin "Ida-Aasia" muutus 1940. aastal ametlikult "Suur Ida-Aasiaks".

Et Jaapani välispoliitiline orientatsioon on muutumas, seda näitas järgmine sündmus.

19.juunil 1940.esitas Jaapani kindralstaabi sõjalise luure juhataja Inglise sõjaväelisele ataŝeele järgmise sisuga memorandumi: "Inglise/vaenulik suhtumine Jaapani püüdlustele Hiinas ja tema hoolimatus Jaapani sõjalise kaitse probleemide suhtes, sundisid Jaapanit lähenema Saksamaale ning nüüd on jaapani rahva absoluutne enamus, eriti relvastatud jõud, häälestatud inglisevastaselt. Jaapani rahvas tunneb, et ta teeb häbi oma järeltulijatele, kui ta ei kasuta ära tekkinud võimalusi, mis saabusid Prantsusmaa langemisega ja Inglismaa jõuetusega Kaug-Idas. Situatsioon on praegu kriitiline ja miski ei peata Jaapanit haaramast Prantsuse Indo-Hiinat, Hollandi-Indiat või Hongkongi või kõiki neid territooriume. ...Ühendriigid ei ole võimelised käesoleval ajal takistama Jaapani tegevust Vaikse ookeani lääneosas. Inglismaal on praegu viimane ŝanss ja kui ta seda kasutab, siis Jaapani otsustav

---

[1] Wiersbitzky, K. Südostasiens geopolitische Stellung in der Welt. - Probleme der Weltpolitik in Wort und Bild. Lpz., 1939, S. 85.

[2] samas, lk. 86.

tegevus võib olla välditav. Jaapan nõuab: 1) Birma ja Hiina piiri viivitamatut sulgemist; 2) maapiiri viivitamatut sulgemist Hongkongiga; 3) inglise vägede viivitamatut väljaviimist Šanghaist. Nende nõudmistega otsekohene ja vastuvaidlematu nõustumine on ainsaks vahendiks, takistama Jaapani sõjakuulutust Inglismaale."[1]

Memorandumi mõtteks oli sundida Inglismaad olulistele järeleandmistele. Eelkõige pidi suletama nn. "Birma tee", mille kaudu varustati hiinlasi materjalidega. Säärane kokkulepe saavutatigi 18.juulil 1940[2]. Birma tee suleti 3. kuuks.[3] Dokument annab selge pildi Jaapani taotlustest Inglismaa ja Prantsusmaa territoorimide suhtes Vaiksel ookeanil. "Lõuna orentatsioon" Jaapani välispoliitikas hakkas võtma konkreetset kuju.

Mida oleks Jaapan nende territooriumise omandamisel saavutanud, missugune oleks olnud kasu? Siin oli kaks faktorit - strateegiline ja majanduslik. 1940.a. suvel mängis viimane neist kahtlemata suuremat osa. Lõunamere tsoon, kuhu peale Hollandi-India (Indoneesia), Prantsuse Indo-Hiina (Vietnam), kuulusid veel Filippiinid, Tai, Briti Malai ja Briti Borneo, oli rikas jaapani sõjatööstusele nii vajaliku tööjõu ja toorainete poolest. Nendest maadest võis saada järgmisi tooraineid: rauamaaki, sütt, naftat, inglistina, seatina, tsinki, magnaani, kroomi, antimoni, volframi, kulda, niklit, boksiite ja muud tööstuslikku toorainet. Põllumajanduslikest toorainetest kasvatati seal kautšuki, džuuti, riisi, puuvilla, suhkrut, teed, tubakat, nisu, maisi jm.

Alljärgnev tabel näitab, missugune osa oli Lõunameremaadel tööstusliku ja põllumajandusliku tooraine maailmatoodangus.

---

[1] Ероров с. 47-48
[2] samas lk. 54
[3] samas lk. 54

Tähtsaimate mineraal - ja põllumajanduslike toorainete toodang Lõunameremaades [1] (tuh. tonnides)

Tooraine	1939		1940	
	Toodang Lõuna-meremaades	Maailma-toodang	Toodang Lõuna-meremaades	Maailma-toodang
Kohvi	1390	22.700	1400	22.200
Kakao	65	7.790	-	-
Tee	3611	5.000	3678	5.000
Kopra	15.230	18.180	-	-
Kookosõli	2.923	5.300	-	-
Kautšuk	984	1.021	1.370	1.411
Nafta	11.297	284.513	11.284	293.850
Tsink	60,5	1.630	-	-
Inglistina(maak)	120	181	165	240
Niklimaak	1,7	121	-	-

Lõunameremaade tähtsus toorainete allikana on arusaadav, kui arvestada seda, et Jaapan sai 50% [2] maakidest ja metallist Ameerikast, missugune hulk oli aga ebapiisav. USA kaupade täielik embargo oleks Jaapani sõjalistele roobastele viidud majanduses esile kutsunud vältimatu katastroofi. Samuti ei suutnud Hiina olulisel määral rahuldada Jaapani majanduse tarvidusi.

Välispoliitika uues orientatsiooni vaimus järgnes Jaapani poolt rida vastavaid samme.

1940.a. juunis, pärast Prantsusmaa kapitulatsiooni, lükkas

---

[1] Еропов с. 42
[2] samas lk. 43

välisminister Arita tagasi USA ettepaneku, kuulutada välja ühine USA -Jaapani status-quo Vaiksel ookeanil ja rahulikult lahendada tekkinud olukord. Sellele järgnes Arita kõne "uuest korrast Suures Ida-Aasias".[1]

22.juunil 1940 moodustas Konoje uue valitsuse. Välisministeeriumi juhatas Matsuoka.[2]

See valitsus orienteerus koostööle Saksamaa ja Itaaliaga ning ignoreeris USA ja Briti huve Kaug-Idas ja Vaiksel ookeanil. Seda kinnitab uue valitsuse järgmine samm.

27.juulil 1940. võeti vastu "Rahvusvahelise olukorra muutumisele põhinev abinõude programm." See nägi ette "Hiina intsidendi" lõpetamist ja Lõunamerede rajooni kindlustamist Jaapanile, mille baasil ehitatakse üles "Ühise õitsengu Suur Ida-Aasia sfäär". USA ja Inglismaa vastutegevuse ületamiseks tuli tugevdada sidemeid Saksamaa ja Itaaliaga kuni sõjalise liidu sõlmimiseni. Seda sõjalist liitu tuleks kasutada Inglismaa vastu ja"kui on võimatu vältida sõda Ameerikaga..., alata ettevalmistust selleks." Nõukogude Liidu suhtes tuli ette|võtta "kiire Jaapani-Nõukogude vahekorra reguleerimine", et "vältida sõda kahel rindel".[3]

Selline programm oli selge väljakutse USA ja Inglismaa valitsustele, kuigi seda võis siiski rohkem teatud surveks pidada,mis mõjutaksid neid valitsusi järeleandmistele Jaapani suhtes.
USA seisis nüüd küllaltki keeruka dilemma ees - kas alustada Jaapaniga sõda - see oleks aga võtnud Ühendriikidelt võimaluse sõja viimasel etapil dikteerida maailmale rahutingimusi, nagu sündis

---

[1] История войны с. 188

[2] Кутаков с. 259

[3] samas lk. 259

I Maailmasõja lõpul Wilsoni punktide näol, või lubada Jaapani mõjusfääride laienemist Ida-Aasia aladele. See oleks viinud sealse turu kaotsiminekule. Tuli leida mingi kesktee nende kahe võimaluse vahel.

. 2.juulil 1940.a. rakendas Roosevelt seadust "Riikliku kaitse tugevdamise kohta" ekspordi osas. Litsentsi süsteemi alla kuulus rida materjale, millised jaotati kolme gruppi. Esimesse neist kuulusid kõik relvaliigid, sõjalised materjalid ja sõjaline tooraine, teise,kõik toorained, mida tol ajal nimetati "strateegilisteks", nende hulgas alumiinium ja magneesium, kolmandasse kategooriasse kuulusid lennuki-osad, optilised seadmed, metallurgia-tehaste-sisseseaded jne. Mis puutub naftasse ja vanarauda, artiklitesse, mida Jaapan eriti vajas, siis need ei kuulunud ülalnimetatud kategooriatesse.[1]

Metallide osas suurenes USA eksport Jaapanisse pidevalt. Kui 1940.a. eksporditi Jaapanisse vanametalli 47.000 tuhande naelsterlingi ulatuses, siis 1941.a. juba 227.000 tuhande naelsterlingi suuruses summas. Malmi ja lehtterase osas olid summad vastavalt 1487 tuhat ja 5614 tuhat naelsterlingit.[2] Nafta ja naftaproduktide osas täheldame samasugust pilti. Kui 1939.a. veeti neid Jaapanisse USA poolt 45285 milj. dollari eest, siis 1940 a. juba 53133 milj. dollari eest.[3]

Samal ajal süvenes Jaapani valitsusringkondades liikumine "uue poliitilise struktuuri" ellu viimise eest. Seda liikumist juhtis peaminister Konoje.

22.augustil 1940[4] loodi vastav organisatsiooniline komitee,

---

[1] История войны с. 199-200

[2] samas lk. 204

[3] Кузнец с. 110

[4] Гольдберг с. 47

millesse koondusid reaktsiooniliste poliitiliste parteide esindajad. Järgneva kuu jooksul töötati välja "uue struktuuri" vormid ja täiendati tema organisatsioonilist aparatuuri. Selle juhtivaks organiks sai asutus nimetusega "Trooni abistamise Assotsiatsioon"[1].

"Assotsiatsiooni" nimetas Konoje mitte mingi poliitilise partei poolt loodud ühinguks, vaid "assotsiatsioon" pidi olema mingi eriline puht jaapanipärane nähtus. Pärast sõda ilmunud "Märkmetes" tähendas Konoje, et "assotsiatsioon" oli natslikku tüüpi organisatsioon.[2]

"Uue poliitilise struktuuri "esimeseks välispoliitiliseks aktiks oli 22.sept.1940.[3] alanud Jaapani agressioon Prantsuse Indo-Hiina põhja ossa, mis toimus abitu Vichy valitsuse nõusolekul.

Vallutatud territooriumil loodi kohe kolm lennuväebaasi, millede garnisonide suurus oli 6000 meest. Jaapani lennuväe löökide alla sattusid Lõuna-Hiina ja ülitähtis Birma tee. Sai võimalikuks 25000 sõduri saatmine Tonkingi kaudu Lõuna-Hiina provintsi Junjani[4].

Jaapanlased said enda kätesse looduslikult rikka territooriumi. Indo-Hiina aastane riisi saak oli 7,1 milj. tonni, millest iga aasta veeti välja 1 milj. tonni, kautšukit toodeti 70 tuh.tonni aastas - 6,6% maailma toodangust. See endine Prantsuse koloonia tootis suures koguses ka inglistina ja kivisütt, viimaste tooraine 1939 a. toodang oli vastavalt 1800 ja 2,3 milj. tonni.[5]

Prantsuse Indo-Hiina põhja osa anastamine andis Jaapani sõjamajandusele olulist lisa, kuigi strateegilise peaprodukti - nafta

---

[1] Гольдберг с. 47

[2] samas lk. 48

[3] Международные с. 488

[4] Исраэлян,В.Л. и Кутаков,Л.Н. Дипломатия агрессоров.Германо-итало-японский фашистский блок.История его возникновения и краха. М.,1967,с.79

[5] Гольдберг с.50

osas - valitses endine kitsikus.

Ühendriigid võtsid ette rea jaapanivastaseid ja oma maa kaitse tugevdamise aktsioone.

26.sept.1940.a. kehtestas Roosevelt täieliku embargo vanaterase ja vanaraua osas (nagu nägime ei peetud sellest embargost kinni. - J.J.). Ka naftakraanid jäeti kinni keeramata. Järgmisel päeval kirjutas Jaapani ajaleht "Asahi": "Kokkupõrge Jaapani, kes otsustas luua oma mõjusfääri Ida-Aasias, kaasaarvatud Vaikse ookeani kaguosa ja Ameerika Ühendriikide vahel, kes otsustasid asjadesse segada teiselt poolt Suurt ookeani kõigi vahenditega, mis lähedased sõjalistele, paistab meile vältimatu.[1]

1940.a. juunis võeti vastu seadus sõjalaevastiku ehitamise, sama aasta oktoobris aga seadus sõjaväekohustuse kohta.[2]

Koos USA vastase poliitika tugevnemisega, toimus Jaapani - Saksa suhete paranemine. 27.sept. 1940 kirjutati Berliinis alla Jaapani, Saksamaa ja Itaalia kolmikpaktile. Selle paktiga ühines 20.nov. Ungari, 23.nov. Rumeenia, 24.nov. Slovakkia, 1.märtsil 1941. Bulgaaria.[3]

Pakti avaldatud tekstis rõhutati, et Jaapan tunnustab Saksamaa ja Itaalia juhtimisel loodavat "uut korda" Euroopas, Saksamaa ja Itaalia omakorda tunnustavad Jaapanit, kui "uue korra" loojat "Suures Ida-Aasia ruumis". Samuti rõhutasid pooled, et kokkulepe ei puuduta poliitilist staatust, mis kehtib lepinguosaliste ja Nõukogude Liidu vahel.[4] Pakt sõlmiti 10. aastaks.[5]

---

[1] Международные с.488-489

[2] Киёси с.233

[3] Безыменский,Л. Германские генералы - с Гитлером и без него. М.,1961, с.143

[4] Кутаков с.269-270

[5] Исраэлян и Кутаков с. 88

Saksa geopoliitika teoreetik K.Haushofer kirjutas sel puhul, et "kominternivastane pakt ühendas Saksa ja Jaapani riigid võitluses bolševike rahvusvahelise õõnestustöö vastu. Sellega sai matt tehtud vene "riigivalitsemiskunstile", vahekordadele tema kahepaikse poliitika rahvusvahelises osas (Damit wurde die russische "Staatsmannkunst" eben durch ihr Verhältnis zur Internationale in ihrer Politik mit doppeltem Boden mattgesetzt.)... Kolmnurk Berliin-Rooma-Tokio on elav jõud, mõju ja dünaamika, mis ka teisi (väiksemaid - J.J.) partnereid ühisseisukohtadele ahvatles või sundis."[1]

Paktile oli lisatud salajane protokoll, mis nägi ette ühise sõjaväe ja sõjalaevastiku ning majanduskomisjonide loomise, mis tegutsevad paktiosaliste maade pealinnades. Komisjonide kompetentsikuulus sõjaalaste avastuste ja projektide vahetamine. Pooled pidid üksteist varustama tankide, lennukite ja muu sõjamaterjaliga, samuti tehnilise personaliga. Läbirääkimiste käigus saavutati kompromiss Saksa endiste kolooniate küsimuses Lõunamere rajoonis. Nimetatud kooloniad pidid jääma edasi Jaapani mandaadi alla tingimusel, et Saksamaa saab nende eest mingisugust kompensatsiooni.[2]

Pakti suunitlus oli USA vastane , tema ametlik sõnastus ei puudutanud mingeid ambitsioone Nõukogude Liidu suhtes. Jääb mulje,nagu püütakse Nõukogude Liiduga suhteid parandada.

Saksa välisminister Ribbentrop, üks kolmikpakti autoreist, märkis Nürnbergi protsessil: " Ma püüdsin organiseerida Jaapani

---

[1] Haushofer,K. Der aussenpolitische Weg aus dem Gärungsherd ins Freie.(Der Weg des neuen Deutschland II.) - Probleme der Weltpolitik in Wort und Bild. Lpz.,1939, S.241.

[2] Исраэлян и Кутаков с.88-89

kallaletungi Venemaale, kuna mõtlesin, et nimelt sellel teel võib sõda lõpetada kõige kiiremini. Kuid tema (Jaapani - J.J.) kallaletung USA-le oli meile täielikuks üllatuseks. Meie kunagi ei vaadanud kallaletungi USA-le kui endale kasulikku."[1]

Selle Saksamaa seisukoha lükkavad ümber Ribbentropi enda sõnad vestluses Itaalia välisministri Cianoga:"Kolmikpakt omab kahepoolset suunda - Venemaa vastast ja Ameerika vastast."[2]

Samasugusest aspektist tõlgitses pakti ka Matsuoka oma avalduses Salanõukogu uurimiskomitee istungil 26.sept.1940a.:"Kuigi eksisteerib mittekallaletungipakt, siiski osutab Jaapan Saksamaale abi Nõukogude - Saksa sõja puhul ja Saksamaa osutab abi Jaapanile Jaapani - Nõukogude sõja puhul. Mis puutub sõnasse "eksisteerib", siis ma vastan eitavalt, kui arvatakse, et Nõukogude Liidu praegune seisund ei või muutuda. See ainult tähendab, et vaadeldav fakt ei püüa muuta teda".[3]

Pärast pakti sõlmimist tugevdas Jaapani imperialism oma survet "lõuna suunas". Alustati plaanide koostamist, millede põhjal oleks siis hiljem järgnenud vastavad sõjalised operatsioonid.

28.sept.1940.a. võttis valitsus vastu "Jaapani välispoliitika programmi", mis nägi ette "rahu loomise Jaapani ja Hiina vahel" ja "Ida-Aasia õitsengu sfääri" loomise, millisesse kuuluksid Indo-Hiina, Indoneesia, Malai, Filippiinid, Briti Borneo ja Birma, kusjuures selle"sfääri" tuuma oleks moodustanud Jaapan, Mandžukuo ja Hiina.[4]

---

[1] Кузнец с. 152
[2] samas lk. 152
[3] Рагинский и Розенблит с. 242
[4] Гольдберг с. 75

4.okt.1940.a. avaldas Jaapani valitsus " tegevusplaani projekti lõunarajoonide suhtes. See plaan nõudis Malai, Singapuri ja Hollandi-India okupeerimist; ettepaneku tegemist, et Jaapani vahendusel lõpetataks sõda Euroopas, mille kompensatsiooniks Inglismaa oleks tunnistanud "õitsengu sfääri"; Jaapani - USA vahelise mittekallaletungipakti sõlmimist, kusjuures USA oleks samuti tunnustanud "sfääri" Ida-Aasias, vastutasuks oleks Jaapan nõustunud respekteerima Filippiinide iseseisvust; sõja võidukat lõpetamist Hiinas.[1]

8.okt.1940.a. okupeerisid jaapani peajõud Hanoi. Selleks ajaks oli jaapani vägede üldarv Indo-Hiinas tõusnud 36 tuh. sõdurini.[2]

Noodiga 29.oktoobrist nõudis jaapani esindaja Hollandi-India võimudelt Jaapanile õigust Borneo, Celebesi, Uus-Guinea, samuti Aru ja Schouteni saarte naftaleiukohtade ekspluateerimiseks. Nõuti, et Hollandi-India valitsus tunnustaks nende maa-alade kuulumist Ida-Aasia sfääri ja sellekohast koostööd jaapanlastega. Nõudmine lükati tagasi.[3]

31.okt. saavutati kokkulepe jaapanlaste ja Indo-Hiina võimude vahel, mille kohaselt jaapani sõjavägesid ja Jaapanile määratud toorainet lubati vedada Indo-Hiina raudteedel.[4]

29.nov. algas sõjategevus Tai ja Indo-Hiina vägede vahel, kus Jaapan mängis vahendaja osa, sekkudes seega nende riikide siseasjadesse.[5]

---

[1] Гольдберг с. 75-76
[2] samas lk. 77
[3] История войны с. 206
[4] Гольдберг с. 77
[5] samas lk. 77

Säärane oleks Jaapani " lõunasuunalise " tegevuse loetelu vahetult peale kolmikpakti sõlmimist. Selline tegevus ei saanud USA valitsevaid ringkondi ükskõikseks jätta. Jaapani imbumine USA mõjusfääri vahetusse lähedusse Vaiksel ookeanil, eelkõige taotlused Hollandi-India, Malai ja Filipp/iinide suhtes, olid murettekitavad. Olid ju Hollandi-India ja Malai peaaegu ainsateks allikateks, kust USA tööstus sai ingistina ja kautšukit. Viimast toorainet said Ühendriigid nendest maadest ligikaudu 75%.[1] Kogu eksport Hollandi-Indiast USA-sse suurenes kolme sõjaeelse aasta jooksul kolmekordseks.[2] USA kapitalimahutused Hollandi-Indias suurenesid aja vahemikul 1917. - 1941. kahekordseks.[3]

Tekkinud pinevust USA - Jaapani suhetes püüti Ühendriikide poolt lahendada diplomaatilisel teel. Loodeti sõlmida Jaapaniga mingi kokkulepe, mis juhiks Jaapani agressiooni "põhja" - st. Nõukogude Liidu vastu. Jaapani imperialism püüdis aga läbirääkimiste najal võita aega sõjalisteks ettevalmistusteks, et selle järel anda löök lõuna suunas.

Siinjuures pean vajalikuks tuua väikese täpsustuse. Teoses

" leiame sel puhul järgmise seisukoha:

"Kuivõrd Jaapani valitsuse lõplikuks eesmärgiks oli agressioon Nõukogude Liidu vastu, siis liikumine lõunasse oli ainult abinõu varustada end strateegiliste ressurssidega Nõukogudevastase sõja alustamiseks. Omalt poolt tahtis Jaapani valitsus võimalust mööda

---

[1] Севостьянов,Г.Н. Из истории подготовки и развязывания войны Тихом океане - Вопросы истории 1953 №II с. 54

[2] samas lk. 54

[3] samas lk. 54

vältida sõjalist konflikti Ühendriikidega. Selles seisab Jaapani-Ameerika läbirääkimiste tõeline põhjus"[1].

Minu arvates on see seisukoht vale. Eelnev Jaapani valitsuse tegevus näitab selle väite paikapidamatust. "Lõunaorientatsioon" oli selleks ajaks igakülgselt tõestatud. Mõni kuu hiljem kindlustati seda orientatsiooni NSV Liidu - Jaapani neutraliteedipaktiga, millele eelnes rida Jaapani poolseid suhete normaliseerimise katseid. 1940. a. juulis teeb Jaapani saadik Moskvas, Togo, ettepaneku sõlmida neutraliteedi pakt. 1940. a. oktoobris teeb uus saadik Tatekawa sama ettepaneku.[2] Kui teose autorid väidavad, et NSV Liidule kallaletung oli Jaapani lõplik eesmärk ja selle tarvis püüti strateegilist toorainet koguda lõunast, siis tekib küllaltki vastuoluline situatsioon. Kas strateegilise tooraine kogumine, millega ilmtingimata oleks kaasnenud Jaapani poliitilise mõju kasv USA, Inglismaa ja Hollandi mõjusfääri kuuluvatel aladel (Malai, Hollandi-India, Filipiinid), oleks kulgenud takistamatult. Nagu näeme hiljem viiski selline tegevus USA - - Jaapani sõjalise konfliktini. Sõja korral USA-ga ja isegi selle sõja võitmine Jaapani poolt, kuivõrd meie kujutlusvõime niisugust lõpptulemust võib arvestada, oleks lõpliku eesmärgina "Nõukogude Liidu vastane sõda" tundunud utoopiline. Ei saa vastu vaielda, et Jaapanil olid plaanid ("Ouzi", "Katokuen") Nõukogude Liidu Kaug-Ida anastamise suhtes, kuid seda sõja korral ainult ühel rindel. Ka saksa vägede kõige suurema edu korral ei alustanud Jaapan sõtegevust põhja suunas. Kuna kogu Jaapani sõjamajanduslik ja ideo-

---

[1] История войны с. 206

[2] Эйдус с. 213

loogiline ettevalmistus oli sihitud suunaga lõunasse, siis on täiesti võimatu anda talle mõne kuuga vastupidine suund, seda enam et tegevus lõunas oli kaugelt perspektiivikam tegevusest põhjas. Suunast lõunasse annavad tunnistust Jaapani välispoliitika programmi mõned punktid 1940. a. juulist: ...5) USA ja Inglismaa poolse orientatsiooni lõpetamisega, mitte peatuda relvastatud kokkupõrke ees Inglise - Ameerika plokiga; 6) ajutine suhete reguleerimine Nõukogude Liiduga, Jaapani põhjapiiride kindlustamine, selleks et koondada kogu tähelepanu lõunasuunalisele ekspansioonile.[1]

Veelgi selgem oli ajalehe "Asahi" avaldus 2. septembrist 1940. a.:"Jaapan peab tegema nii, et Suurbritannia, USA, Prantsusmaa ja Holland lahkuvad lõplikult Aasiast. Aasiat peab juhtima Aasia riik"[2].

Ka hilisemad USA - Jaapani läbirääkimised toimusid olukorras, kus USA püüdis Jaapani agressioonile anda põhjapoolset suunda, Jaapan aga valmistus tungiks lõunasse. Jaapani pool pidas läbirääkimisi ainult aja võitmise eesmärgil, mille kestel oleks lõunas saavutatud niisugune strateegiline asend ja varutud selline tooraine hulk, mis oleks vajalik olnud sõjategevuse alustamiseks Vaikse ookeani arhipelaagis. Nagu hiljem näeme, jõudis Jaapan 1941. a. detsembri alguseks selle programmi enamvähem täita.

9. novembril 1940. a. määrati erakorraliseks ja täievolilised suursaadikuks USA-sse admiral Nomura, kes saabus sinna 11. veebruaril 1941. a. 8. märtsil[3] kohtus ta USA riigisekretär Hulliga. Algas ligi kaheksa kuud kestnud USA - Jaapani läbirää-

---

[1] Кутаков с.261

[2] samas lk. 261

[3] История войны с. 206

kimiste periood. Kogu selle aja jooksul toimus Nomural üle 60 kohtumise Hulliga ja 10 kohtumist Rooseveldiga. Läbirääkimisi nimetati ameeriklaste ettepanekul "exploratory conversations" (uurimuslikud läbirääkimised), ning need olid salajased.[1]

Ametlikele läbirääkimistele eelnesid aga nn. "eraläbirääkimised", millised algasid juba 1940. a. novembris.

Nendest võtsid Jaapani poolt osa Tööstusliku Liidu pealaekahoidja Igawa Tadao, sõjaministeeriumi sõjalise juhatuse ülem Muto Akira ja juhatuse organisatsioonilise osakonna ülem Iwaguro Hideo, USA poolelt katoliku vaimulikud Druft, Walker ja Walsh. Poolte vastastikused läbirääkimised said alguse Drufti kirjast 29. novembrist 1940. a. Igawale, kus avaldati soovi kohtumiseks, et arutada kahe riigi suhete parandamist puudutavaid küsimusi. Drufti sellekohased ettepanekud olid saadetud 14. oktoobril 1940. a. Konojele. Dokument oli kirjutatud jaapanlase seisukohalt, mille Druft pealkirjastas: "Meie (s.o. Jaapani) Kaug-Ida poliitika praktiline analüüs, mis spetsiaalselt puudutab meie suhteid Ameerikaga". Selles läkituses soovitati Kaug-Ida muuta USA-le ja Jaapanile alluvaks tsooniks, tõrjuda sealt minema kõik Euroopa maad ning tugevdada NSV Liidu vastaseid positsioone.[2]

9. aprillil 1941. a. anti USA Riigidepartemangule üle esimene dokument, mis oli välja töötatud eraläbirääkimiste käigus. Seda nimetati "Jaapani - USA vaadete projektis". Tema tähtsamad punktid olid järgmised:

---

[1] Родов, Роль с.88

[2] История войны с. 207-208

a) Kolmikpakt on kaitselise iseloomuga ja suunatud sõja laiendamise vastu Euroopas.

b) USA president teeb ettepaneku Tšiang-Kai-ši valitsusele alustada rahuläbirääkimisi Jaapaniga. Sellest ettepanekust keeldumise korral katkestab USA abi andmise Hiinale.

c) Jaapani vägede väljaviimise Hiinast tingivad tulevased läbirääkimised Jaapani ja Hiina vahel.

d) "Avatud uste" taastamine Hiinas peab saama tulevaste USA ja Jaapani vaheliste konventsioonide aineks.

e) USA tunnustab Mandžukuod.

Selle projekti seisukohti esitas Nomura oma 14. aprilli kohtumises Hulliga viimasele uuesti. USA lükkas selle tagasi.[1]

12. mail 1941. a.[2] esitas Nomura Hullile uue projekti, mis enam ei olnud koostatud "eraläbirääkimiste" teel, vaid oli Jaapani valitsuse ametlik ettepanek. See "Jaapani ja Ühendriikide vahelise üksteise mõistmise saavutamise projekt", koosnes seitsmest punktist: 1) Jaapani ja USA vaatepunkt rahvusvahelisele olukorrale, nende suhtumine teiste riikide üritustesse; 2) Jaapani ja USA suhtumine sõjasse Euroopas; 3) Jaapani ja USA valitsuste vahelised suhted seoses Hiina intsidentidega; 4) Vaated relvastatud jõudude suuruse kohta Vaikse ookeani rajoonis, samuti mereveoste osas seal; 5) Jaapani ja USA vaheline kaubanduslik ja finantsiline koostöö; 6) Jaapani ja USA majanduslik koostöö Vaikse ookeani kaguosas; 7) Jaapani ja USA valitsuste kurss, mis kindlustaks sõjalis-poliitilise stabilisatsiooni Vaiksel ookeanil.[3]

16. aprillil esitas USA riigisekretär Hull 9.IV. projektile vastuprojekti,

---

[1] Родов, Роль с.96-97

[2] samas lk. 98

[3] История войны с. 209-210

mis on tuntud nn. "nelja printsiibi" nime all; 1) Kõikide riikide territoriaalse puutumatuse ja suveräänsuse austamine; 2) Teiste maade siseasjadesse mittevahelesegamine; 3) Võrdsed kaubanduslikud võimalused; 4) Status-quo muutmine Vaiksel ookeanil ainult rahumeelsete abinõudega.[1]

Need dokumendid kujutasid endast katset lavastada "Kaug-Ida München". Jaapanlaste teine projekt oli ühtlasi katse ületada kriisi läbirääkimistes, mis olid tekkinud vahepeal toimunud Jaapani - Saksa ja Jaapani - Nõukogude Liidu läbirääkimiste tagajärjel. Teine dokument oli püüdeks rahustada resoluutset Hulli, keda ei rahuldanud Nomura avaldus 8. märtsist 1941. a., kus viimane märkis, et "Jaapan püüab Hollandi-Indialt saavutada ainult majanduslikke järeleandmisi"[2].

Hulli printsiibid olid järeleandmiseks Jaapani taotluste suhtes. Jaapani ja USA koostöö küsimused Vaikse ookeani Kagu-osas, samuti majanduslik ja kaubanduslik koostöö selles piirkonnas viitavad sellele, et USA on nõus arvestama Jaapani suurenevaid ambitsioone. Praktiliselt oli samal ajal Jaapani faktilises mõjusfääris ainult Prantsuse Indo-Hiina põhjaosa. USA lootis ikka veel, et Jaapan alustab varem või hiljem sõjategevust NSV Liidu vastu. 1941. a. märtsis-aprillis oli Euroopas välja kujunenud olukord, mis näitas, et Nõukogude - Saksa sõjaline konflikt võib lähemal ajal puhkeda. Sellisele võimalusele asetaski USA oma lootused. Oli ju Jaapan seotud kolmikpaktiga, mis nõudis ülalmainitud konflikti puhkemisel Jaapani aktiivset tegevust "telje" poolel Nõukogude Liidu vastu.

---

[1] Егоров с. 143

[2] История войны с. 206-207

Ühel ajal läbirääkimistega USA-s, toimus Matsuoka visiit Berliini. 1941. a. märtsis- aprillis kohtus ta seal mitmel korral Hitleri, Ribbentropi, Göringi ja Funkiga.[1] Vestluste põhiteemaks oli Jaapani suhtumine Saksamaa sõja ettevalmistamisesse Nõukogude Liidu vastu. Matsuokale oli see üritus juba enne teada - jaapanlased olid informeeritud sellest juba 1940. a. septembris ja 1941. a. veebruaris.[2]

Saksamaa sõja korral Nõukogude Liiduga lubas Matsuoka, et Jaapan ründab Singapuri, mis oli Inglismaa üheks tähtsamaks tugipunktiks Vaiksel ookeanil. Sellise sammuga lootis Saksamaa tugevdada oma äpardunud rünnakut Inglismaa vastu. Selle lubadusega läks Matsuoko üle oma volituste, millest talle ka Jaapanist teatati[3].

Seoses Matsuoka sõiduga Rooma, Berliini ja Moskvasse, koostati 5. märtsil 1941. a. Berliinis täiesti salajane direktiiv - juhtnöör nr. 24 " Koostöö kohta Jaapaniga", mis on küllalt tähtis et teda siin täielikult esitada.

"Führer andis koostööks Jaapaniga järgmise käsu:

1. Kolmikpaktile põhineva koostöö eesmärgiks Jaapaniga on-
- sundida Jaapanit võimalikult kiiremini alustama aktiivset tegevust Kaug-Idas. Sel moel nõrgestatakse Inglise jõud ja USA huvide keskpunkt viiakse üle Vaiksele ookeanile. Mida kiiremini see toimub, seda rohkem šansse on Jaapanil, kuivõrd tema tulevased konkurendid pole veel küllaldaselt sõjaks ette valmistatud. "Barbarossa" operatsioon kutsub esile eriti soodsad poliitilised ja

---

[1] Севостьянов с. 55

[2] Кутаков с. 284

[3] samas lk. 284

sõjalised eeldused selle plaani elluviimiseks.

2. Selleks, et jätkata koostööd, on vajalik kõikide võimalike abinõudega tugevdada Jaapani sõjalist potentsiaali. Sel eesmärgil abistab relvastatud jõudude kõrgem ülemjuhatus kõige heldemal viisil Jaapanit Saksa sõjalistele kogemustele põhineva sõjalis-majanduslike ja tehnilistesse küsimustesse puutuva informatsiooniga. Siin on soovitav vastastikusus (kahepoolne koostöö - J.J.), kuid ka teistsugune koostöö ei tohi olla takistuseks sellelaadsele koostööle. Eelkõige tuleb rahuldada jaapanlaste need vajadused, mis on sõjapidamiseks vahetult tähtsad. Erijuhtude lahendamise õigus jääb Führerile.

3. Mõlema riigi operatiivsete plaanide koordineerimine usaldatakse laevastiku ülemjuhatusele. See peab põhinema järgmistel juhtprintsiipidel: a) sõjapidamise üldine eesmärk peab formuleeritama järgmisel kujul. Tuleb kiiresti purustada Inglismaa ja sel teel hoidma Ameerikat sõtta astumast. Peale selle, ei ole Saksamaal Kaug-Idas mingeid majanduslikke,sõjalisi ja poliitilisi huve, millised põhjustaks tegevust, mis on vastuolus Jaapani kavatsustega. b) Sõjas saavutatud Saksamaa suured edusammud võitluses kaubalaevastiku vastu teevad eriti vajalikuks võimsate Jaapani jõudude rakendamise samaks eesmärgiks. Seepärast on vajalik kasutada igasugust võimalust toetada Saksa sõjalisi operatsioone kaubalaevastiku vastu. c) Teljeriikide olukord tooraine ressursside suhtes nõuab, et Jaapan haaraks need territooriumid, missugused on talle vajalikud sõja jätkamiseks, eriti sel juhul, kui sekkub USA. Kautšuki saatmist Saksamaale tuleb jätkata isegi peale Jaapani sõttaastumist kuna ta on Saksamaale eluliselt hädavajalik. d) Singapuri - Inglismaa Kaug-Ida võtmepositsiooni vallutamine -

- tähendaks otsustavat edu kogu sõjas, mida peavad kolm riiki.

Lisaks rünnakud teistele Briti sõjalaevastiku baasidele, aga samuti Ameerika sõjalaevastiku baasile, juhul kui pole võimalik takistada USA sõttaastumist, viivad kogu vastase kaitsesüsteemi nõrgenemisele selles rajoonis, niisamuti nagu rünnakud merekommunikatsioonidele, seovad kõik teised jõud (Austraalia).

Esialgu ei ole võimalik nende abinõude operatiivse väljatöötamise daatumit kindlaks määrata.

4. Sõjalises komisjonis, mis luuakse Kolmikpakti põhjal, peab lahendatama ainult neid küsimusi, mis puudutavad pakti sõlminud kõiki kolme riiki. Eelkõige majandussõja küsimusi. Detailide väljatöötamine usaldatakse "Peakomisjonile" koostöös relvastatud jõudude kõrgema ülemjuhatusega.

5. "Barbarossa" plaani kohta jaapanlastele mitte mingeid andmeid esitada.

Relvastatud Jõudude Kõrgem Ülemjuhataja
(allkiri kavandile): Keitel
Korrektuuri teostanud leitnant Junge
(korvetikapten)[1]

Selle direktiivi vaimus tegutses Ribbentrop kuu aega hiljem 5. aprillil kui ta muuhulgas Matsuokale teatas järgmist: "... mis ka ei juhtuks sõja võidab Saksamaa, kuid tema võitu võib kiirendada siis, kui sõtta astub ka Jaapan. Niisugune sõttaastumine on muidugi rohkem Jaapani kui Saksamaa huvides, seepärast et see annab talle ainukese võimaluse missugune vaevalt veel kordub, täide viia Jaapani rahvuslikke huve. See samm annab talle võimaluse

---

[1] Dokuments on international affairs 1939-1946. Vol. II Hitlers Europe. Selected and edited by Margaret Carlyle. London-New York-Toronto, 1954, p. 82-83

hõivata juhtiv koht Ida-Aasias."[1]

Läbirääkimistega püüdis Saksa diplomaatia kindlustada oma tagalat, st. suunata Jaapan sõtta Inglismaa vastu, et ise saada vabad käed idas. See aga ei tähenda, nagu ei soovinud Saksamaa Jaapani sõttaastumist Nõukogude Liidu vastu. Ette rutates peab mainima, et niisugune tendents ilmnes eriti selgesti peale Saksa-Nõukogude sõja algust, mil natslikule juhtkonnale sai selgeks, et sõja käik ei vasta täiesti ootustele (NSV Liidu purustamine kahe, kolme nädalaga).

Oma salajases telegrammis Saksa saadikule Jaapanis, Ottile, märgib Ribbentrop muu hulgas järgmist: ... "Kuid ma palun Teid, võtke tarvitusele kõik abinõud selleks, et nõuda Jaapani kiireimat sõttaastumist Venemaa vastu.... Meie eesmärk jääb endiseks: suruda Jaapani kätt Transsiberi raudteel enne talve saabumist. Peale Venemaa lüüasaamist on teljeriikide olukord nii kindel, et Inglismaa purustamine või Briti saarte täielik hävitamine on ainult aja küsimus. Ameerika, muust maailmast täielikult isoleerituna, seisab meie poolt Briti Impeeriumi valduste, missugused on meie kolmele riigile vajalikud, hõivamise fakti ees. Ma olen kõigutamatult kindel, et uue korra teostamine selles vormis, missugune on meie jaoks soovitav, on ainult aja küsimus ja ületatakse mistahes raskused, kui kolm riiki seisavad kõrvuti ja ühendatud jõupingutustega vastavad mistahes Ameerika tegevusele sama relvaga"[2].

Jaapani eesmärgiks oli samal ajal kindlustada põhja piiri, et saada vabad käed lõunas. Sel eesmärgil sõitiski Matsuoka Ber-

---

[1] Егоров с. 142-143

[2] Представление доказательств заместителем главного обвинителя от США Олдерманом по разделу обвинения "Германское сотрудничество с Италией и Японией, агрессия против США"./Стенограмма заседания Международного Военного Трибунала от 10 декабря 1945г./ - Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками. Т.2. М., 1958, с. 738-739

liinist Moskvasse. Seal kirjutas ta 13. aprillil alla Jaapani-Nõukogude neutraliteedi paktile. Pakti kehtivusaeg määrati viieks aastaks.[1]

Nõukogude Liidu ajakirjandus kirjutas sel puhul: "Täna avaldatud neutraliteedipakt ja Deklaratsioon on dokumendid suure poliitilise tähtsusega, sest nad kujutavad endast tähtsat sammu edasi Nõukogude Liidu ja Jaapani vastastikuste suhete parandamise teel"[2].

Pakti sõlmimine oli nõukogude diplomaatia tähtsaks võiduks. Stalinile ja teistele nõukogude riigitegelastele olid kahtlemata mingil määral Saksamaa sõjalised ettevalmistused teada. Seetõttu tuli Kaug-Ida piiri kindlustada, et mitte sõdida kahel rindel. Sellepärast on ka arusaadav Stalini rõõm, kui ta raudteejaamas Matsuokat emmates ütles: "Meie oleme ju ka aasialased, aga aasialased on harjunud hoidma ühte"[3].

Jaapani-Nõukogude pakti sõlmimine kutsus esile rahulolematuse nii Saksamaal kui ka Inglismaal ja USA-s, kes olid huvitatud nende maade suhete teravnemisest. Hitler luges säärast teguviisi Jaapani poolt Kolmikpakti rikkumisena. Oma teguviisi õigustades, rahustas Matsuoka Otti küllaltki diplomaatiliselt:"Mingi Jaapani välisminister või peaminister ei suuda sundida jääma Jaapanit neutraalseks Vene ja Saksa konflikti korral. Sellisel juhul on Jaapan Saksamaa poolel sunnitud möödapääsmatult Venemaale kallale tungima. Siin ei aita mingi neutraliteedipakt"[4].

Inglismaa saadik Tokios Craigie kahetses, et Saksamaa ei tun-

---

[1] Очерки с. 226

[2] "Правда" 1941, 14.апр. с.1

[3] Верт,А. Россия в войне 1941-1945. М., 1967, с.74

[4] Рагинский и Розенблит с. 255

ginud Nõukogude Liidu kallale kolm kuud varem. Siis oleks pakti sõlmimine olnud võimatu ning selle asemel, et tungida lõunasse, oleksid jaapanlased astunud sõtta NSV Liidu vastu.[1]

Tuntud USA senaator Vandenberg teatas juba 1940. a. lõpus, et kui sõlmitakse säärane pakt, siis pannakse embargo USA ekspordile Jaapanisse.[2]

Nagu näeme oli Saksamaal, Inglismaal ja USA-l Jaapani suhtes ühesugused plaanid - kõik kolm riiki püüdsid viia Jaapanit sõtta NSV Liidu vastu..

Jaapani - USA läbirääkimised aga jätkusid.

Jõudnud tagasi kodumaale, tutvus Matsuoka USA projektiga 16. aprillist. 3. mail esitas Matsuoka omapoolse. Selles ta parandas Kolmikpakti kolmandat punkti, milles märgitakse, et mingi riigi agressiooni puhul mingi lepinguosalise maa vastu, peavad teised partnerid astuma viivitamatult läbirääkimistesse, et osutada sellele riigile sõjalist abi. Matsuoka parandus:"Jaapan kavatseb täita oma kohustused sõjalise abi osas, kui seda vajatakse". "Hiina intsidendi" rahuliku reguleerimise tingimused dikteerib Jaapan ise; Jaapani liikumisel Vaikse ookeani kagunossa võib kolmandate riikide provokatsiooniline tegevus, olenevalt olukorrast, sundida Jaapanit kasutama relva jõudu. [3] 12. mail 1941. a. esitati see projekt Hullile.[4]

Võrreldes 9. aprilli projektiga, kasutab Jaapan siin hoopis resoluutsemat tooni. Jaapan annab mõista, et ta ei abista Saksamaad otsekohe, vaid siis kui seda abi vajatakse. "Lahtistest us-

---

[1] Гольдберг с. 116

[2] samas lk. 116

[3] История войны с. 213-214

[4] samas lk. 214

test" Hiinas enam juttu ei ole. Hiina küsimus lahendatakse Jaapani poolt iseseisvalt, selles osas ei sallita teiste riikide, eelkõige USA vahelesegamist. Oma taotluste läbiviimisel Vikses ookeanis ei kohku Jaapan tagasi sõjast USA-ga. See projekt oli tugev surveavaldus Ühendriikidele.

Matsuoka projekti põhjal, mille kohta Hull mainis, et "see projekt ei anna peaaegu mingeid lootusi", algasid uued Jaapani-USA läbirääkimised.[1]

USA valitsus ei saanud selle tema huve kitsendava projektiga nõustuda ja 31. mail esitati Nomurale mitteametlik vastuprojekt, mis kujutas endast eelpoolmainitud USA ja Jaapani projektide vahepealset varianti. Selle lükkas Jaapani valitsus tagasi. Uus Hulli vastuprojekt 21. juunist sai teatavaks Tokios alles 24. juunil, s.o. 2 päeva pärast Saksa - Nõukogude Liidu vahelise sõja algust.[2]

21. juuni USA projekt oli uueks järeleandmiseks Jaapanile. Siin nõustusid Ühendriikide valitsevad ringkonnad arutama Jaapaniga "ühise kommunismivastase võitluse küsimusi Hiinas", kusjuures ei nõutud sealt kohest Jaapani vägede väljaviimist, vaid soovitati see küsimus kooskõlastada Hiina - Jaapani läbirääkimiste käigus. Samuti oli USA valitsus valmis arutama Manžukuo tunnustamise küsimust.[3] Tehti ka ettepanek taastada kaubanduslikud ja majanduslikud suhted normaalses või ennesõjaaegses ulatuses.[4]

Ühine kommunismivastane võitlus, Manžukuo tunnustamine, Filipiinide neutraliseerimine Jaapani huvides jms. andsid tunnistust

---

[1] История войны с. 214

[2] samas lk. 216

[3] Севостьянов с. 58

[4] Родов,Роль с. 103

sellest, et USA on valmis Jaapanile paljuski vastu tulema, kui viimane suunab löögi põhja. USA sellelaadseid lootusi suurendas 22. juunil alanud Nõukogude Liidu - Saksa sõda.

Muidugi ei olnud USA valitsevates ringkondades täielikku üksmeelt riigi välispoliitikaga Jaapani suhtes. Kostis ka resoluutsemaid hääli.

Juba 9. mail 1941. a. ütles Rooseveldile lähedal seisev senaator Pepper Senati plenaaristungil: "Ameerika Ühendriigid peaksid nüüd initsiatiivi haarama. USA merevägi peaks Briti laevastikuga Vaiksel ookeanil ühinema ja jaapanlased nende koopasse sulgema. USA kaugpommituslennukid, juhitud vabatahtlikest pilootidest, peaksid Hiina lipu all Tokiot nii nuhtlema, et seal enam vähematki alles ei jääks, isegi mitte nii palju, et saaks rõõmutuld süüdata".[1]

Saksa - Nõukogude sõda asetas Jaapani, kes oli seotud Kolmikpaktiga, küllaltki raskesse olukorda.

Seda seisundit resümeerib USA saadik Jaapanis Grew järgmiselt: 1) "Saksamaa suhtes oli Jaapan kindlalt seotud Kolmikpaktiga; 2) NSV Liidu suhtes oli Jaapan seotud neutraliteedipaktiga; 3) Konflikt Hiinaga oli kaugel lahendusest; 4) Läbirääkimised Hollandi-Indiaga ei andnud neid tagajärgi, milliseid ootas valitsuse propaganda mõju all olev Jaapani rahvas; 5) Jaapani-USA suhted halvenesid tegelikult pidevalt."[2]

Oli selge, et tekkinud olukorras sidus Kolmikpakt Jaapani käsist ja jalust.

---

[1] Silvanus. Die Vereinigten Staaten und Japan. Ein Rückblick. - Auswärtige Politik 9. Jg. 1942., Hft. 1/2 S. 38

[2] История войны с. 216

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Konoje arvates teenis see pakt kahte eesmärki: 1) suhete parandamist Nõukogude Liiduga ja 2) Usa sõttaastumise pidurdamist. Kuna USA ja Inglismaa olid lubanud NSV Liidule sõjalist abi, kaotas Kolmikpakt poole oma mõjust. Konoje nõudis pakti likvideerimist või sellest väljaastumist. Selle variandi vastu astus välja Matsuoka, kes lootis, et Nõukogude Liit purustatakse kiiresti. Olukord pakti suhtes jäi esialgu endiseks.[1]

Saksa - Nõukogude sõja puhkemine ja Jaapani esialgne Kolmikpaktile truuksjäämine, andis USA valitsevatele ringkondadele suuri lootusi. Seda kinnitas USA merevägede ülemjuhataja admiral Starki ettekanne president Rooseveldile, milles admiral arvas, et käesoleval ajal ei maksa Jaapani suhtes survet avaldada, vaid juhtida Jaapani agressiooni teravik Nõukogude Liidu vastu. Sellel päeval mil Jaapan tungib Siberisse, ei jätku temal jõudu pealetungiks lõunasse. See pidi vältima konflikti tekkimise USA ja Jaapani vahel. Kui USA on kindlalt otsustanud sõda pidada Vaiksel ookeanil, siis peavad Ühendriigid kõigi jõududega edasi nihutama selle algust, sõda edasi lükates kuni Jaapani kallaletungini Siberisse.[2]

Jaapani positsioone kergendas see asjaolu, et niikaua kui kestab saksa vägede edukas edasitung Nõukogude Liidus, pole USA poolt ohtu karta.

2. juulil toimus keisri eesistumisel Jaapani juhtivate poliitikategelaste ja sõjaväelaste nõupidamine. See toimus selleks, et muuta Jaapani välispoliitikat vastavalt uuele olukorrale, mis tekkis Saksa - Nõukogude sõja tagajärjel. Nõupidamisel võeti vastu rida otsuseid, üldnimetusega "Impeeriumi riikliku poliitika täht-

---

[1] История войны с. 216-217

[2] Кутаков с. 308-309

samad punktid". See dokument koosnes kahest osast: 1. "Poliitiline liin" ja 2. "Peamised punktid".[1]

Dokumendi esimeses osas märgiti, et Jaapan ajab poliitikat, mis kindlustaks rahu kogu maailmas. Seda ta teeb "Suure Ida-Aasia õitsengu sfääri" loomise teel. Jaapani valitsus jätkab "Hiina intsidendi" lahendamise katseid, samuti liikumist lõunasse. Põhja probleem lahendatakse vastavalt olukorra muutumisega seal.[2]

Teises osas nõuti surve avaldamist Tšiang-Kai-Ši valitsusele, et viimast lõpuks sundida alistu mg Jaapani valitsusele. Võeti nõuks jätkata läbirääkimisi USA-ga, liikumisel lõunasse pidi esmajoones vallutatama Indo-Hiina ja Tai. Oma eesmärkide saavutamiseks Lõunamere maades on Jaapan valmis kasvõi sõjaks USA ja Inglismaaga.[3]

Erilise tähelepanuga suhtusid nõupidamisest osavõtjad Nõukogude - Saksa sõjasse. Nõupidamise otsuses öeldi: "Kuigi meie suhtumine Nõukogude - Saksa sõjasse on Rooma - Berliin - Tokio teljega kindlaks määratud, ei sekku meie mõneks ajaks sellesse. ... ja kui Nõukogude - Saksa sõja käik võtab Jaapanile soodsa pöörde, siis kasutame relvi põhja probleemide lahendamiseks ning sellega kindlustame stabiilse olukorra põhja rajoonides".[4]

Mis puutub selle dokumendi esimesse poolde, siis selles ei ole sisuliselt midagi uut. Pealetungi lõunasse ainult konkretiseeriti, kui nimetati Indo-Hiinat ja Taid. "Hiina intsidenti" oli ka eelnevalt mitmel korral lubatud reguleerida. Aga mis puutub Nõukogude - Saksa sõjasse, siis on tunda kindlat soovi mitte

---

I-4 Гольдберг с. I45-I46

sekkuda sellesse konflikti (vastupidi Matsuoka taotlustele). On päris selge, et põhjapoole suund tuleb päevakorda alles siis, kui Saksamaa on purustanud Nõukogude Liidu ja alistanud endale tema Euroopa osa territooriumi ning kui Jaapan on lahendanud täielikult "lõunaprobleemi".

18. juulil moodustas Konoje uue valitsuse, milles vahetus välisminister: saksasõbraliku Matsuoka asemele tuli Tojoda. Viimase eesmärgiks oli vältida iga hinna eest kokkupõrget USA-ga.[1]

Valitsuse, eriti välisministri vahetus muutis ainult Jaapani poliitikat Saksamaaga, mitte aga välispoliitilisi plaane Lõunameremaade suhtes. Asuti 2. juuli konverentsi plaane ellu rakendama.

Järgmised sündmused näitasid, et USA - Jaapani suhted halvenesid pidevalt ja relvastatud kokkupõrke ärahoidmine muutus üha raskemaks.

Juba 12. juulil nõudis Jaapani saadik Vichy valitsuselt nõusolekut Indo-Hiina "ajutiseks okupeerimiseks". 21. juulil jõuti kokkuleppele.[2]

24. juulil 1941. a. alustasid Jaapani väed Indo-Hiina lõunaosa okupeerimist. Hõivati Saigon ja Kambodža pealinn Pnom-Penh. Jaapani sõjavägede arv oli selleks ajaks Indo-Hiinas tõusnud 40 tuh. meheni.[3]

Strateegiliselt said jaapanlased enda valdusse sobiva lähtepositsiooni Singapuri ja Malai ründamiseks, kuna nende punktideni jäi lõuna Indo-Hiinast vastavalt vaid 750 ja 250 miili.[4]

Jaapani sellisele tegevusele järgnesid USA vastuaktsioonid. 24. juulil nõudis Roosevelt jutuajamises Nomuraga jaapanlaste lah-

---

[1] История войны с. 222
[2] Егоров с. 164
[3] samas lk. 164
[4] Родов, Роль с. 115

kumist Lôuna Indo-Hiinast, mille kompensatsiooniks lubas garanteerida Jaapani varustamist toor- ja toiduainetega. Jaapani vägede juurdevool anastatud territooriumile aga jätkus. (Selleks ajaks oli üksi Saigoni rajoonis 7 suurt Jaapani sôjalaeva, 3 lennukikandjat, 55 miinilaeva ja 3o transportlaeva). 26. juulil sekvesteeriti kôik Jaapani fondid USA-s.[1] Sama tegid Jaapani fondidega ka Inglismaa ja Hollandi.[2] 1. augustil keelas USA valitsus kôikide materjalide väljaveo Jaapanisse, väljaarvatud puuvill ja toiduained. Keelustati ka naftaeksport.[3]

Naftaembargo oli Jaapanile suureks löögiks. Kütuse puudumisel oleks sôjalaevastik ja ôhujôud varsti muutunud seisvaks vanarauaks. Ekspordi keelustamine Jaapanisse oli muidugi hiline ja seetôttu viga. Mône aja pärast oleks see viinud Jaapani sôjamajanduse täiesti väljapääsmatusse olukorda, mida oleks lahendanud ainult sôda. Selle Rooseveldi poolt ettevaatamatu sammu otseseks tagajärjeks oli Jaapani veelgi intensiivsem sôjaks valmistumine ning uute nafta hankimise võimaluste otsimine. See, nagu hiljem näeme, viis uutele anastustele Vaikses ookeanis. Säärane Jaapani edasitung lôunasse kutsus esile rahutuse ka Inglismaal. See viis USA ja Inglise valitsuse juhid kohtumisele.

Kohtumine toimus 9. - 14. augustini.[4] See leidis aset Atlandi ookeanil inglise liinilaeva "Prince of Wales" pardal. USA delegatsiooni eesotsas oli Roosevelt, inglise - Churchill. Jaapani suhtes jôuti ühise leppeni: 1) Jaapani igasugune edasiliikumine Vaikse ookeani kaguosas loob olukorra, mille puhul USA valitsus on sunnitud tarvitusele võtma vastuabinôud, isegi sel juhul, kui

---

[1] Гольдберг с. I84

[2] Родов, Роль с. II4

[3] История войны с. 225

[4] Егоров с. I72

niisugused võivad viia USA - Jaapani vahelise sõjani. 2) Kui mingisugune kolmas riik saab nende vastuabinõude tagajärjel või nende toetamisel Jaapani agressiooni objektiks, küsib president Kongressilt luba abi osutamiseks sellele riigile. Inglise avaldus oli USA omaga identne. Mõlemad dokumendid saadeti nootide kujul Tokiosse.[1]

See ühine avaldus oli ühtlasi vastuseks projektile, mille Nomura 6. augustil esitas Hullile. Selles kohustus Jaapan mitte edasi tungima Indo-Hiina piiridest Vaikse ookeani kaguossa. USA-d kutsuti üles lõpetama sõjalised ettevalmistused Filipiinidel, katkestama Hiina varustamine ning tunnustama Jaapani sõjalis-poliitilist ja majanduslikku staatust Indo-Hiinas. Projekt lükati tagasi.[2] Sama saatus tabas Jaapani projekti 4. septembrist .[3]

Jaapani katsed õigustada oma tegevust Hiinas ja Indo-Hiinas ei andnud enam tagajärgi. USA oli lõpuks näidanud Jaapani suhtes kindlat joont. Ei soovitud enam lubada Jaapani edasist laiutamist Vaikse ookeani kaguosa suunas.

Nähes, et läbirääkimised lõpevad tulemusteta ning igasugune agressioonikatse lõunas võib esile kutsuda sõja, tuli Jaapanil tekkinud olukorras võtta kindel seisukoht.

6. septembril 1941. a. võeti vastu erakordselt tähtis otsus - "Impeeriumi riikliku poliitika teostamise printsiibid". Tähtsamad punktid selles dokumendis olid järgmised:

1) ... mitte peatuda sõja ees USA-ga (Inglismaaga, Hollandiga) ja seoses sellega lõpetada kõik sõjalised ettevalmistused umbes oktoobri lõpuks.

---

[1] Шервуд Т.I С. 560-561

[2] Кутаков с. 316

[3] История войны с.228

2) Üheaegselt 1. punktis nimetatud üritustega kasutab impeerium kõiki diplomaatilisi abinõusid USA ja Inglismaa suhtes, võtab ette jõupingutusi oma nõudmiste täitmiseks.

3) Kui oktoobri alguseks läbirääkimiste käigus ... ei ilmne meie nõudmiste rahuldamise perspektiive, peab impeerium võtma otsustava kursi sõjaks USA (Inglismaa, Hollandi) vastu ... Impeerium peab eriti püüdma selle poole, et mitte lubada tekkida USA ja Nõukogude Liidu ühisrinnet.[1]

Järgnes veel rida spetsiaalseid punkte, milledes USA ja Inglismaa ei tohtinud end segada Hiina asjadesse, pidid varustama Jaapanit ressurssidega ja temaga koos töötama. Vastutasuks ei alusta Jaapan sõjategevust Prantsuse Indo-Hiinas ning temaga piirnevates rajoonides, väljaarvatud Hiina ning peale kindla ja õiglase rahu sõlmimist toob oma väed välja Indo-Hiinast. Samuti garanteerib Jaapan Filipiinide neutraliteedi.[2]

On ilmne, et Jaapani kõrgem sõjaväeline juhtkond, kelle initsiatiivil "printsiibid" koostati, ei lootnudki, et USA valitsus selle sätetega nõustuks, vaid püüdsid läbirääkimisi venitada oktoobri alguseni, et seejärel alustada ootamatu löögiga sõda.

Jaapani valitsus eesotsas Konojega tegi veel rea katseid läbirääkimiste jätkamiseks, kuid poolte lahkhelid niisugustes küsimustes nagu Kolmikpakt, Hiina, Indo-Hiina, võrdsed õigused jm. ning mõlema partneri kindel hoiak nendes küsimustes viisid kõik kokkuleppe üritused nurjumisele. Selleks ajaks oli jaapanlased juba viinud läbi rea sõjalisi ettevalmistusi.

1. septembril anti käsk viia kogu laevastik sõjaolukorra tin-

---

[1] История войны с. 229

[2] samas lk. 229-230

gimustesse. 18. septembril paisati täiendavaid armee kontingente Lõuna-Hiinasse, Taivanile ja Põhja Indo-Hiinasse.[1]

Sõjalised ringkonnad, eesotsas sõjaminister Todzioga, olid igasuguste läbirääkimiste vastu USA-ga.

14. oktoobri ministrite kabineti istungil esitas Todzio sellekohase nõudmise.[2] 16. oktoobril läks Konoje kabinet erru.[3]

Konoje lahkumisega peaministri kohalt tundus, et sõja ja rahu küsimus on otsustatud. Jäi ainult ära oodata, kui kaua uus kabinet veel sõja alustamisega viivitab.

---

[1] История войны с. 239

[2-3] samas lk. 239

3. peatükk

JAAPANI MAJANDUSELU JA SISEPOLIITIKA

Käesolevas peatükis püüan anda lühiülevaate Jaapani siseolukorrast. Agressiivne välispoliitika pidi ju millelegi toetuma. Seetõttu tuleks vaadelda Jaapani majanduselu ja sisepoliitikat ning nendest tingitud nähtusi.

On loomulik, et Jaapani agressiivne välispoliitika eeldas võimsate sõjajõudude olemasolu, koos kaasaegse tehnika ja varustusega. Tugeva laevastiku ja lennuväe loomine nõudis suurt hulka tooraineid ja materjale. Jaapani olukord selles suhtes oli küllaltki viletsa. Maavarade poolest on Jaapan vaene ning seda eriti strateegiliste toorainete osas. Nafta, kivisüsi ja teras on teatavasti raskeetööstuse põhilisemad lähteained. Mitte vähema tähtsusega ei ole inglistina, seatina, vask, nikkel jm. Jaapani emamaa ja tema poolt vallutatud maade (Hiina, Korea, Taivan) osa tööstuse toorainetga varustamisel oli väike ja ei katnud kaugeltki kõiki tarvidusi. Seda näitab ka järgnev tabel. (vt. lehekülg 60).

Jaapani sõjamajanduse limiteerivaks faktoriks oli maaal malmi ja terase toodang. See ranuldas, kuigi mitte täielikult ainult sõjalaevastiku vajadusi. Selle arvel tuli vähendada kaubalaevasti-

ku ehitamist. Selline tendents viis hiljem, sõja ajal, hukatusliku tagajärgedeni. Maaki raua sulatamiseks ja vanametalli saadi eelkõige välismaalt. Sisemaine maagi kaevandamine oli väike ja maak madala kvaliteediga.

1936. a. seis.[1]

Toodangu liigid	Nõudmiste rahuldamine Jaapani ja vallutatud maade ressursside arvel %
Rauamaak	16,7
Malm	93,8
Teras	62,2
Vanametall	-
Vask	63,2
Seatina	8,2
Inglistina	28,8
Tsink	38,9
Boksiidid	-
Töödeldud alumiinium	4o,6
Nikkel	-
Väävelhape	14,1
Toornafta	2o,2
Kivisüsi	9o,2
Kautšuk - toorprodukt	-
Sool	31,3
Fosforiidid	12,o
Toorpuuvill	-

[1] Коен, Дж.Б. Военная экономика Японии. М., 1951, с. 112

1937. aastal oli terase toodang 5 miljonit tonni. Selle koguse tootmiseks vajalikku rauamaaki veeti sisse 84 % ulatuses. Sama aasta vana malmi ja vana terase hulgast oli 55 % imporditud.[1] Hilisema impordi katkemisega muutus olukord veelgi halvemaks.*

Kõige defitsiitsemaks tooraineks tuleb lugeda ikkagi naftat. Jaapani metropol oli sellest toorainest vaene. Nagu teada, sõltus Jaapan selles osas peaaegu täielikult USA ekspordist. Et USA - Jaapani suhted pidevalt halvenesid, oli varem või hiljem loota, et USA kehtestab naftaembargo. Selleks tuli sisseveetav nafta rangelt limiteerida, et sõja korral oleks käepärast võimalikult suurem varu.

1939. a. oli selle tagavara suurus 51 miljonit barrelit.** 7. detsembriks 1941. a. vähenes see hulk USA ja Inglismaa embargo tõttu 43 miljoni barrelini, millisest kogusest oli mereväe käsutuses 21,7 miljonit barrelit ehk 75 % kogu puhastatud nafta varudest. Aviobensiini varud moodustasid 4,2 miljonit barrelit. Sellest kogusest (43 miljonist barrelist) pidi jätkuma kaheks aastaks, mille jooksul loodeti hakata ekspluateerima Hollandi Ida-India naftaressursse.[2]

Hollandi Ida-India naftat küll kasutati, kuid see kogus, mis sealt saadi osutus ilmselt ebapiisavaks. Kuna sõjategevus laius tohutu suurel territooriumil, vajasid relvastatud jõud märksa rohkem mitmesugust kütust, kui algul reservis oli.

Eelnevad andmed raua, terase ja nafta osas, annavad teatud pildi Jaapani rasketööstuse olukorrast. Teised toorained on suhteliselt vähemtähtsad, seetõttu piirdun ainult nende toodangu suuru-

---

* USA ekspordist Jaapanisse on seoses välispoliitikaga juttu 2. peatükis.

** 1 naftabarrel = 158,98 l.

[2] Коен с. II4

[2] samas lk. 133-134

se äramärkimisega (s.h. ka raud):

Tähtsamate toorainete toodang[1]

(tuh. tonnides)

	1941	1942
Kivisüsi	556o2	54178
Koks	4567	4773
Rauamaak	6625	7669
M a l m	4982	5184
R a u d	9837	7o99
Valtsmetall	512o	5166
Alumiinium	152	226
Alumiinium kangides	72	1o3

Boksiidide varud, mille suurus oli 1941. a. detsembris 25o tuh. tonni, vähenesid, vaatamata suurenevale sisseveole valluta-tud territooriumidelt 1942. a. 2o9427 tonnile.[2]

Vaatamata enamike toorainete toodangu kasvule, võib seda edu, võrreldes sõjaliste tarviduste järsu suurenemisega, pidada väga suhteliseks. Kivisöe ja raua toodangu langus ei suuda kompensee-rida teiste toorainete toodangu napp tõus.

Nagu juba öeldud, oli kõikide mainitud toorainete toodang eel-duseks rasketööstuse arenemisele. Sõjaeelsetel - ja sõjaaastatel (1937. - 1945.) tähendas aga rasketööstus Jaapanis põhiliselt sõ-jatööstust.

29. mail 1937. a. kiitis Jaapani sõjaministeerium heaks "viis-aastaku plaani" sõjatööstuse arendamiseks, mis nägi ette Jaapani

---

[1] История войны с. 309

[2] samas lk. 3o8

ja Mandžuuria tööstuse liitmise ühtseks sõjamajanduse kompleksiks Põhja-Hiina ressursside baasil.[1]

1938. a. viis Konoje kabinet parlamendis läbi "rahvuse üldise mobilisatsiooni" seaduse.[2] See oli järgmiseks sammuks majanduse militariseerimise teel.

1940. a. suvel lasti käiku loosung "uus majandusstruktuur", mis kiirendas veelgi rasketööstuse militariseerimist.[3] Samanimelise programmi võttis Konoje kabinet vastu 7. detsembril 1940. a.[4]

Jaapani riigieelarvest langes lõviosa sõjaliste kulutuste finantseerimiseks - need moodustasid 1937. a. 73 % riigieelarvest ja kasvasid 1941. a. 80 %-ni.[5]

Sõjalistest kulutustest moodustasid peaosa tööstusharud, mis valmistasid lennukeid, sõjalaevu, tanke ja kahureid ning mitmesuguseid tehnilisi seadmeid kõigi väeliikide jaoks. Sõja heaks töötas ka peaaegu kogu kaubalaevastik. Suuremal või vähemal määral oli rasketööstusele allutatud toiduainete ja tekstiilitööstus ning mitmed teised kergetööstuse harud.

Vaatleme nüüd lühidalt tähtsamate väeliikide varustatust sõjatehnikaga.

Alustame lennukitööstusega, kuna lennuvägi kujunes sõja käigus pearelvaks rünnakuoperatsioonide läbiviimisel.

Sõjaeelsetel aastatel oli Jaapani lennukitööstus suhteliselt madalal järjel. Sellest ka küllaltki aeglane areng: 1931. a. ehitati 386 lennukit, 1940. a. - 4768 (Saksamaa lennukitööstuse vastavad arvud olid 13 ja 10826).[6]

---

[1] Очерки с. 205-206
[2] samas lk. 206
[3] Латышев,И. Внутренняя политика японского империализма накануне войны на Тихом океане 1931-1941. М.,1955, с. 154
[4]
[5] Очерки с. 221
samas lk. 208
[6] Коен с. 214-215

Alates 1941. a. on näha suuremat tõusu, sest lennukitööstus kontsentreeriti spetsiaalsete firmade kätte.

Sõjaaastatel toodeti 2/3 kõigist lennukeist Nakaijma, Mitsubusi, Kavasaki ja Takihawa firmade poolt. Kolm esimest firmat tootsid samal ajal 3/4 kõikidest lahingulennukeist. Samad firmad tootsid ka lennukimootoreid ja propellereid.[1]

Lennukite, mootorite ja propellerite toodangu arengust sõja ajal saame järgmise pildi:[2]

Kalendriaasta	Lennukid	Mootorid	Propellerid
1941	5o88	12151*	12621
1942	8861	16999	22362
1943	16693	28541	317o3
1944	2818o	46526	54452
1945[a]	11o66	1236o	19922

[a] esimene 7,5 kuud.

Nagu tabelist nähtub, saavutas lennukitööstus oma kulminatsiooni 1944. aastal, ületades peaaegu 6-kordselt 1941. a. toodangu. Mootorite toodang oli samal ajal aga tagasihoidlikum, suurenedes ainult 4 korda. Põhjuseks oli materjalide nappus. Sellisest mahajäämusest saadi mõnel määral üle ühemootoriliste hävitajate toodangu suurenemisega mitmemootoriliste pommituslennukite arvel.

Kui vaadelda mitmesuguste lennukiliikide toodangut sõjaaastatel, siis saame järgmise pildi:

---

[1] Коен с. 215

[2] samas lk. 215

* Teoses " Очерки новейшей истории Японии "lk. 2o8 on vastav arv 11654.

Lennukite toodang Jaapanis 1941. - 1945. [1]

	Kalendriaasta									
	1941		1942		1943		1944		1945[a]	
	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%
Hävitajad	1o8o	21	2935	33	7147	43	13811	49	5474	49
Pommitajad	1461	29	2433	27	4189	25	5100	18	1934	17
Luurelennukid	639	13	967	11	2o7o	13	2147	8	855	8
Õppelennukid	1489	29	2171	25	2o71	17	6147	22	2523	23
Muud[b]	419	8	355	4	416	2	975	3	28o	3
K o k k u	5o88	1oo	8861	1oo	16693	1oo	28180	1oo	11o66	1oo

[a] 1. I - 15. VIII

[b] siia gruppi kuuluvad vesilennukid, transportlennukid, glisserid ja surmalennukid (nn. "kamikadzed"-J.J.).

Tabeli põhjal võib teha järgmised järeldused: hävitajate (enamikus ühemootorilised) arvu suurt potentsiaalset kasvu, milline aastatel 1944. - 45. hõlmas poole kogu lennukitoodangust, ei saa seletada ainult mootorite vähesusega, vaid ka vastaste lennuväe tegevuse laienemise ja aktiviseerumisega. Samal ajal pommitajate osatähtsus vähenes seetõttu, et sõja lõpuaastatel (1943.-45.) oli pearõhk juba defensiivsel sõjategevusel, mille tõttu pommituslennuvägi ei mänginud enam seda rolli, mis sõja esimestel aastatel. Nagu näeme, on suur rõhk õppelennukite tootmisel. Seda võib seletada pilootide, tehnikute jm. personali vähesusega, samuti lennukite konstruktiivsete puudujääkidega. Viimasel põhjusel hukkus juba sõja algul suur osa esmaklassilisi piloote, ning uute väljaõpe-

[1] Коен с. 217

tamine nõudis suhteliselt suurt õppelennukite parki. Torkab silma, et trantsportleennukite osatähtsus oli niivõrd väike, et neid eraldi pole tabelis ära toodud. Need lennukid olid nii mahult kui mõõtudelt võrreldes teiste lennukiliikidega kõige suuremad, enamuses 2 - 3 mootorilised, mis nõudsid ka sellevõrra rohkem defitsiitset kütust. Trantsportlennukite ja -laevade vähesus viis hiljem selleni, et terveid väegruppe ja garnisone vallutatud aladel ähvardas sissepiiramise oht ja varustuse puudus. Mis puutub vesilennukitesse ja glisseritesse, siis nende sõjaline tähtsus oli suhteliset väike, samuti nagu surmalennukitegi osa.

Võrreldes teiste väeliikidega, saavutati Jaapanis silmapaistvaid tagajärgi laevaehituses eelõige sõjalaevade tootmises. Et vaadelda seda küsimust, tuleks teha lühike tagasivaade 2o-3o-ndatesse aastatesse, mil Jaapan oli seotud mõnede merealaste kokkulepetega.

1922.a. 6.veebruaril sõlmiti Washingtonis viie peamise mereriigi - Inglismaa, USA, Prantsusmaa, Jaapani ja Itaalia - vahel kokkulepe, mis kehtestas üldise tonnaži ülemmäära liinilaevade ja lennukikandjate ehituses, kusjuures Inglismaa ja USA normiks sai vastavalt 525tuh. tonni liinilaevade ja 135tuh. tonni lennukikandjate toodangu osas, Jaapani jaoks kehtestati vastavalt 315tuh. ja 81tuh. tonni, Prantsusmaa ja Itaalia jaoks võrdselt 175tuh. ja 6otuh. tonni. Nii määrati laevaehituses nende riikide vahel järgnev proportsioon: 5:5:3:1,75:1,75 .[1]

Uus samalaadne konverents toimus Londonis 193o.a. USA initsiatiivil. See haaras ainult kolme riiki - Inglismaad, USA-d ja

---

[1] Иванов,Л. Морское соперничество империалистических держав. М.-Л.,1936, с. 7

Jaapanit. Nüüd püüdis USA limiteerida ka ristlejate, miinilaevade ja allveelaevade tonnaaži, millede toodang oli eriti intensiivne Inglismaal ja Jaapanis. USA - Jaapani suhteks ristlejate ja miinilaevade osas määrati 10:7, allveelaevade osas 10:10.[1]

1935/36. aa. järgnes Londoni merekonverents. Seal nõudis Jaapani delegatsiooni juht Nagano "üldise kõrgema limiidi" kehtestamist. Selline pariteeditaotlus lükati ülejäänud riikide (USA, Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia) poolt tagasi. Seejärel Jaapani delegatsioon lahkus konverentsilt, jättes sinna oma vaatlejad.[2]

Jaapani delegatsiooni lahkumine Londoni konverentsilt tähendab vabanemist kõikidest limiitidest ja takistustest laevaehituse osas. Säärane olukord oli teretulnud, kui arvestada, et ees seisid operatsioonid Hiina vastu ja edasine ettevalmistus tungiks lõunasse.

Laevastiku ehitamine jätkus suurenevas tempos. Peatähelepanu osutati sõjalaevastiku ehitamisele, kuna transport (kauba) laevastiku ehituse tempo selle all kannatas.

Uuestiehitatud laevade tonnaaž (brutto/t)[3]

Aasta	Kaubalaevad[a]	Sõjalaevad	K o k k u
1937	442 382	55 36o	497 742
1938	41o 664	63 589	474 233
1939	343 526	58 248	4o1 774
194o	279 816	94 7o5	374 521
1941	237 617	225 159	462 776

[a]Ülejäänud, üle 1oo br/t mahtuvusega laevade tonnaaž

Uuesti ehitatud laevade all tuleb mõista neid laevu, mis

[1]Иванов с. 9
[2]samas lk. 161-167
[3]Коен с.255

ehitati ja mida moderniseeriti. Näeme, et kaubalaevastiku tonnaaž aastatega pidevalt väheneb, sõjalaevastiku oma aga suureneb. Sõja alguseks saavutati peaaegu suhe 1 : 1. Kui 1937.-4o.aa. võis tabelis toodud vahekorraga veel kuidagi leppida, kuna sõjatandri ulatus oli suhteliselt väike, siis 1941. a. suhe paistab katastroofilisena, võttes arvesse, et see hiljem muutus veelgi rohkem kaubalaevastiku kahjuks.

Arvuliselt omas Jaapani kaubalaevastik 194o. a. üle 7oo merekaubalaeva, 132 kombineeritud kaubareisilaeva ja 49 suurt ookeani tankerit.[1] Sõjalaevastiku toodang näitas samal ajal aga tõusutendentsi.(Tabelit laevastiku juurdekasvu kohta vt. lk.*69*).

Tabelist on välja jäetud remondis või moderniseerimisel olevate laevade arv, kuna see oleks teinud pildi tarbetult kirjuks ning ülapildi saamiseks piisab ka toodud arvudest. Näeme, et 194o.a. oli remondis ja moderniseerimisel olevate laevade arv küllaltki suur, haarates põhilaevadest (liinilaevad, lennukikandjad, ristlejad, miiniristlejad ja allveelaevad) tihti kuni 5o %. Tegutsevate abilaevade arv on aga identne nende absoluutarvuga. Väga tähtsa järelduse saab teha aga 1941. a. kohta - kõik remondis olnud laevad on 1oo %-liselt rivis. See näitab veelkord, et sõjalised ettevalmistused pidid lõpule viidud saama 1941. aastal.

Võrreldes lennu- ja mereväega, oli maavägede varustatus tehnikaga kõige madalam. Siin on mitmeid põhjuseid. Tulevane sõjatander ei kulutanud endast ühtset, kompaktset rinnet, vaid sadu väiksemaid või suuremaid tugipunkte, mida tuli okupeerida ja garnisonidega varustada. See ei kehti muidugi Hiina, Indo-Hiina, Filipiinide jt. suuremate territooriumide kohta, vaid väikeste,

---

[1] Коен с. 254-255

Laevastiku valmisolek (koos iga aastase juurdekasvuga)[1]

	1936		1937		1938		1939		1940		1941	
	tegu-tsevaid	kok-ku	tegu-tsevaid	kok-ku	tegu-tsevaid	kok-ku	tegu-tsevaid	kok-ku	tegu-tsevaid	kok-ku	tegu-tsevaid	kok-ku
Liinilaevad	5	10	6	10	5	10	7	10	8	10	10	10
Lennukikandjad	5	6	4	6	5	7	4	8	8	9	10	10
Ristlejad	18	31	17	31	20	33	15	34	25	35	37	37
Miiniristlejad	62	72	68	76	76	88	75	90	84	96	109	110
Allveelaevad	22	44	38	47	42	48	42	51	40	52	63	63
Miinipanijad	4	4	5	5	5	5	5	5	6	6	8	8
Miinitraalerid	11	11	12	12	12	12	16	16	12	12	18	18
Allveel. hävitajad	2	2	3	3	3	3	8	8	12	12	15	15
Rannakaitse laevad	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kahuripaadid	0	0	9	9	9	9	9	9	10	10	11	11
Torpeedokaatrid	4	4	8	8	12	12	12	12	12	12	15	15

üksteisest tihti sadade miilide kaugusel asetsevate saarte ja saartegruppide kohta. Kõiki neid rindeid iseloomustas reeglina kas mägine või soine maastik, kus raske tankiväe ja - kahurväega polnud midagi peale hakata. Suuremal määral piiras sõjaväe varustamist krooniline toorainete puudus, samuti laevaruumi nappus. Seetõttu toodeti põhiliselt kergemat relvastust, mille transport oli lihtsam ja käsitsemine soodsam. Nende hulka kuulusid mitmesugused käsirelvad, raskekuulipildujad, kerged kahurid jm. Pildi

[1] Коен с. 256-257

relvatoodangust annab järgnev tabel.

Tankide ja sõjamasinate toodang 194o. - 1945. a.[1]

	194o		1941		1942	
	hulk	maksumus (tuh. jeenides)	hulk	maksumus (tuh. jeenides)	hulk	maksumus (tuh. jeenides)
Keskmised tankid	315	46 116	495	73 296	531	78 322
Kerged tankid	7o8	46 184	529	38 673	634	46 481
Suurtükipuksiirid	468	18 269	919	58 563	1481	93 288
Iseliikuvad suurtükid	-	-	-	-	26	3 12o
Soomusmasinad (autod)	-	-	-	-	88	4 671
Mitm. autod	272	16 4o4	5o3	28 196	442	22 228
Tagavaraosad	-	-	-	26 8oo	-	36 6oo
K o k k u	1763	132 973	2446	225 528	32o2	284 71o ,

	1943		1944		1945	
	hulk	maksumus (tuh. jeenides)	hulk	maksumus (tuh. jeenides)	hulk	maksumus (tuh. jeenides)
Keskmised tankid	544	79 971	294	46 68o	89	14 8oo
Kerged tankid	232	17 241	48	3 932	5	477
Suurtükipuksiirid	87o	55 236	741	48 682	196	12 974
Iseliikuvad suurtükid	14	1 68o	59	6 72o	48	4 68o
Soomusmasinad (autod)	5o5	31 437	385	24 599	126	8 o49
Mitm. autod	615	42 112	725	47 846	1o5	6 954
Tagavaraosad	-	4o 8oo	-	38 4oo	-	4 o55
K o k k u	278o	268 477	2252	216 859	569	51 989

Ühtekokku toodeti aastatel 194o. - 1945. 13 249 mitmesugust sõjamasinat, mis läksid maksma 1 o32 981 tuhat jeeni, koos taga-

---

[1] Коен с. 241

varaosadega 1 2oo 636 tuhat jeeni. Relvade maksumus, nagu näeme ei ole kuigivõrd suur, arvestades, et maaväe varustatus oli võrreldes teiste relvaliikidega väiksem, isegi kui lisada kerge relvastus. Kahjuks ei ole meil samasuguseid andmeid lennukitööstuse ja laevaehituse osas.

Teatud pildi aga saame protsentuaalsetest näitajatest, mis peegeldavad kulutusi lennu-, maa- ja mereväele aastate kaupa (välja arvatud side- ja optilised vahendid, milliseid on nende kuuluvuse järgi raske gruppeerida).[1]

	1941	1942	1943	1944	1945
Lennuvägi	32,2	39,o	46,8	48,3	51,9
Maaväg i	28,9	2o,5	12,4	8,2	7,6
Mereväg i	38,9	4o,5	4o,8	43,5	4o,5
	1oo,o	1oo,o	1oo,o	1oo,o	1oo,o

Lõpuks võib veel märkida, rahvuslik kogutoodang kasvas aa. 194o -1944 vahemikul 39,8miljardilt jeenilt 49,3 miljardi jeenini. Samal ajavahemikul kasvasid valitsuse sõjalised kulutused 4,7 miljardilt jeenilt 2o,2 miljardi jeenini (kulutused relvastusele 2,7 miljardilt jeenilt 12,2 miljardi jeenini) ja mittesõjalised kulutused 1,3 miljardilt jeenilt 2,o miljardi jeenini.[2] Näeme,et rahvusliku kogutoodangu kasv oli nende aastate kestel suhteliselt väike - 1o miljardit jeeni, samal ajal kui sõjaliste kulutuste kasv moodustas üle 15 miljardi jeeni ja kulutused relvastusele suurenesid peaaegu 1o miljardi jeeni võrra. Mittesõjaliste väljaminekute peale kulutati aga 1944.a. ainult

---

[1] Коен с. 200
[2] samas lk. 55

o,7 miljardit jeeni rohkem kui 1941. a. Niisugune ebaproportsionaalne kasv eelkõige kogutoodangu ja sõjaliste kulutuste vahel tähendab seda, et Jaapani valitsus edendas sõjatööstust just teiste tööstusharude arvel.

Rasketööstust, eelkõige sõjatööstust forsseeriti, mille arvel kergetööstuse areng kängus. Seda näitab ka järgnev graafik (vt lehekülg 73).

Tööjõu rakendamine rasketööstusse näitas pidevat kasvutendentsi. Kui 193o. aastal töötas rasketööstuses 27 % tööliste koguarvust, siis 194o. aastaks oli see arv kasvanud 47 %-ni ja 1942. aastaks 68 %-ni. Kergetööstuse osas olid vastavad arvud 73, 53 ja 32 %.[1]

Järgnevalt vaatleme, missugusel määral oli jaapani rahvas tööjõuna mobiliseeritud.

Jaapani elanikkond ja tööjõud 193o, 194o. ja 1944. aa.[2]

(tuh. inimestes)

	1. okt. 193o.	1. okt. 194o.	22.veebr. 1944.
Elanikkonna üldarv[a]	64 45o	73 114	77 o44
Tööjõu üldarv	29 62o	34 114	37 o44
Relvastatud jõudude arv	243	1 694	3 98o
Tsiviilelanikkond	64 2o7	71 42o	73 o64
Tsiviiltööjõu arv	29 377	32 483	33 427

[a] koos relvastatud jõududega

Näeme, et 1944. aastaks oli tööjõust mobiliseeritud sõjaväkke ligi 4 miljonit inimest s.o. umbes 1o %.

Relvastatud jõudude arv näitas aga järsku suurenemisten-

[1] Коен с. 302

[2] samas lk. 29o

TÖÖSTUSHARUDE EBAVÕRDNE ARENG[1]
TOODANGUTASE 1935.–1937. =100

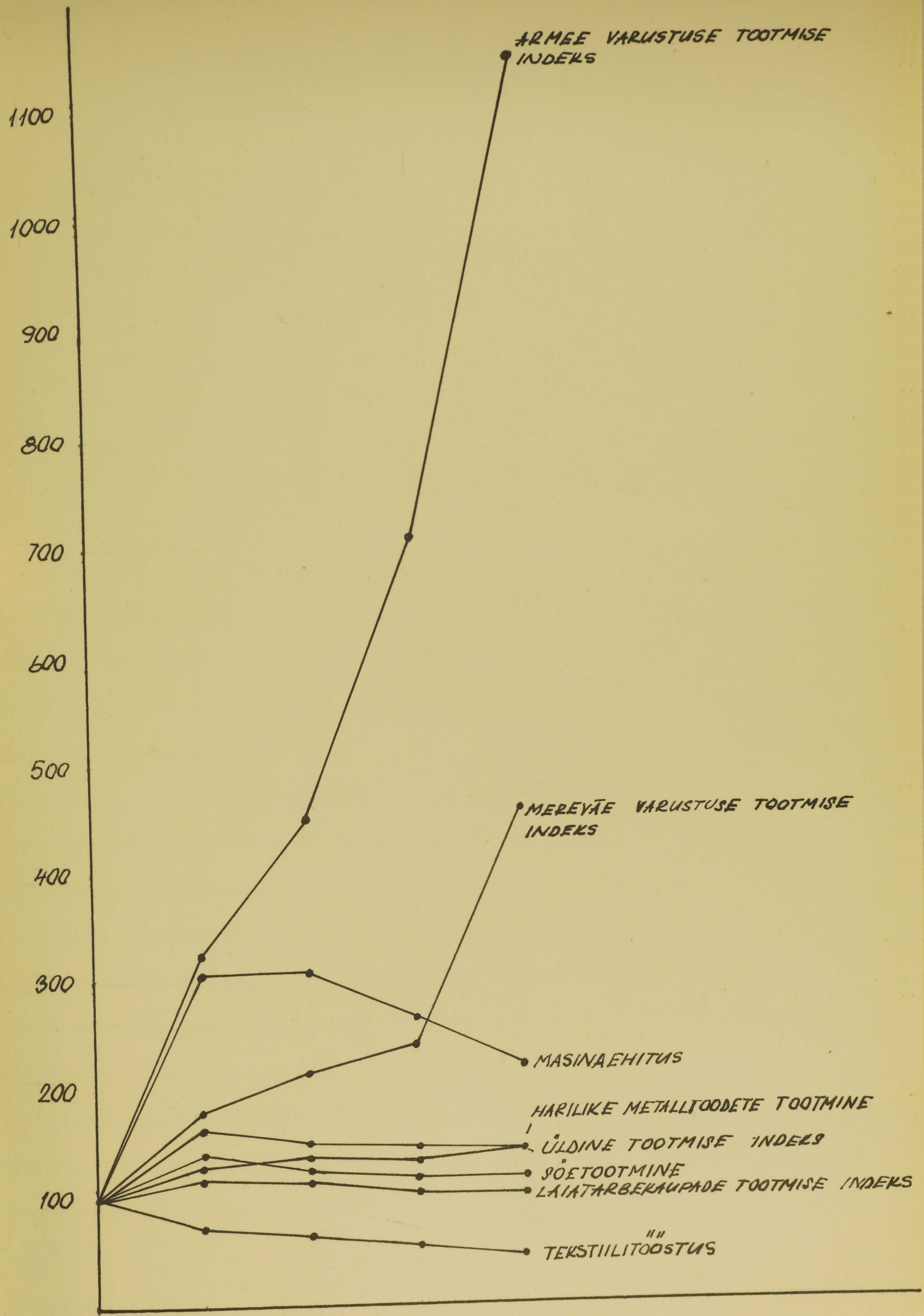

[1] ИСТОРИЯ ВОЙНЫ Т. III С. 107

dentsi:

Jaapani relvastatud jõudude arv[1]

(tuh. inimestes)

Aasta lõpuks	Armee	Laevastik	Kokku
1937	5oo	134	634
1941	21oo	311	2411
1942	24oo	429	2829
1943	31oo	7o8	3ßo8
1944	41oo	1265	5365
1945[a]	55oo	1693	7193

[a] augustiks 1945. a.

1944. aastaks oli Jaapani meeselanikkonna arv 38 6o5 tuhat[2]. 1945. aasta augustiks oli armees teenijate arv 7 193 tuh. inimest. See annab 19 % kogu meeselanikkonnast. Kui arvestada, et naiste osa sõjaväeteenistuses oli tühine (enamasti side- ja varustusteenistus), siis võib seesugust protsenti lugeda juba totaalseks. (Tavaliselt loetakse n.ö. äärmiseks piiriks sõja korral 1o % mobilisatsiooni meeselanikkonnast). Võrdluseks võiks märkida, et Goebbelsi poolt reklaamitud "saksa rahva totaalne mobilisatsioon" 1943. a. mais (s.o. peale Stalingradi katastroofi), neelas 28%[3] riigi meeselanikkonnast. Selline olukord nõudis muidugi tööjõu asendamist naiste, laste ja raukadega.

1942. aastal avaldati seadlus - "Töö organiseerimisest tähtsamates ettevõtetes". Selle seadluse põhjal kehtestati mitmesugu-

---

[1] Коен с. 291
[2] samas lk. 29o
[3] samas lk. 291

seid kitsendusi tööpäeva ja palga osas.[1] Tööpäeva pikkuseks oli 14 - 16 tundi, ametlikult oli kehtestatud 12 - 14 tunni pikkune tööpäev.[2]

Laialdasemalt hakati kasutama nn. mobiliseeritud töölisi. See oli kontingent, keda mobiliseeriti tööstusesse sundkorras ja nad töötasid seal ka sunnitöö tingimustes.

Kui 1939. aastal oli niisuguseid töölisi 85o, 194o. a. - - 311 724*, 1942. a. - 623 385[3] siis 1945. a. augustikuu seisuga oli neid 1 6oo 3oo[4].

Mobiliseeritud tööliste kõrval kasutati kolooniatest Jaapanisse küüditatute kontingente, samuti sõjavange ja vange.

Neid töölisi kasutati eelkõige šahtides ja kaevandustes, seega kõige raskematel töödel. Kui 1941. aastal toodi Jaapanisse 53 492 korea töölist, siis kasvas see arv 1943. aastast 122 237 tööliseni.[5] Sõja algul (1941.a.dets.) Jaapanis elavast 1,4 miljonist korealasest kasutati töölistena 777 tuhat.[6] Peale korealaste veeti Jaapanisse veel 31 229 Hiina töölist, keda peaasjalikult kasutati kaevandustes.[7]

Peale eelnimetatud tööjõu kasutati tööstuses laialdaselt vanakesi ja alaealisi, kes pidid tulema toime meeste tööga, sest viimased olid mobiliseeritud sõjaväkke. Sellest kõigest näeme, kuidas kogu Jaapani rahvas oli kas otseselt või kaudselt rakendatud sõja teenistusse.

Jaapani tsiviilelanikkond tundis puudust esmastest elatusvahenditest (toit, riietus) palju suuremal määral, kui Saksamaa ja Inglismaa, rääkimata juba Ameerika Ühendriikide elanikkonnast.

---

[1] История войны с. 323
[2] Очерки с. 208
* Cohen'il on vastav arv 311734 - lk. 3o8
[3] История войны с.323-324
[4] Коен с. 308
[5] История войны с. 324
[6] Коен с. 310
[7] samas lk. 311

Lootes tungil lõunasse varustada elanikkonda elatusvahenditega suuremal määral, ei varunud valitsus nimetamisväärseid tagavarasid. Hindade kontroll, normide kohaldamine tarbeainetele ja muud sellekohased üritused toimusid, kuid ilmselt suure hilinemisega.

Elukallidus suurenes pidevalt. Isegi ametlikel andmeil moodustas see 121% 1939.a. ja 147% 1941.a. võrreldes 1937.a. tasemega.[1]

Kui vaadelda keskmise jaapani perekonna[a] väljaminekuid 1936 - 1944 aa. protsentides, siis saame järgmise pildi:[2]

	1936	1938	1940	1942	1944
Toiduained	33,1	33,1	35,7	36,2	30,6
Korteriüür	14,9	13,9	11,6	12,0	7,8
Küte ja valgustus	4,4	4,4	4,5	4,2	3,1
Riietus	10,0	9,2	8,1	8,9	6,3
Arstiabi	6,1	6,0	5,9	6,5	6,4
Mitm. väljaminekud	19,2	18,0	17,5	20,5	22,2
Hoiused	11,6	14,5	15,7	10,7	21,5
Maksud	0,7	0,9	1,0	1,0	2,1
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

[a] kaks täiskasvanut ja kolm last
Perekonna sissetulek 100-150 jeeni kuus

Näeme, et üksi toiduainete ja riietuse peale kulutas perekond kõige rohkem 1942.a. - 45,1% ja kõige vähem 1944.a. -36,9% ko-

[1] Латышев с. 157

[2] Коен с. 325

gu sissetulekust. Kui neile väljaminekutele lisada veel korteriüüri, kütte ja valgustuse kulud, siis saame 1942.a. 61,3% ja 1944.a. 47,8%. Kulutuste langus 1944.a. on seletatav sellega, et varustusraskused ja nn."hoiused" suurenesid.

"Hoiused" kujutasid endast sundmahaarvamisi tööliste ja teenistujate palkadest, seega ühte maksuliiki.[1] Kui lisada veel hoiused eelnimetatud protsentidele, siis saame 1942.a. kulutusteks 73,0% ja 1944.a. 71,4%. See aga ei tähenda , et perekonna kulutused nende aastate jooksul vähenesid, sest mitmesugused väljaminekud suurenesid samal ajal peaaegu 5% võrra.

Nagu ka tabelist nähtub, kulutas jaapanlane keskmiselt 1/3 väljaminekutest toiduainete peale. Olukord selles osas oli riigis halb. Jaapani emamaa oli põllumajanduslikult nõrgalt arenenud, kuna kasulik ülesharitav maa moodustas ainult 16 - 17% riigi territooriumist. Põllumajanduse edendamist takistas veel suur väiketalundite arv - talude suurus oli keskmiselt 2,4 aakrit,[2*] samuti vähene mehhaniseeritus - 1942.a. oli Jaapanis kõigest 99 traktorit.[3] Talupojad olid sõjaeelsetel- ja sõjaaastatel raskes olukorras: hädavajaliku väetise hinnad tõusid, maksud suurenesid, armeesse mobiliseeriti suurem osa töövõimelistest meestest.

Talupoegade olukorda halvendas veel see, et 1941.a. kehtestasid võimud kindlad hinnad riisi, nisu, odra jm. kultuuride ülejääkidele. Riisi toodang, mille suurust 1939 a.oli 10324 tuh. tonni, vähenes 1941 a. 8245 tuh. tonnini.[4**] Vaesustunud talupojad

---

[1] Коен с. 324

[2] samas lk. 333

[*] aaker - 0,4 ha

[3] Коен с. 334

[4] [**] Очерки с. 209
Cohen`il on need arvud samad (lk.338).Viidatavas teoses on jäätud märkimata, et 1942.a. riisi toodang kasvas 9999 tuh. tonnini. See tõus võis olla tingitud just hinnapoliitikast.

ei leidnud muud väljapääsu kui jätsid oma majapidamise ja siirdusid linnadesse tööd otsima, suurendades sellega töötute armeed.

Ametlike andmete kohaselt oli täielikult töötuid 400 tuhat ja osaliselt töötuid 2 milj. inimest.[1]

Et saaksime täielikuma pildi rahva toiduainetega varustamise osas, tuleb arvestada ka importi.

20% kõigist toiduainete varudest oli imporditud. 1941.a. oli riisi toodangust 22%, sojaubadetoodangust 72% ja suhkrutoodangust 82% imporditud.[2] Sõjategevuse laienemisega vähenes imporditav toiduainete hulk tunduvalt, moodustades 1945.a. kogutoodangust ainult 9%.[3] Et kuidagi pidurdada toiduainete ja tarbeesemete kiiret vähenemist ja reguleerida tarbimist, pidi valitsus neid limiteerima.

1.aprillil 1941. kehtestati riisile kaardisüsteem Tokios ja kuues muus suuremas linnas.[4]

15.septembril 1941. võttis Põllu- ja Metsamajanduse ministeerium vastu "Riigikontrolli põhilised printsiibid kontrolli tõstamises riisi tarbimisel".[5]

20. jaanuaril 1942. kehtestati kaardisüsteem toiduainetele ja riietusesemetele.[6]

21.veebruaril 1942.avaldati seadus "Kontrollist toiduainetele". Seadus jõustus sama aasta 1.juulil.[7]

Jaapani rahva olukord oli, nagu nägime, vilets. Ta oli mobiliseeritud töötama sõja heaks. Sõda Hiinas ja uute alade valluta-

---

[1] Очерки с. 209

[2] [3] Коен с. 338
samas lk. 338

[4] История войны с. 408

[5] samas lk. 412 - 413

[6] samas lk. 417

[7] samas lk. 418

mine lõunas ei toonud kergendust. Jaapani valitsuste sisepoliitiliseks eesmärgiks nende aastate (1937 - 1942) jooksul oli hoida elanikkonda, eelkõige paljuarvulist proletariaati eemal igasugusest riigile ebasobivast poliitilisest tegevusest. Valitses poliitiline terror. Jaapani KP tegevus oli ka illegaalselt põhiliselt likvideeritud - partei juhtkond oli arreteeritud, ühtset parteilist keskust faktiliselt ei eksisteerinud. Parempoolsete sotsialistide lõhestava tegevuse tagajärjel puudus töölisliikumises ühtsus.

1937 a. oli Jaapani a/ü - desse koondunud ainult ligi 400 tuh. töölist, mis moodustas ainult 6,2% kõigist tööstustöölistest.[1] Samal ajal oli ligi 70% organiseeritud töölistest valitsusmeelse Jaapani A/Ü Kongressi mõju all, millise juhid olid solidaarsed valitsuse välispoliitikaga Hiina suhtes ja teatasid "riigi teenimisest oma tööga".[2]

Katsed luua legaalset vasakpoolset parteid nurjusid valitsuse vastutegevuse tõttu.

1938a. märtsis jõustus seadus "Rahvuse üleüldisest mobiliseerumisest ". Kogu maal kehtestati kontroll progressiivsete elementide poliitilise ja ühiskondliku tegevuse üle. Igasugune valitsusevastane opositsioon summutati. Keelati streigid, kokkutulekud miitingud ja demonstratsioonid ning suleti ajalehti.[3]

1939 a. loodi uus fašistlik töölisorganisatsioon - "Suur-Jaapani patriootlik tööstuslik ühing"[4]. See pidi asendama 1940.a. juulis [5] keelatud Jaapani tööföderatsiooni.[6]

1940 a. juunis moodustas Konoje teatavasti teistkordselt

---

[1] Очерки с. 209

[2] Сырицын,И.М. Борьба японских трудящихся против войны и фашизма /1935-1937гг./ М.,1960, с. 94-95

[3] Очерки с. 210

[4] Хани Горо. История японского народа. М.,1957, с.204

[5] История войны с. 396

[6] Хани Горо с. 188

valitsuse. Järgnesid uued repressioonid. Juunis-juulis aeti laiali kõik "opositsioonilised parteid". Valitsuse ja sõjaväelaste juhtimisel loodi "Uus poliitiline struktuur." Selle programmi raames pidi toimuma jaapani elanikkonna uus totaalne poliitiline ja ideoloogiline taasalülitus. See protsess hõlmas kõiki sotsiaalseid rühmitusi ülalt alla.

12.oktoobril toimus " Trooni abistamise Assotsiatsiooni " asutamise tseremoonia.[1] Selle assotsiatsiooni ladviku moodustasid parlamendiliikmed. Kuberneride, linnapeade ja külavanemate vahendusel ühendas see kogu bürokraatia ning reservistide ühingu kaudu kogu sõjaväelise kliki. "Naabergruppide", "asula assambleede" ja "linnakogude" kaudu hoidis valitsus oma vahetu kontrolli all kogu jaapani rahva. Naisi sunniti ühinema "Naiste kodumaa kaitse" ja "Naiste - patriootide" ühingutsse. Nende kahe ühingu baasil loodi hiljem "Suur-Jaapani Naiste Assotsiatsioon". Töölised olid ühendatud juba eelpoolmainitud "Suur-Jaapani patriootlikku tööstuslikku ühingusse."

1940.a. juulis laialiaetud Jaapani Tööföderatsiooni ja Massilis-sotsialistliku partei liidrid moodustasid "patriootliku tööstusliku ühingu" juhtkonna. Kirjanikud ja trükitöölised ühendati "Trüki- ja kirjandustööliste patriootlikku liitu". Selline "rahvuse organiseerimine" toimus sundkorras, ülalt alla. "Assotsiatsiooni" eripärasuseks oli igasugune, natsismile omane, demagoogia puudumine. Rahvas sunniti tõrkumatult keisrile alluma.[2]

Kõik need valitsuse abinõud, mis viisid n.ö. "üldisele organiseerumisele monarhi ümber", välistasid faktiliselt igasuguse organiseeritud opositsiooni olemasolu. See muidugi ei tähenda, et riigis oleks valitsenud rahu ja üksmeel. Vastasrinde moodustasid eelkõige tööstustöölised oma majanduslike nõudmistega. Kogu vaadeldava

---

[1] История войны с. 401

[2] Киёси с. 158-159

perioodi jooksul ei lakanud töökonfliktid ja streigid.

1937 a. jooksul toimus 2126 töökonflikti, millistest võttis osa 213622 inimest. 1938 a. olid vastavad arvud 1050 ja 55565, 1939.a. - 1120 ja 128294; 1940.a. - 732 ja 55003; 1941.a. - 334 ja 17285.[1]

Säärast langustendentsi võib seletada a-ü ja töökaitseühingute (Tööföderatsioon) sulgemistega ning uute töölisvastaste seaduste kehtestamistega.

Jätkus ka streigivõitlus, mis võttis tihti küllaltki suure ulatuse.

. 1941.a. aprillis puhkes Kobe linnas suur streik, mille põhjuseks oli tööliste halb varustamine toiduainetega ja tööpäeva pikendamine 16 tunnini. Streik kestis 5 päeva. Kawazaki laevaehitustehases purustati 100 tööpinki - politsei kuulas üle 20 tuh. inimest, 4 lasti maha, 24 saadeti Jaapanist välja. Sama aasta augustis toimus Nagoias Mitsubisi lennukiehitustehases streik, mille käigus purustati oma kätega valmistatud lennukidetaile. Septembris nõudsid Kokura arsenali 3000 (kokku töötas 60 tuh. töölist) streikivat töölist tööpäeva lühendamist ja töötingimuste parandamist.[2]

Streigid ei lakanud ka peale sõja puhkemist Vaiksel ookeanil, vaatamata tugevatele repressioonidele.

1942.a. jooksul toimus 268 streiki, milledest võttis osa 14373 inimest.[3]

Peatüki kokkuvõtteks tuleks öelda, et jaapani valitsused, kes sõjaeelsel perioodil nii kiiresti vahetusid, seadsid erandi-tult oma eesmärgiks Jaapani majanduse ja rahva totaalse mobili-

---

[1] Хани Горо с. 204
[2] samas lk. 204-205
[3] samas lk. 207

seerimise sõjalisteks ettevalmistusteks. Selleks rakendati kõik emamaal ja koloniates leiduvad vahendid, tooraine ja töökäed. Igasugune opositsioon suruti halastamatult maha. Rahvas oma valdavas enamuses oli juhitud sõjapoliitika ja - propaganda sõiduvette. Ideoloogiliselt töödeldud rahvamassidele lubati pärast sõja lõppu ja "Suure Ida-Aasia ühise õitsengu sfääri" loomist kõikvõimalikke hüvesid. Peab ütlema, et jaapani rahvas oma enamuses oli veendunud valitsuse sise- ja välispoliitiliste aktsioonide õigsuses. Sarnane elanikkonna tasalülitus toimus ka fašistlikus Itaalias ja natsionaalsotsialistlikul Saksamaal, paistab aga, et Jaapanis võttis see veelgi suurema ulatuse.

4. peatükk

TODZIO KABINET. SÕJA PUHKEMINE JA SELLE ESIMENE PERIOOD.

18. oktoobril 1941. a.alustas tegevust Todzio kabinet. Peaminister nimetati veel ka siseministriks ning kohakaasluse alusel sõjaministriks. Välisministriks sai Togo, mereministriks Simada.[1]

Todzio polnud uustulnuk Jaapani valitsevates ringkondades. Juba eelmistes valitsustes oli ta vastutavatel ametikohtadel.

1931. - 1938. aa. oli ta juhtivatel kohtadel Kvantungi armees. Konoje esimeses kabinetis (1937 - 1939) oli Todzio sõjaministri asetäitjaks, hiljem sõjaõhujõudude kindralinspektoriks. Konoje teises ja kolmandas kabinetis täitis ta sõjaministri kohustusi.[2]

Todzio võimuletulek, kes oli tuntud oma nõukogudevastase hoiaku poolest, kutsus esile ühesuguse reaktsiooni nii Washingtonis kui ka Berliinis. Juba 17. oktoobril kirjutas "New York Times": "Vaadatuna Jaapani sõjaministeeriumi vaatevinklist on praegu väga kasulik ette võtta hoogne rünnak Siberisse, kuna Vene armeed on meeleheitlikus olukorras." Päev hiljem kinnitas leht oma peremeeste arvamust, et "kui Vememaa on sunnitud oma vägesid Kaug-Idast evakueerima, siis Jaapan eelkõige liigub Siberisse."[3]

---

[1] История войны с. 241

[2] Родов, Роль с. 144

[3] Севостьянов с. 62

Samu illusioone hellitas ka USA saadik Tokios Grew, kes 2o. oktoobril"Todzio kabineti analüüsis", märkis nagu taltsutaks Todzio ekstremistlikke, USA vastaseid armeeringkondi ning et sõda USA ja Jaapani vahel saab vältida just Todzio kabineti hoiaku tõttu.[1]

Berliinis loodeti samuti, et uus Jaapani kabinet alustab tungi põhja, sest säärane aktsioon oleks Saksamaale olnud teretulnud. Olukord Saksa - Nõukogude rindel oli murettekitav - 2. detsembril oli alanud Nõukogude armee vastupealetung Moskva all ning selle pidurdumist polnud niipea ette näha. See-tõttu püüdis Saksa valitsus teada saada Jaapani uue kabineti välispoliitilisi plaane.

Pinnasondeeriaks valiti Saksa välisministeeriumi poliitilise osakonna ülem Erdmannsdorf. 18. oktoobril kohtus ta Jaapani sõjaväelise ataŝeega Berliinis, Osimaga. Viimane, viidates Kolmikpaktile, märkis et, Jaapani huvialad asuvad lõunas, ent oleks hea omada Saksamaaga ühist piiri.[2]

Soov näha jaapani vägesid Siberis osutus petlikuks, kuid miilegi muuga ei osanud ei Washington ega Berliin tol ajal seletada uue kabineti moodustamist Jaapanis. Kabinetivahetus oli täiesti loogiline ja arusaadav samm. Konoje oli sunnitud lahkuma sellepärast, et ta ei suutnud USA-ga diplomaatilisel teel saavutada Hiina vallutuste legaliseerimist. Oli tarvis "tugevat isiksust", kes suudaks sundida USA-d kõiki Jaapani vallutusi tunnustama. Sellise joone läbiviimine pidi toimuma "kõva käega". Samaaegselt tuli valmistuda tungiks lõunasse, nii kaua, kui läbirääkimiste

---

[1] Родов,Б. Из истории японо-американских переговоров 1941 года. /От прихода кабинета Тодзио до Пирл-Харбора/. - Вопросы истории 1948 № 4 с. 90

[2] Исраэлян иКутаков с. 244

kunstlik venitamine seda lubab. Todzio kabinet jätkas nii sõjaks ettevalmistumist kui ka diplomaatilisi läbirääkimisi, kusjuures viimane üritus teenis esimest.

Energiline sõjaline ettevalmistus käis täie hooga. Relvastatud jõudusid oli väljaastumise tähtpäeva suhtes detailselt informeeritud.

1.novembril oli Ühendatud Eskaadrile antud käsk nr.1, milles oli öeldud:"Suur Jaapani Impeerium kuulutab sõja Ameerikale, Inglismaale ja Hollandile. Seadlus sõja kuulutamisest avaldatakse päeval "X". Käsu andmed teha teatavaks päeval "Y". 5.novembril määrati salajase käsuga nr.2 päev "Y" 23.novembrile, 8.novembril määrati salajase käsuga nr.3 päev "X" 8.detsembrile.[1]

Toimusid ka ettevalmistused läbirääkimiste jätkamiseks USA-ga.

4.novembril toimunud Jaapani poliitiliste ja sõjategelaste koosolekul otsustati Nomurale abiks saata spetsiaalne saadik Kurusu. Samuti pidi esitatama USA-le kaks alternatiivset ettepanekut - "A" ja "B". Need Todzio kabineti poolt väljatöötatud ettepanekud pidid olema detailseks programmiks, mis aitaks reguleerida Jaapani - USA suhteid. Variant "A" saadeti otsekohe Nomurale.[2]

Variandis "A" märgiti, et Jaapan on nõus kaubaveo võrdsuse printsiibiga Vaiksel ookeanil sel tingimusel, kui see rakendatakse kõikide maailma maade suhtes. Jaapan jätkab oma kohustuste täitmist Kolmikpakti raames; jätab oma väed Põhja-Hiinasse ja Hainani saarele, ülejäänud jaapani vägede välja viimine reguleeritakse peale rahu sõlmimist Hiinaga. Indo-Hiinast ei viida vägesid välja enne, kui on reguleeritud Hiina küsimus.[3]

---

[1] Кутаков с. 339
[2] Гольдберг с. 226
[3] Севостьянов с. 68

Noodi sõnastus on ilmselt demagoogiline, ega kohusta Jaapani valitsust õieti millekski. Taotleti ainult ühepoolset kasu. Kaubaveo võrdsuse rõhutamisega loodeti laiendada strateegiliste toorainete vedu Jaapanisse teiste riikide abiga. Noodis ei antud õieti mingit lahendust Hiina küsimusele ja seati viimasest sõltuvaks olukord Indo - Hiinas. Ühesõnaga sooviti USA sanktsiooni oma tegevusele Hiinas.

7. novembril esitati see noot Hullile, 1o. novembril Rooseveldile.[1]

Nagu arvata võib, lükati Jaapani memorandum tagasi. Samal päeval (7. nov.) tegi Hull avalduse, milles märkis, et Jaapani ja USA suhted "on erakordselt kriitilised."[2] 1o. novembril teatas Churchill, et USA ja Jaapani sõja korral kuulutab Inglismaa viimasele viivitamatult sõja.[3]

Noodi tagasilükkamisega oli Jaapan muidugi arvestanud - miks siis muidu oli koostatud veel "B" variant, mis pidi esitatama peale "A" variandi läbikukkumist. Variantide rohkusega püüdis Jaapan end avalikkuse silmis näidata initsiatiivika poolena, kes püüab suhteid kõigile vaatamata reguleerida.

Nomurale Tokiost saadetud salajane telegramm 5. novembrist teatas, et kokkulepe peab olema sõlmitud 25. novembriks.[4]

Jaapani välipoliitika küsimusi arutati 5. nov. toimunud imperaatorlikul konverentsil, kus otsustati: 1) alustada sõjalist tegevust detsembri algul; 2) USA - ga jatkata läbirääkimisi plaani kohaselt (s.o. kas variandi "A" või "B" vaimus); 3) tugevdada koostööd Saksamaa ja Itaaliaga; 4) vahetult enne

---

[1] Севостьянов с. 62-63
[2] Гольдберг с. 230
[3] Эйдус с. 92
[4] Родов, Из истории японо-американских переговоров с.92

sõjategevuse algust luua Taiga sõjalised sidemed. Kui läbirääkimised USA-ga 30. novembriks kella 12. öösi lõpevad edukalt, siis sõjaline tegevus edasi lükata.[1]

Jaapani valitsuse säärane hoiak oli juba tuntud. Tähelepanu äratab 3. punkt, mis puudutab suhteid teljeliitlastega. Oli selge, et enne sõja vallapääsmist Vaiksel ookeanil, tuli Jaapanil oma tegevust kooskõlastada Saksamaa ja Itaaliaga. Nagu hiljem näeme, nii ka toimus.

Jaapani - USA läbirääkimised jätkusid peale Kurusu jõudmist Washingtoni (15.nov.).[2]

17. ja 18.novembril jätkusid läbirääkimised ühelt poolt Kurusu ja Nomura ning teiselt poolt Rooseveldi (viibis läbirääkimistel ainult 17.nov.) ja Hulli vahel. Kurusu rääkis Todzio "rahupüüdlustest", Hull "lubas konsulteerida inglaste ja hollandlastega".[3]

Nagu ülalpool märgitud tuli läbirääkimised USA-ga lõpetada novembri lõpuks. Jäi üle anda veel variant "B".

2o. novembril [4] esitas Kurusu Hullile projekti "B", mis koosnes neljast punktist ja selgitustest nende juurde. Noodi sisu oli järgmine: Jaapan ja USA ei kasuta relva jõudu üheski Kagu-Aasia ja Vaikse ookeani lõunaosa rajoonis väljaspool Prantsuse Indo-Hiina piire; pooled tegutsevad ühiselt nende Hollandi-India materjalide soetamisega, mis on neile vajalikud; pooled peavad ühiste jõupingutustega taastama kaubanduslikud suhted, mis valitsesid enne kapitalide sekvesteerimist. USA valitsus kohustub varustama Jaapanit vajaliku koguse naftaga; USA valitsus kohustub oma tege-

---

[1] Кутаков с. 338
[2] Родов,Роль с. 153
[3] samas lk. 153
[4] История войны с. 255

vusega mitte tekitama kahju Jaapani ja Hiina rahupüüdlustele.[1]

Selgituses on lisatud, et kui need ettepanekud vastu võetakse, siis tarviduse korral võib Jaapan anda lubaduse viia oma väed Prantsuse Indo-Hiina lõunaosast põhjaossa, ning et pärast rahu sõlmimist Hiina ja Jaapani vahel ja õiglase rahu kindlustamist Kaug-Idas, ülalnimetatud väed evakueeritakse. Vajaduse korral võib täiendada projekti "A" neid punkte, mis käsitlevad kaubanduse vabadust ja Kolmikpakti.[2]

Võrreldes variandiga "A" on projektis "B" põhilised punktid muutunud veel pretensioonikamaks. Prantsuse Indo-Hiina lõunaosa loetakse juba Jaapanile kuuluvaks, nõutakse Hollandi-India tooraineid ja USA naftaekspordi taastamist (USA-lt 6 milj. tonni naftat aastas, sealhulgas 1,5 milj. tonni aviobensiini; Hollandi-Indialt 4 milj. tonni naftat aastas[3]). Vastutasuks ei pakuta peaaegu midagi, kuna väljendid "Hiina- Jaapani rahu" ja "õiglane rahu Kaug-Idas" on abstraktsed ja demagoogilised. Kolmikpakti küsimust üldse noodi põhiosas ei puudutatud. Projektis "B" oli selgesti näha, et selle esitajad ei püüdnudki saavutada enam mingit kokkulepet, vaid lootsid täita läbirääkimistega seda aega, mis kulus relvastatud jõudude võitlusvalmis seadmiseks.

Öeldut kinnitab ka välisminister Togo poolt Nomurale ja Kurusule saadetud salajane telegramm 22. novembrist (USA luure poolt dešifreeritud), kus teatati, et kokkulepe peab sõlmitud saama 29. novembriks (endise 25. novembri asemel): "Meie loeme, et see kuupäev on viimaseks piiriks, mida absoluutselt ei saa muuta. Pärast seda arenevad sündmused automaatselt."[4]

---

[1] История войны с. 249

[2] samas lk. 249

[3] Севостьянов с. 64

[4] Родов, Из истории японо-американских переговоров с. 95

Jaapanlaste projekt ja sellele järgnenud telegramm purustas USA valitsevates ringkondades ka viimased illusioonid jaapanlaste "rahupüüdluste" suhtes. Seda kinnitas ka Hulli avaldus Pearl-Harbouri sündmusi (pärast sõja algust) uuriva "Ühendatud komisjoni" istungil, milles ta muuhulgas märkis, et jaapanlasi poleks saanud peatada ilma radikaalsete järeleandmisteta.[1]

Alles pärast neid sündmusi oli Rooseveldil ja Hullil selge, et Jaapanit ei pea sõtta astumast enam miski, kui siis ainult täielik kapitulatsioon tema nõudmistele. Kuna USA oma prestiiži maailma silmis kaotamata ei saanud sellele teele minna, tuli Jaapanile näidata kindlat tahet mitte üheski punktis järele anda.

Läbirääkimised olid jooksnud ilmselt tupikusse ning päev "X" oli lähenemas, siis nüüd tuli Jaapani valitsusel järgnev tegevus kooskõlastada oma liitlastega. Jaapani diplomaatia otsustas selgitada Saksamaa positsiooni Jaapani - USA sõja korral.

21. novembril teatas Ribbentrop, et sõja korral Vaiksel ookeanil, kuulutab Saksamaa USA-le kohe sõja. 22. novembril andis Jaapani valitsus nõusoleku Kominternivastase pakti pikendamiseks järgmiseks viieks aastaks. Vastuseks sellele teatas Saksa suursaadik Jaapanis, Ott, Jaapani välisministri asetäitjale Ohasile, et Saksamaa "ei jäta Jaapanit tema konflikti korral USA-ga hätta". 25. novembril toimuski Berliinis Kominternivastase pakti pidulik uuendamine Jaapani, Saksamaa, Itaalia, Manžukuo jt. satelliitriikide esindajate osavõtul.[2]

Mis oli selle pakti pikendamise mõte? Kõigepealt puhtpropagandaline. Pakti maad püüdsid näidata, et nad endiselt võitlevad käsikäes rahvusvahelise kommunismi "sepitsuste" vastu. Saksamaa

---

[1] Гольдберг с. 242-243

[2] Исраэлян и Кутаков с. 247

seisukohalt oli paktil ka poliitiline tähtsus - selle sõlmimine oleks raskendanud Jaapani - Ühendriikide läbirääkimisi. See oleks aga viinud nende maade vahelise relvastatud konfliktini. Seda oligi Saksamaale vaja - siit ka pakti sõjaline tähtsus. Sõda Vaiksel ookeanil oleks ähvardanud Inglismaa tugipunkte (Singapur, Hongkong, Birma) seal, kes oleks pidanud osa jõude Atlandilt ära viima. USA sõttatõmbamine Aasias annab Saksamaale lootusi purustada Inglismaa võitluses üks ühe vastu. Seepärast on arusaadav, et pakti taaselustamisest oli eelkõige huvitatud Saksamaa - juba 26. oktoobril 1941. a. [1] alustas Ott sellekohast ettevalmistustööd.

Jaapani seisukohalt teenis pakti sõlmimine eelkõige propagandalisi eesmärke - elanikkonnale tuli mõista anda, et võitluses "Suure Ida-Aasia" pärast ei ole Jaapan üksi. Sõjalisest seisukohast ei andnud pakt Jaapanile midagi. Saksamaa sõjakuulutus USA-le oleks takistanud viimast paiskamast oma laevastiku peajõude Vaiksele ookeanile. Saksamaa osaks jäi ainult siduda Inglismaa jõudusid Atlandil. Pakti kolmas osaline, Itaalia, oleks USA -Jaapani sõja korral saanud mõnevõrra vabamad käed Põhja-Aafrikas ja Vahemeres.

Samal ajal aga toimus Washingtoźnis rida nõupidamisi. Koostati vastust Jaapani memorandumile 2o. novembrist (projekt "B"). Selle koostamine ei möödunud kaugeltki täielikus üksmeeles.

Veel 19. novembril esitas grupp Riigidepartemangu juhtivaid töötajaid Hullile kava nimetusega (Vaikse ookeani pakt), mis kujutas endast "modus vivendi't" - ajutist kokkulepet. Hull esitas kava Rooseveldile ja relvastatud jõudude juhtidele läbivaatami-

---

[1] Кутаков с. 336

seks. Kava nägi ette Jaapani ja USA kapitaliõe sekvesteerimise lõpetamist, juhul kui Jaapan viib väed välja Prantsuse Indo-Hiina lõunaosast. Kohustuti samuti suhtuma heatahtlikult Jaapani-Hiina küsimusesse. Soovitatud "modus vivendi" pidi kestma 90 päeva, mida hiljem on ehk võimalik pikendada. 22. novembril esitab Hull selle projekti Inglismaa, Austraalia, Hollandi ja Hiina saadikutele. Peale Hollandi ei vastanud keegi ameeriklaste ettepanekule. Projekti kiitsid heaks ka sõjaminister Stimson, meremi-

nister Knox, kindral Marshall ja admiral Stark. 25. novembril toimus aga ootamatu muutus; "modus vivendi" tühistati.[1]

Kõhklused USA valitsevates ringkondades olid arusaadavad. Ajutine kokkulepe oli vajalik armee ja laevastiku sõjaseisukorda viimiseks, samuti loodeti päästa oma kapitale Jaapanis. Järsu meelemuutuse 25. novembril tingis ilmselt Kominternivastase pakti taassõlmimine, samuti kuuldused Jaapani laevastikuüksuste liikumisest Vaikse ookeani lõunaaladele.

Siinkohal peab märkima, et juba 18. novembril väljus Kure sadamast (Hondo saar -J.J.) esimene laevastiku grupp, mille koosseisus oli 5 allveelaeva, suunaga Havai saared.[2] 26. novembril (25. novembril Washingtoni aja järgi) väljus Bidokapi (nüüd Ka-

satka, Kuriili saared - J.J.) Pearl-Harbouri ründamiseks ettenähtud operatiivgrupp.[3] Jaapani laevastiku selline varajane väljumine oma baasidest oli tingitud pikast vahemaast Jaapani ja Havai saarte vahel. Lühim tee Tokiost Oahu saarele on 3338 meremiili; Kuriili saarte - Oahu vahemaa on 3oo7 meremiili.[4]

26. novembril said Kurusu ja Nomura Hullilt vastuprogrammi.[5]

---

[1] Кутаков с. 343

[2] Гольдберг с. 247

[3] Кампании войны на Тихом океане. Материалы комиссии по изучению стратегических бомбардировок авиации Соединенных Штатов. М., 1949, с. 57

[4] s/mas kleebis lk. 496 ja 497 vahel

[5] Кутаков с. 343

Vastuse pealkirjaks oli "USA ja Jaapani kokkulepete projekt"[1]. See dokument on tuntud ka "Hulli noodi" ja "Kümne punkti" programmi nime all.[2]

Nagu öeldud koosnes "Hulli noot" 10. punktist, mis olid järgmised:[3]

1) Mittekallaletungi pakti sõlmimine Briti impeeriumi, Hiina, Jaapani, Hollandi, Nõukogude Liidu ja USA vahel.

2) Kokkuleppe sõlmimine USA, Suurbritannia, Hiina, Jaapani, Hollandi ja Tai vahel Prantsuse Indo-Hiina territooriumi jagamatuse tunnustamiseks.

3) Jaapani vägede väljaviimine Hiinast ja Indo-Hiinast.

4) Hiinas mitte toetada muid valitsusi peale Tsung-Tsingi valitsuse.

5) Kaubaleppe sõlmimine.

6) Loobumine eksterritoriaalsuse õigusest Hiinas.

7) Sekvesteeritud fondide ajutine avamine.

8) Dollari - jeeni vahetuskursi stabiliseerimine.

9) Selle kokkuleppe prioriteet kõigi teiste suhtes, see tähendab Kolmikpakti faktiline annuleerimine.

10) Teiste riikide liitumine selle paktiga majanduslike ja poliitiliste printsiipide läbiviimiseks.

Kurusu märkis nende nõudmiste kohta: "Sellisel juhul ei jää Jaapani valitsusel üle muud kui tõsta käed üles".[4]

Noot oli koostatud väga teravas toonis. Peaaegu puudusid

---

[1] Шервуд T.I c. 652
[2] Кутаков c. 343
[3] samas lk. 344
[4] История войны c. 256

igasugused pehmendavad alternatiivid, mida täheldasime eelmistes nootides. Seega võib Hulli projekti täie õigusega ultimaatumiks nimetada.

B.Rodov märgib oma uurimuses[1], et tegemist ei olevat ultimaatumiga, vaid USA tahtega läbirääkimisi jätkata. Autor ei suuda oma väidet siin millegagi tõestada, seda enam, et samas uurimuses on toodud ära noodi täielik tekst[2]. Minu meelest ei saa siin rääkida millestki muust kui ultimaatumist isegi siis, kui antud riikide suhted oleksid olnud normaalsed. Kui aga arvestada seda, missugusesse staadiumi olid jõudnud läbirääkimised ja kui pingelised olid antud maade vahelised suhted, siis võib "Hulli nooti" pidada isegi varjatud sõjakuulutuseks.

Mille muuga siis seletada Hulli sõnu 27.novembril 1941, kui ta ütles Stimsonile:"Nüüd seisab selle küsimuse lahendus teie ja Knoxi kätes, teiste sõnadega armee ja laevastiku kätes." Samal päeval saadeti sõjajõudude juhatusele Vaikse ookeani rajoonis hoiatus sõja võimalikust puhkemisest.[3]

Seega arvestas Hull nooti üle andes mitte enam läbirääkimistega vaid sõjaga.

Selle noodiga lõppes ka pikk Jaapani-USA läbirääkimiste periood, mis kestis ligi 9 kuud ja lõppes sõja puhkemisega Vaiksel ookeanil.

Poolte kõnelused jätkusid veel Jaapani initsiatiivil, kes püüdis n.ö. "aega parajaks teha", kuna laevastik oli alles teel

---

[1] Родов, Из истории японо-американских переговоров с. 97

[2] samas lk. 95-96

[3] История войны с. 258

Pearl-Harbouri. Sellist püüet kinnitab telegramm Tokiost oma saadikule Washingtonis 28.novembrist, kus viimaseid kästakse käituda selliselt nagu läbirääkimised polekski katkenud.[1]

27.novembril kohtusid Valges majas Roosevelt, Hull, Kurusu ja Nomura. Roosevelt ütles muuhulgas, et kui Jaapan hitlerlaste eeskujul valib agressiooni, siis tema on kindel, et nad lõppudelõpuks sõja kaotavad.[2]

Nüüd tekib küsimus, miks USA valitsus ei teatanud oma sõjajõududele ja laevastikule, eelkõige nendele, mis paiknesid Pearl-Harbouris, lähenevast Jaapani laevastikust.

28.novembril oli USA valitsusel olemas andmeid Jaapani laevastiku liikumisest lõuna suunas. Arvati aga, et jaapanlased rünnavad eelkõige Taid, Hollandi-Indiat ja Singapuri või Ranguuni et blokeerida Birma teed.[3] Need alad kuulusid aga Hollandile ja Inglismaale, seetõttu arvati et oma sõjajõud on esialgu väljaspool ohtu.

Teiseks, USA ei saanud anda esimest lööki ilma rahva avalikku arvamust ohustamata. Teatas ju Roosevelt 1940.a. presidendivalimiste ajal, et Ameerika " ei hakka sõdima kui talle kallale ei tungita ".[4] Niisiis jätkas ta läbirääkimisi, " püüdes Jaapanile mitte anda põhjust nende katkestamiseks ", teiste sõnadega: sundida Jaapanit esimesena tuld avama, et siis olukordade sunnil Ühendriikide kaitseks sõtta astuda.

Edasine asjade kulg arenes oma loomulikku rada.

---

[1] Гольдберг с. 252
[2] Шервуд Т.I с. 654-655
[3] Кузнец с.278
[4] История войны с. 253-254

29.novembril toimus Tokios konverents Hirohito eesistumisel. Sellest võtsid osa riigi valitsuse - ja relvastatud jõudude esindajad. Võeti vastu lõplik otsus rünnata Pearl - Harbouri.[1] 30. novembril teatas Ott Ribbentropile, et Jaapan on otsustanud väljaastuda, lootes Saksamaa ja Itaalia solidaarsusele.[2] 1.detsembril otsustas Todzio kabinet alustada sõjategevust; 2.detsembril anti teel olevale laevastikule käsk alustada operatsioone 7.detsembril.[3]

2.detsembril saatis Roosevelt Jaapani poolele spetsiaalse kirja, kus paluti selgitada jaapani vägede suurendamise põhjusi Prantsuse Indo - Hiinas. Vastati, et kaitselistel kaalutlustel.[4] 4.detsembril teatas Nomura nõunik Nisijama Jaapani saadiku usaldusmehele ameeriklasele Moore'le, et " jaapani armeesid ei ole võimalik enam peatada".[5]

6.detsembril pöördus Roosevelt isiklikus läkituses uuesti Hirohito poole, milles tehti ettepanek isiklikuks kohtumiseks, et arutada kõiki USA - Jaapani suhteid puudutavaid küsimusi.[6] Mingit kohtumist muidugi ei toimunud. Rooseveldi läkituse mõte oli selge. Püüti aega võita, et saada selgust jaapani laevastiku löögisuundadest. Seda kinnitab Rooseveldi ütlus 5.detsembril, et " sõjaline kokkupõrge Jaapaniga on lähema 4 - 5 päeva küsimus."[7]

Edasised sündmused arenesid vastavalt Rooseveldi avaldusele.

6.detsembril saadeti Jaapanist Nomura nimele üksteise jä-

---

[1] Родов,Роль с. 158

[2] Представление доказательств с. 744-745

[3] Родов,Роль с. 160

[4] История войны с. 261

[5] Родов,Б. Из истории японо-американских отношений накануне тихоокеанской войны./Обзор некоторых новых японских и американских источников/. - Вопросы истории 1948 № 3 с.117.

[6] Гольдберг с. 262

[7] История войны с. 260

rel 14 telegrammi[1], mis kujutasid endast Jaapani vastunooti Hulli ultimaatumile ning deŝifreeriti otsekohe USA luure poolt. Päev hiljem saadeti hoiatustelegramm USA vägedele Filipiinidel, Havais, Ameerika lääne rannikul ja Panamas. Havai saartel deŝifreeriti telegramm alles 8 tundi peale Pearl-Harbouri katastroofi.[2]

Nomura andis noodi Hullile üle alles peale sõjategevuse algust Vaiksel ookeanil. Noodis püüdsid Jaapani imperialistid end näidata kui rahu kaitsjad ja väitsid, et neil ei ole võimalik jätkata läbirääkimisi, kuna USA ei ilmutanud selleks "avameelset soovi".[3]

See oli viimane noot USA-Jaapani vaheliste läbirääkimiste käigus. Nagu eelpool mainitud, lõppesid need juba 26.novembri Hulli noodiga. Edasised kõnelused toimusid juba õhkkonnas, kus partnerid teadsid et sõda vältida pole enam võimalik. Sõjani viis minu arvates need riigid olukord, mis oli tekkinud 1941.a. sügisel, kus Jaapan ei saanud (kogu riigi majanduselu oli viidud sõja rööbastele) ja USA ei võinud (majanduslikud ja poliitilised huvid Aasias ja valitsuse prestiiž oma rahva ja liitlaste silmis) seda enam vältida.

Sõda algas jaapani laevastiku [illegible]rünnakuga USA sõjalaevastiku baasile Havai saartel, PearlHarbourile.

Jaapani peajõud viitseadmiral Nagumo juhtimisel (Pearl-Harbouri ründamiseks ettenähtud operatiivgrupp) koosnesid 6

---

[1] История войны с. 261

[2] Яковлев с. 131

[3] Гольдберг с. 266-267

lennukikandjast, 2 liinilaevast, 11 miiniristlejast, 3 ristlejast, 8 tankerist ja 3 allveelaevast. Rünnakoperatsioonist võtsid põhiliselt osa ainult lennuväeüksused (360 lennukit), ülejäänud jõud olid ettenähtud julgestuseks ja varustuseks.[1] Operatiivgruppi toetas 10 - 12 ühikust koosnev allveelaevadeüksus, mis saabus lähtepositsioonidele iseseisvalt. 5 selle grupi allveelaeval oli igal ühel pardal veel 1 allveepaat (n.ö. miniallveelaev), kahemehelise ekipaažiga.[2] Ameeriklastel oli Pearl-Harbouris 86 laeva, sealhulgas 9 liinilaeva, 7 ristlejat, 2 lennukikandjat, 1 miinipanija, 28 miiniristlejat, 5 allveelaeva ja muid abilaevu. Lennukikandjaid baasis ei olnud.[3] Nende jõudude juhataja oli admiral Kimmel*.

8.detsembril kell 7^{50} Havai aja järgi (3^{20} Jaapani aja järgi) sooritas 183 pommituslennukist koosnev üksus, mis baseerus lennukikandjatele, esimese rünnaku USA sõjalaevadele Pearl-Harbouris. Tunni aja pärast järgnes rünnak 171 lennukiga. Ootamatu kallaletungi efekt oli täielik. Uputati 6 USA liinilaeva, 1 raskeristleja, 6 ristlejat, 3 miiniristlejat ja 3 abilaeva.[4] 202-st Ühendriikide lennukist hävitati 188.[5] Hukkus 2795 ameerika ohvitseri ja sõdurit, haavatuid oli 879, teadmata kadunuid 25.[6] (Tippelskirch annab USA inimkaotuste kohta järgmised andmed: tapetuid 2117, haavatuid ligi 1300, teadmata kadunuid 960 [7]). Jaapani kaotused olid tühised: 29 lennukit, 6 allveelaeva, milledest

---

[1] Кампании с. 63

[2] samas lk. 61

[3] Гольдберг с. 269

* Rodov märgib ekslikult nende jõudude juhatajana admiral Nimitz'it. (Роль США и Японии lk.) Viimane sai juhatajaks alles 1942. a.jaan.

[4] История войны с. 268

[5] Гольдберг с.269

[6] Фуллер,Дж.Ф.С. Вторая мировая война 1939-1945гг.Стратегический и тактический обзор. М., 1956, с. 180

[7] Типпельскирх,К. История второй мировой войны. М.,1956, с. 212

5 olid allveepaadid.[1] (Admiral King'i järgi kaotas Jaapan 6o lennukit[2]) Langenuid oli 1oo.[3] Samaaegselt rünnati Manilat, Guami saart ja Hongkongi.[4]

Löök Pearl-Harbourile oli USA valitsevatele ringkondadele üllatuseks, vaatamata sellele, et jaapani laevastiku ristlemine Vaiksel ookeanil oli teada. Siiski ei oodatud rünnakut just seal. Washingtonis tunti kergendust, vaatamata tõsisele sõjalisele lüüasaamisele. USA juhtkond ja monopolid olid sõjast Jaapaniga huvitatud - seda näitas Ühendriikide välis- ja majanduspoliitika Jaapani suhtes. Esimesena sõttaastumist, nagu juba eelpool märgitud, takistas avalik arvamus, kes oleks USA valitsuse tembeldanud agressoriks. Väga õieti hindab tekkinud situatsiooni Fuller: "Alanud ilma sõda kuulutamata sõda Ühendriikidega, lahendas Jaapan ühe löögiga kõik raskused, mis seisid Rooseveldi ees ja kindlustas temale kõigi ameeriklaste toetuse."[5]

8. detsembril kell 6 Tokio aja järgi teatas Keiserlik peakorter oma alamatele, et "jaapani armee ja laevastik on tänase päeva koidikust alates sõjaolukorras USA ja Inglismaa jõududega Vaikse ookeani lääneosas. Hollandile strateegilistel kaalutlustel sõda ei kuulutatud. Rünnak Hollandi valdustele toimus 1942.a. jaanuaris. Samal päeval kuulutasid Jaapanile sõja USA Kongress ja Suurbritannia valitsus.[6]

Vastavalt eelnevale kokkuleppele, kuulutasid 11. detsembril

---

[1] Кампании с. 61
[2] Фуллер с. 180
[3] Гольдберг с. 269
[4] Очерки с. 230
[5] Фуллер с. 179
[6] Кутаков с. 356-357

USA-le sõja ka Saksamaa ja Itaalia.[1]

Samal päeval kirjutati Berliinis alla uuele Saksa - Jaapani - Itaalia sõjalisele kokkuleppele, mis oli täienduseks Kolmikpaktile 27.septembrist 1940.

Selle kokkuleppe punktid teatas Hitler oma 11.detsembri kõnes:

"...1.Artikkel: Saksamaa, Itaalia ja Jaapan võitlevad nendele Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa poolt peale sunnitud sõjas ühiselt ja kõigi nende käsutuses olevate abinõudega kuni võiduka lõpuni.

2.Artikkel: Saksamaa, Itaalia ja Jaapan kohustuvad mitte sõlmima vaherahu või rahu niihästi Ühendriikide kui Inglismaaga ilma eelneva täieliku vastastikuse kokkuleppeta.

3.Artikkel: Saksamaa, Itaalia ja Jaapan töötavad kõige tihedamini koos ka pärast sõja võidukat lõpetamist selleks, et esitada ja ellu viia õiglane uus kord vastavalt 1940.a. 27.septembril sõlmitud kokkuleppele.

4.Artikkel: Kokkulepe jõustub kohe pärast allakirjutamist. Enne selle kokkuleppe aegumist lepivad osalised õigeaegselt kokku edasise koostöö suhtes..."[2]

"Teljepartnerite" sõjakuulutus ja uus kokkulepe esimeste suurte võitude taustal, kutsus Jaapanis esile põhjendatud illusi-

---

1 Кутаков с. 357

2 Zwischen den Entscheidungen. Die Rede des Führers vor dem Grossdeutschen Reichstag vom 11.Dezember 1941. Dokumente. - Auswärtige Politik, 9. Jg. 1942, Hft. 1/2. Brl./ Braunschweig/ Wien, 1942, S. 120 - 121.

oonid sõja edasise käigu kohta. Sellest annavad tunnistust välisminister Togo sõnad, kui ta kommenteeris sõja kuulutamist Ühendriikidele Saksamaa ja Itaalia poolt; ta teatas, et "need faktid koos keiserlike vägede suurte tulemustega, tõotavad Jaapani impeeriumile hiilgavat tulevikku. Jaapan jätkab oma ülesehitavat tööd uues maailmas suure otsustavusega. Asjaolu, et sel otsustaval pöördepunktil maailma ajaloos kolm suurt liitlasriiki on kindlasti otsustanud võidelda kuni lõpliku võiduni, valmistab Jaapanile erilist rõõmu ja on uue julguse allikaks."[1]

Jaapani vägede kallaletung ilma sõda kuulutamata oli muidugi sõnamurdlik ja reeturlik akt rahvusvahelise õiguse seisukohalt. Sama moodi tegutses Saksamaa Poola ja Nõukogude Liidu suhtes. Saksamaa teguviisi püüti nende teoreetikute poolt seletada "juutlik - bolševistliku kliki õõnestustöö" tagajärjena. Samuti räägiti "Lebensraum´ist" ja "uue korra" kehtestamisest.

Tolle aja saksa teoreetik Walter, viidates ministrite Todzio ja Togo kõnedele, väidab meile juba tuntud tõsiasja, et Jaapani poliitika eesmärgiks oli juba enne sõja algust "stabiliseerida olukorda Suur Ida-Aasias".[2]

Edasi püüab aga Walter väita , et Jaapani ofensiiv olevat tingitud maa ja elanikkonna vaesusest ja et "uue korra" kehtestamine Suur Ida-Aasias leevendab Jaapani rasket majanduslikku olukorda. Sõda olevat Jaapanile ainult majandussõda (Wirtschaftskrieg) Suur Ida-Aasia pärast.[3]

Jaapani ofensiivi püütakse niisiis näidata kui a i n u l t majanduslikust seisukorrast tingitud sammu. Kui aga lugeda ülaltoodud Saksa - Itaalia - Jaapani kokkuleppe 3. artiklit, siis

---

[1] Togo arvamine - Eesti Sõna Nr.10 1941 13.dets. lk. 1

[2] Walter,R. Um Grossostasien - Auswärtige Politik 9. Jg. 1942, Hft. 1/2 . S. 41

[3] samas lk. 57 - 59

saab selgeks, et "teljeriikide" eesmärgiks polnud ei vähem ega rohkem, kui kogu maailma vallutamine ja "uue õiglase korra" loomine seal.

Ühes sõjategevuse algusega Vaiksel ookeanil astusid USA ja Inglismaa poolel välja Austraalia, Uus-Meremaa, Kanada, Lõuna-Aafrika Liit, Kostariika, Nikaraagua, Salvador, Honduras, Haiti, Dominikaani Vabariik, Kuuba, Panama, Guatemala, Hollandi-India. Jaapanile ja tema liitlastele kuulutasid sõja "Vaba Prantsusmaa" nung Hollandi, Poola, Etioopia ja Belgia pagulasvalitsused. Teljeriikidega katkestasid diplomaatilised suhted veel Venetsueela, Kolumbia, Egiptus, Mehhiko, Norra ja Kreeka.[1] Pärast neli ja pool aastat kestnud sõda, kuulutas 9.detsembril 1941 Jaapanile sõja ka Hiina.[2]

Niisiis, sõjast olid haaratud kõik kontinendid ja suurem osa maailma riikidest. II Maailmasõjas oli alanud uus etapp.

Enne kui hakata lähemalt vaatlema sõdivate poolte strateegiat ja lahingu tegevust, teen lühida ülevaate USA sõjalisest valmisolekust.

13.augustil 1941.a. kirjutas Roosevelt, et USA ja tema Liitlaste sõjamajanduslikud ressursid ületavad küllaldasel määral teljeriikide omi, missugune asjaolu juba üksinda kindlustab viimaste hävingu.[3] Seda kirjutades pidas Roosevelt eelkõige silmas USA ressurse, kuna Inglismaa oli selles osas täiesti ülalpeetava rollis ning Nõukogude Liidu sõjaline potentsiaal, vaatamata tohutule toorainete hulgale, oli madal. Selline väide on seda hu-

---

[1] Кутаков с. 375-358

[2] Деборин,Г.А. Вторая мировая война.Военно-политический очерк. М., 1958, с. 185

[3] Яковлев с. 119-120

vitavam, sest teame, et USA tööstus elas aa. 1937 - 1938 üle tõsise kriisi.

1937.aastal moodustas USA tööstustoodangu maht võrreldes 1929 a. omaga 92,2%, 1938.aastal koguni 72%.[1] Järgnevat USA tööstustoodangu tõusu võis seletada sõja algusega Euroopas, kuna Ühendriigid võtsid enda kanda kõigepealt Inglismaa varustamise sõjaliste materjalidega ja abistas ka Nõukogude Liitu. Peamiselt need tegurid tekitasid USA tööstuses järsu sõjamajandusliku buumi. Üha halvenevad suhted Jaapaniga kiirendasi tööstustoodangu tõusu veelgi. 1940a. suvel otsustas Kongress suurendada armeed 280 tuhandelt mehelt 1200 tuhandeni. Sama aasta juulis assigneeriti 4 miljardit dollarit "kahe ookeani laevastiku" ehitamiseks.[2]

Võrreldes Jaapaniga oli USA toorainetega varustatuse seisukohalt muidugi eelistatavamas olukorras - nafta, raua ja terasega varustati tööstust oma maa ressurssidest. Hoopis halvem oli olukord värviliste metallide ja muu tooraine osas. Selles suhtes oli USA tööstus suurel määral sõltuv Vaikse ookeani basseini maadest.

Nii moodustas USA import 1938. aastal Ida- ja Kagu-Aasiast ning Okeaaniast 25,4% kogu impordist.[3] Nendest rajoonidest veeti sisse kautšukit, inglistina, volframi, manila merevaiku ja muid strateegilisi tooraineid. 1937.aastal veeti Malaist ja Hollandi-Indiast sisse 91% kogu kautšukist. Samal aastal imporditi 76% kogu inglistina hulgast samuti Malaist ning 16% Hollandi-Indiast ja Hiinast. Hiinast saadi 68% kogu volframi impordist, 16% langes Malaile. Filipiinid rahuldasid USA nõudmised manila merevaigu osas

---

[1] Родов,Роль с.43
[2] Кузнец с. I22
[3] Мотылев с. 97

sajaprotsendiliselt. Peale nimetatud tooraînete veeti nendest maadest sisse veel antimoni, villa, grafiiti ja hiniini.[1]

Mis puutub USA ekspordisse nendesse maadesse, siis oli see küllaltki väike võrreldes impordiga. Ühendriigid vedasid sinna põhiliselt tööpinke ja seadmeid naftatööstusele, vähemal määral toiduaineid ja tekstiilitooteid.

Kui võrrelda USA ekspordi ja impordi vahekorda, siis saame järgmise pildi (milj. dollarites)[2]

	1938		1939	
	eksport USA-sse	import USA-st	eksport USA-sse	import USA-st
Hollandi-India	68,7	27,5	92,9	35,4
Malai	112,2	8,8	148,9	9,9
Indo-Hiina	7,1	3,1	9,6	8,8

Järgmistel aastatel (1940 - 1941) toimus Jaapani edasitung lõunasse - Indo-Hiina vallutati, ning püüti oma mõju suurendada ka teistel aladel, sest Hollandi ja Inglismaa jõud olid nõrgenenud sõja tõttu Euroopas. Sellele vaatamata suutis USA importida Vaikse ookeani basseini maadest (välja arvatud Indo-Hiina) vajalikke tooraineid kuni sõja pukemiseni seal, ning varustada end nendega sel määral, et võis pidada sõda kahel rindel. Järgneva-

---

[2] Международные с. 482

[1] Егоров с. 61-62

tel aastatel suurenes Ühendriikide tööstustoodang märgatavalt.

Kui arvestda tööstustoodangu indeksiks 1939.a. 100%, siis 1940.a. oli toodang suurenenud 115%-le, 1941.a. - 149% -le, 1942.a. - 183% -le ja 1943. a. - 219% -le.[1]

Tööstustoodangu tõus ja sõjatööstuse igakülgne arendamine, võimaldas USA valitsevates ringkondades teha pealtnäha fantastilisi plaane relvastuse toodangu suurendamise osas[2] (vt. tabel), kui pidada silmas seda, et 1941.a. oli USA sõjaliste väljamineкute suuruseks ainult 6 miljardit dollarit[3].

Relvaliigid	Arvud 1942.aastaks, ettenähtud enne Pearl - Harbouri	Arvud 1942.aastaks, ettenähtud direktiiviga 6. I 1942
Lahingulennukid	28,600	45,000
T a n k i d	20,400	45,000
Õhutõrjekahurid	6,300	20,000
Kaubalaevad (tonnides)	6,000,000	8,000,000
Tankitõrjekahurid	7,000	14,900
Kuulipildujad	168,000	500,000
Lennukipommid (tonnides)	84,000	720,000

Need arvud ei kannata muidugi ligilähedast võrdlust Jaapani vastavate arvudega. Neid võib siiski reaalseiks pidada, kui arvestada USA tööstuse potentsiaalseid võimalusi ja [illegible] vajadust varustada oma liitlasi. Kõigile vaatamata oli USA vägede varustatus Aasias sõja esimesel etapil Vaiksel ookeanil nigel. Seepärast nende arvude võrdlemine Jaapani omadega ei anna selget pilti jõudude vahekorrast Vaikse ookeani sõjateatris.

---

[1] Деборин с. 187

[2] Шервуд,Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т.2 М., 1958, с. 52-53

[3] Кузнец с. 258

Hoopis teistsuguse pildi saame, kui vaatleme sõdivate poolte jõudude vahekorda jaapanlaste kallaletungi momendil. Jaapan omas 2625 lennukit, mis tegutsesid koos armee ja laevastikuga (jaapani lennuvägi oli allutatud maa - ja merevägede ülemjuhatustele - J.J.). Lennuväe jõud olid rünnakuks jaotatud järgmiselt: Malaisse 700 lennukit, Filipiinidele - 475, Hiinasse - 150, Mandžuuriasse (reserv) - 450, Jaapanisse jäi 325 lennukit, Marshalli saartele saadeti neid 50, rünnakuks Pearl-Harbourile - 475. Ameeriklased omasid Filipiinidel 182 lennukit, Wake saarel - 12, Midwayl - 12, Havail - 387. Hollandi lennuvägi omas Hollandi-Indias 200 masinat, Inglismaal oli Malais 165 lennukit. Kokku oli liitlastel 1290 lennukit, mis suuremalt osalt olid vananenud konstruktsiooniga.[1]

Jõudude vahekorrast laevade osas annab ülevaate järgnev tabel:

Sõjalaevastikud Vaikse ookeani sõjateatris[2].

	Jaapan	USA	Ida-Aasia laevastikud	
			Inglismaa	Holland
Liinilaevad	10	15	2	-
Lennukikandjad	10	6	1	-
Raskeristlejad	18	18	2	-
Kergeristlejad	22	19	3	5
Miiniristlejad	124	195	6	14
Miinilaevad	12	-	-	-
Allveelaevad	74	111	-	13
Torpeedokaatrid	-	8	-	-

[1] Фуллер с. 178

[2] Маршалль,В. Война на море. - Мировая война 1939-1945 годы Сборник статей. ч.2. М., 1957, с. 339

Jaapani relvastatud jõudude suuruseks loeti 2411 tuh. meest.[1] USA-l 1686 tuh. meest, kelledest 192 tuh. ehk 11,4 % paiknes Vaikse ookeani sõjateatris.[2] USA, Inglismaa ja Hollandi relvastatud jõudude kogusuurus seal oli 22 diviisi (kuni 420 tuh. meest).[3]

Jõudude vahekord ei olnud seega mitte USA ja tema liitlaste kasuks. Kui arvestada ka Pearl-Harbouri katastroofi, siis võib Jaapani vägede edu sõja esimese viie-kuue kuu jooksul lugeda seadusepäraseks.

Käsitluse jõudude vahekorrast võib lõpetada tabeliga, mis annab üldpildi viie suurriigi sõjalisest võimsusest mõnevõrra varasemast perioodist (1941. a. veebruar)[4]:

	Armee suurus	Sõjalaevade arv	Õhujõudude suurus
Briti Impeerium	5,0 milj. inim.	358	12 000
U S A	0,9 milj.[a] "	322	5 700
Saksamaa	4,5 " "	181	18000-33000
Itaalia	2,5 " "	239	4000- 6500
Jaapan	2,0 " "	262	4000- 7000

[a] aasta alguse andmed

Sellist jõudude vahekorda, mis annab eelise teljeriikidele, ei või muidugi enam arvestada 1941. aasta detsembris - selleks ajaks oli sõtta astunud uus võimas jõud - Nõukogude Liit.

Järgnevalt vaatleme Jaapani ja USA strateegilisi plaane

---

[1] Коен с. 291

[2] Мэтлофф,М. и Снелл,Э. Стратегическое планирование в коалиционной войне 1941-1942 гг. М., 1955, с. 477

[3] Финал. Историко-мемуарный очерк о разгроме империалистической Японии в 1945 г. М.,1966, с. 24

[4] Кузнец с. 258

ja nende realiseerimist.

Nagu märgitud, oli väljaastumise moment Jaapani poolt soodsalt valitud. USA ei olnud sõjaks täielikult valmis (laevastiku ja lennuüksusi polnud viidud sõjaolukorrale vastavasse seisundisse), Inglismaa oli seotud sõjategevusega Atlandil ja Põhja-Aafrikas, Saksa armeed võitlesid Moskva lähistel.

Jaapani strateegiliseks eesmärgiks oli nihutada oma impeeriumi piirid võimalikult kaugemale lõunasse ja moodustada seal tugev kaitseliin. See hoiaks ära igasuguse ohu metropolile ja võimaldaks selle kaitseliini piirides ekspluateerida kõiki USA-le, Inglismaale ja Hollandile kuuluvaid valdusi. Samaaegselt tuli kindlustada ka Jaapani põhjapiire.

Fuller iseloomustab Jaapani strateegiat järgmiselt: Jaapan asetses geograafiliselt soodsalt, et vallutada nii Briti kui ka USA saari, samal ajal ei suuda ta ohustada oma vastaste metropole. Seega võis Jaapan loota edule ainult nn. piiratud sõjas. Ta arvestas ikka veel 1895. ja 1905. aa. sõjakogemusi, milledes ta ei vallutanud ei Hiinat ega Venemaad, kuid ikkagi võitis tänu oma laevastikule. Inglismaa arvati olevat sõjas liiga kurnatud selleks, et alustada uut. USA-d ei suudeta kuidagi hävitada, kuid tugev kaitseliin Vaikse ookeani kaguosas võis viia olukorrani, milles ameeriklased eelistavad rahu sõjale, mis muidu võis kesta mitu aastat.[1]

Plaan oli hea, kuid rajatud rohkem minevikule kui tulevikule. USA jõud ja võimalused olid ikkagi midagi muud kui kunagi Hiinal või Venemaal.

---

[1] Фуллер с. 172-173

Jaapani strateegiline plaan nägi ette kahe kaitseliini loomist, mis haarasid enda alla tohutu suure territooriumi (vt. kaart lk. 109). Välimine neist algas Kariibi mere saarestikust ja lõppes Põhja-Birmas, läbides seejuures Wake ja Marshalli saared, Gilberti saared, Ellise saare, Salomoni saared, Uus-Guinea, Timori ja Jaava ning Sumatra. Sisemine, varuliin, algas Bonini saarestikust Jaapanis lõunas, läbis Mariaani saared ja ühines välisliiniga Timori saare juures.[1]

Nagu sõja hilisem käik näitas, võimaldasid need kaitseliinid ameeriklastel teostada rea ümberhaaravaid operatsioone, mis muutis nende strateegilise tähtsuse nulliks.

Sellise strateegia elluviimine pidi lahendatud saama 1941. a. dtsembris koostatud plaaniga, mis jaotus kolmeks baasiks:

1. Rikaste Lõunamere alade vallutamine; USA laevastiku hävitamine Pearl-Harbouris ning tähtsate strateegiliste tugipunktide hõivamine tugeva kaitsevööndi loomiseks.

2. Kaitsevööndi kindlustamine.

3. Kõigi vastaste jõudude purustamine, mis jäävad sellesse kaitsevööndisse või ähvardavad seda väljaspoolt. Üheaegselt sellega murda USA vägede võitlusvaim.[2]

Pärast esimese rünnakufaasi edukat lõpetamist, seati aga uued veelgi suuremad eesmärgid väljaspool peakaitsejoont - seda püüti kindlustada kaugel väljaspool tema piire, jättes kaitsejoone sisesed operatsioonid tahaplaanile.

Selleks nähti ette: 1) Moresby (Uus-Guinea lõunatipp) sadama vallutamine Uus-Guinea ja Bismarcki arhipelaagi kaitse kind-

---

[1] Фуллер с. 177

[2] Кампании с. 40

JAAPANI STRATEEGILINE KAITSE'

ФУМЕР С. 176

lustamiseks; 2) Midway saare vallutamine eesmärgiga kindlustada Vaikse ookeani keskosa kaitset ning sundida USA merejõude otsustavaks lahinguks; 3) sissetung Aleuudi läänesaartele põhjarajoonide kindlustamiseks; 4) Uus-Kaledoonia, Fidži ja Samoa saarte vallutamine, eesmärgiga läbi lõigata USA ja Austraalia vahelised kommunikatsioonid. Nende vallutuste eelduseks peab olema Midway saare valdamine.

Need rünnakuoperatsioonid peavad olema lõpetatud järgmisteks tähtaegadeks:

1. Põhjarajoon 1942. a. juuniks.
2. Salomoni saarte ja Uus-Guinea idaosa rajoonid 1942. a. novembriks.
3. Lõunamerede rajoonid 1943. a. jaanuariks.
4. Okupeeritud rajoonide üldine kindlustamine 1943. a. märtsiks.[1]

Kõik nimetatud maa-alad asuvad väljaspool kaardil toodud Jaapani peakaitseliini. Nende territooriumide vallutamine teenis eelkõige selle kaitsemise huve. Selle plaani õnnestumise korral oleks loodud rida kindlustatud eelposte, ning nende kaitsmine vaenlase rünnaku korral oleks andnud piisavalt aega seada võitluskorda jõudusid, millised paiknesid kaitsevööndis.

Jaapani strateegia oli täiel määral ofensiivse iseloomuga. See viis oma jõudude julgestuse ülehindamisele; mille tõttu pikale veninud kommunikatsioonide kaitsele ei osutatud peaaegu mingit tähelepanu. Samuti alahinnati USA laevastiku võimalusi.

Näiteks väitis Jaapani allveelaevastiku rajaja admiral Suetsugu 1941. aasta kevadel, et USA laevastiku kallaletung Jaapani-

---

[1] Кампании с. 40-41

le või tema eelkindlustustele (silmas peetud Karoliini, Mariaani, Marshalli ja Kuriili saari - J.J.) olevat praktiliselt võimatu. Admiral arvestas siin kahte kallaletungi suunda: 1) San Franciscost või San Diegost üle Havai, Midway, Wake ja Guami kaudu Filipiinidele - see tee ammendaks kõik kütusevarud; 2) Alaskast, läbi Dutch-Harbouri, mööda Jaapani Kuriili saarestikust - see tee osutuks suurte laevakoondiste liikumiseks ebasoodsaks oma pidevate polaarudude tõttu. Samuti ei vastavat USA laevastikust pooled moodsa sõja nõuetele.[1]

Nagu hilisem sõja käik näitas, kasutasid USA merejõud põhiliselt just esimest teed.

USA strateegia põhiteesiks oli kinni pidamine nn. "Monroe doktriinist"* - hoida Ameerika kontinent sõjast puutumatuna. Selle kontseptsiooni vaimus koostati ka kõik strateegilised plaanid.

USA strateegia oli põhiliselt defensiivne, kuigi plaane oli mitu. Jaapanivastast strateegiat hakati välja töötama juba 1938. aastal, seoses viimase sissetungiga Hiinasse. 21. veebruariks 1938. a. valmis plaan "Orange", mis nägi ette tõkestada Jaapani merejõududele tee Manila lahte.[2]

Järgnes rida plaane (5) ühise koondnimetuse all "Rainbow". Need 1939. - 1941. aa. väljatöötatud plaanid käsitlesid kaitse küsimusi teljeriikide vastu.[3]

3o. juunil 1939. a. kinnitas USA armee ja laevastiku ühendatud nõukogu need plaanid:

a) "Rainbow - 1" - takistada Monroe doktriini rikkumist läänepoolkera kaitsega. See territoorium haarab mistahes osa

---

[1] Uus lahinguväli - Vaikne ookean. - Eesti Sõna Nr. 7, 1941, 1o. dets. lk.8

*1823. a. heakskiidetud doktriin, mis keelas võõramaalaste sekkumise Ameerika kontinendi siseasjadesse.

[2] Мэтлофф и Снелл с. I2

[3] samas lk. 492

läänepoolkerast põhja pool, ligikaudu 1o° l.l.

b) "Rainbow-2" - 1) täita punktis "a" püstitatud ülesanded;

2) USA peamiseks ülesandeks jääb demokraatlike riikide huvide kaitse Vaiksel ookeanil ning vastase purustamine seal.

c) "Rainbow-3" - kaitseda USA elulisi huve Vaikse ookeani läänеosas kiireima kontrolli kehtestamise teel nende alade üle koos punkti "a" üheaegse täitmisega.

d) "Rainbow-4" - paisata kaitseks vajalik USA vägede kontingent Lõuna-Ameerika lõunaossa ja Atlandi ookeani idaossa.

e) "Rainbow-5" - suunata lühima ajaga USA relvastatud jõud Atlandi ookeani idaossa ja Aafrika ning Euroopa kontinentidele, et purustada Saksamaa ja Itaalia. See tegevus kooskõlastada Inglismaa ja Prantsusmaaga. Samaaegselt täita punkt "a".[1]

Kogu tolleaegse USA strateegia probleemiks number üks, oli kaitsta läänepoolkera puutumatust, mida pea igas punktis on silmas peetud. Ameerika mandri puutumatus oli tol ajal (ja kogu Teise Maailmasõja jooksul) kindlalt tagatud juba üksi geograafiliste faktorite tõttu. Hirm vaenlase sissetungi ees Ameerika mandrile oli sama konservatiivne nähtus nagu kogu Monroe doktriin.

Saksamaa kallaletung Poolale sundis USA valitsust sügavamalt hindama tekkinud olukorda ning välja töötama uut, perspektiivset strateegiat.

Selline strateegia oli esitatud kardinaalses dokumendis nimega "Ühinenud Komitee arvamus Ühendriikide üldise tootmisprogrammi kohta" 11. septembrist 1941. a., mil ta kindral Marshalli

---

[1] Мэтлофф и Снелл с. 17-18

ja admiral Starki poolt allakirjutati. USA staabid nimetasid dokumenti ka "Võiduprogrammiks".[1]

Sherwood nimetab seda programmi üheks kõige tähelepanuväärsemaks dokumendiks Ameerika ajaloos, kuna seal tuuakse maailmasõja põhiline strateegia veel enne kui USA sõtta sekkus.[2]

Meid huvitab dokumendi II osa - "Põhiline sõjapoliitika".[3] Selles dokumendi osas on ära toodud USA strateegia, samuti arvatav Saksamaa ja Jaapani strateegia. Vaatleme põhiliselt just USA ja tema liitlaste strateegiat Jaapani suhtes. Resümeerin mõned punktid sellest dokumendist:

...21. USA ja tema liitlaste esmaseks ülesandeks on Saksamaa täielik purustamine. Sel juhul on Jaapan sunnitud loobuma paljudest territoriaalsetest vallutustest, juhul kui ta ei ole seal end kindlustanud nii tugevalt, et liitlased ei suuda leida vajalikke jõude sõja jätkamiseks tema vastu.

22. USA peamiseks strateegiliseks meetodiks lähemas tulevikus on: materjaalselt toetada liitlasi sõjas Saksamaa vastu ning samaaegselt hoida vaos Jaapanit. Praegu ei ole veel rünnakuoperatsioonideks sobivaid armeekontingente.

24. Jaapanivastased strateegilised meetodid (juhul kui Jaapan sekkub sõtta) seisavad Siberi, Malaka poolsaare ja Malai arhipelaagi tugevas kaitses ja hiina vägede rünnaku operatsioonides Jaapani vastu.

25. a) läänepoolkera kaitse on kogu USA strateegia aluseks. programmikohaselt peab USA omama sellise strateegia läbiviimiseks niisuguseid baase, kus võimsaid rel-

---

[1] Яковлев с. 120-121
[2] Шервуд Т.I с. 634
[3] samas lk. 634

vastatud jõudusid saaks vajaduse korral kasutada nii Atlandi kui ka Vaiksel ookeanil, juhul kui langevad Briti saared ja Venemaa...[1]

Kogu USA strateegia teostamiseks on vaja luua 8 795 658 mehest koosnev armee, millisest 2 miljonit vajaksid õhujõud. Armee koosneks peamiselt lennuväest, tanki- ja motoriseeritud vägedest. Ookeani taha paisatakse sellest kontingendist ligi 5 miljonit meest, mistarvis vajatakse 2500 laeva.[2]

USA strateegia oli jällegi defensiivne, seda igatahes Jaapani suhtes. Liitlaste suhtes oli selle plaani mõte lihtne: relvad meie inimesed teie poolt. Seda teesi ei lükka ümber ka need 6. miljonist sõdurist armee loomine, kuna selline üritus paistab ülimalt fantastiline juhul, kui suurem osa sõjatehnikast antakse liitlaste käsutusse. Praktiliselt, nagu nägime, ei olnud isegi neid jõude, mis oleks suutnud jaapanlasi "vaos hoida". Loodeti liialt "tugevale kaitsele Vaiksel ookeanil ja hiinlastele. Lõpuks tuleb märkida, et USA ennesõjaaegsed strateegilised plaanid Jaapani suhtes olid ähmased ja ebakonkreetsed, Samal ajal kui Jaapani omad olid palju detailsemad.

Liitlaste üksikasjalikumad plaanid jaapanlaste vastu koostati alles siis, kui Vaiksel ookeanil järgnes üks lüüasaamine teisele. See toimus nn. "Arkadia"konverentsil Washingtonis (1941.a. dets. - 1942. a. jaan.) USA ja Inglismaa kõrgemate sõjaväelaste vahel. Pärast pikki diskussioone kooskõlastati järgmised punktid:

a) hoida enda kätes Malai barjääri, kui Kaug-Ida peamist kaitseliini;

b) kaitsta Birmat ja Austraaliat kui selle sõjateatri täht-

---

[1] Шервуд Т.I с. 634

[2] Мэтлофф и Снелл с. 80

samaid tagalarajoone. Birma kaitsemine omab suurt tähtsust Hiina ja India julgeoleku kindlustamiseks.

c) Taastada Hollandi Ida-India ja Lusoni saare vahelised kommunikatsioonid ning toetada Filipiinide garnisoni.

d) Säilitada kommunikatsioonid piirkondades, kus toimuvad sõjalised operatsioonid.[1]

Selle strateegia läbiviimiseks otsustati luua ühine Austraalia - Inglise - Hollandi - Ameerika väejuhatus (ABDA)[2*] eesotsas inglise kindrali Wawelliga.[3]

Sõjategevus Vaiksel ookeanil jätkus Jaapanile edukalt. Samaaegselt rünnakuga Pearl-Harbourile, mis lõppes teatavasti suure osa USA laevastiku hävitamisega (lüüasaamise peasüüdlasteks tunnistati Havai sõjaväeringkonnaülem kindral Short ja USA Vaikse ookeani laevastiku juhataja admiral Kimmel[4]) atakeerisid jaapanlased Guami ja Wake saari.[5] Blokeeriti Hongkong - kõige kaugem Briti tugipunkt Kaug-Idas ning maandati dessant Tai lõunarannikul.[6] Oli loodud platsdarm Singapuri vallutamiseks. Hongkongi ja Singapuri langemisega oleks inglaste mõjuvõim Kaug-idas olnud murtud. 8. detsembril maandati dessant Malai kõige põhjapoolsemas sadamas Kota-Barus.

Ohtu Singapurile läks likvideerima inglise laevastik admiral Phillipsi juhtimisel. Üksus koosnes kahest liinilaevast ("Prince of Wales" ja "Repulse") ning neljast miiniristlejast. 1o. detsembril atakeerisid eskaadrit jaapani pikeerivad pommituslennukid ja lennukid-torpeedikandjad. Kõik laevad uputati, admi-

---

[1] Мэтлофф и Снелл с. I44
[2] samas lk. 144
[*] ABDA - Australian-British-Dutch-Amerikan
[3] Мэтлофф и Снелл с. I45
[4] Кузнец с. 5
[5] Фуллер с. I8o
[6] Маршалль с. 34I

ral hukkus.[1] Lühikese ajaga oli antud liitlaste laevastikkudele kaks võimsat lööki. Jaapani laevastik sai ajutiselt kogu Ida-Aasia basseini peremeheks - see kiirendas edasitungi veelgi.

23. detsembril langes USA tugipunkt, Wake saar.[2] 25. dets. alistus pärast asjatut vastupanu Hong Kong. 15. veebr. 1942. a. kapituleerus Singapur - 7o ooo kindluse kaitsjat langes vangi.[3]

Samaaegselt nende operatsioonidega rünnati ka Filipiine.

Jaapanlased kasutasid seal järgmist taktikat: algul massilised õhurünnakud, millele järgnesid dessandid.[4] Saari kaitses 19 ooo USA sõjaväelast, 12 ooo Filipiini skauti ja 1oo ooo mehe suurune Filipiini armee. Ameeriklastel oli seal 2oo lennukit. Kõiki neid jõude juhatas kindral MacArthur.[5] 8. detsembri õhtuks oli pool USA pommituslennukeist ja kolmandik hävitajaist purustatud.[6] 1o. detsembriks oli osa Lusoni saarest jaapanlaste kätes. Järgnes rida dessante ja 2. jaanuaril 1942. a. langes jaapanlaste kätte Manila, 9. aprilliks vallutati Bataani poolsaar. 7.mail 1942. a. alistus jaapanlastele viimane osa Filipiinide territooriumist - Correhidori saar.[7]

Tai lõunaranniku, Malaka poolsaare ja Filipiinide vallutamine asetas pihtide vahele kogu Hollandi-India saarestiku, mille langemise korral satuks vahetusse ohtu Austraalia.

Operatsioonid Hollandi-India saarestiku vallutamiseks algasid 14. detsembril 1941.a. jaapanlaste dessandiga Borneo saarele.[8] Vallutanud Borneo, langes jaapanlaste kätte üks saar teise järel. Nad okupeerisid Celebesi saare ja tegid 17. veebr. 1942. a. [9] dessandi Sumatrale - saadi suurepärased lähtepunktid

---

[1] Типпельскирх с. 216
[2] Маршалль с. 340
[3] Типпельскирх с. 216-217
[4] История войны с. 270
[5] Фуллер с. 183
[6] Кампании с. 70
[7] История войны с. 270
[8] Типпельскирх с. 218
[9] История войны с. 272

rünnakuks Jaavale.

19. veebruaril 1942. a. vallutati Timori saar, millega lõigati läbi lennuühendus Austraalia ja Hollandi-India saarestiku vahel.[1] Samal päeval toimus õhurünnak Austraalia sadamale Darwinile.[2]

Liitlaste olukord Jaaval oli lootusetu. Jaapanlased haarasid saart nii idast kui läänest. Seoses tekkinud olukorraga likvideeriti ABDA (25. veebruaril 1942) ning saare kaitse juhtimine läks hollandlaste kätte. Liitlaste merejõud jäid Jaava vetesse. Kuna saart oli võimatu kaitsta lennuväe abita, saadeti Austraaliast teele lennukikandja"Langley" pardal 4o hävitajat, mille aga jaapanlased uputasid.[3]

27. veebruaril toimus Jaava meres suur merelahing jaapani ja liitlaste laevastiku vahel. Hollandlased kaotasid 2 kerget ristlejat ("De Ruyter" ja "Java") ja ühe miiniristleja, inglased 2 miinilaeva, jaapanlastel sai vigastada ainult 1 miiniristleja. 1. märtsil hukkusid ameerika raskeristleja "Houston"ja austraalia kergeristleja "Perth". Samasaatus tabas ka inglise raskeristlejat"Exeter" ja kahte miiniristlejat. Mõni päev hiljem uputasid jaapanlased Jaava meres veel 2 miiniristlejat, 2 kahuripaati ja 1 tankeri.[4] Sellega oli liitlaste vastupanu Hollandi - India saarestiku arhipelaagis murtud.

5. märtsil langes jaapanlaste kätte Džakarta, 7. märtsil Surabaja ning 9. märtsil hollandi armee kapituleerus[5].

---

[1] Маршалль с. 351
[2] История войны с. 272
[3] Кампании с. 74
[4] Маршалль с. 351
[5] История войны с. 272

Samal ajal toimus jaapanlste ofensiiv ka Birma rindel. Essmärgiks oli Birma tee läbilõikamine, mille kaudu inglased varustasid Hiinat, samuti inglise vägede purustamine, millega loodeti nõrgestada Inglise-India koostööd.

8. märtsil 1942. a. vallutati Ranguun, 1. mail Mandalai. Jaapani armee kontrolli alla sattusid kõik tähtsad strateegilised punktid Birmas.[1] Edasitung jätkus Bengaali lahe suunas.[2]

Jaapani relvastatud jõud saavutasid 5 esimese sõjakuu jooksul kolossaalseid tulemusi. Nende edasiseks eesmärgiks oli Uus-Guinea lõunatipus oleva Port-Moresby vallutamine (esimene dessant Uus-guineale toimus juba 7. märtsil), millisel juhul oleks juba otseselt ähvardatud Austraalia rannikut. Teiseks ülesandeks oli Vaikse ookeani keskosa kindlustamine. Midway atoll oleks olnud seal rajoonis tugevaks eelpostiks, selle omamine oleks võimaldanud okupeerida Uus-Kaledoonia, Fidži ja Samoa saared, millede vallutamine oleks läbilõiganud USA ja Austraalia vahelised kommunikatsioonid. Samaaegselt pidid toimuma operatsioonid ka põhjarajoonides - tuli okupeerida Aleuudi saared.

Enne kui minna nende otsustavate sündmuste juurde, peatume hetkeks sõjaaegsel Jaapani välispoliitikal, sest selles sfääris leidis aset paar tähtsat sündmust.

18. jaanuaril 1942. a. sõlmiti Berliinis sõjaline kokkulepe Saksamaa, Itaalia ja Jaapani vahel. Selle kokkuleppe eesmärgiks oli partnerite sõjalise koostöö koordineerimine. Piiritleti geograafilised tsoonid, kus pooled pidid arendama sõjalisi operat-

---

[1] История войны с. 272
[2] Типпельскирх с. 218

sioone. Jaapani tegevuse tsooniks jäid veed 70° i.p. idas Ameerika kontinendi läänerannikuni. Sellesse piirkonda jäid Austraalia ja kõik saared tema ümbruses, samuti Aasia manner, sealhulgas Nõukogude Liidu alad kuni Uraali mäestikuni. Saksamaa ja Itaalia tegevuse piirkonnaks jäi kogu ülejäänud maailm (Aafrika, Island ja osa Euroopast) - 70° i.p. läänepoole kuni Ameerika kontinendi idarannikuni.[1]

Selline, pehmelt öeldes, fantastiline plaan tuli siis teljeriikidel täita. Esialgsetest võitudest pimestatud teljeliitlased olid ilmselt kaotanud igasuguse realiteeditunde. Võib aga arvata, et selle kõrgelennulise plaani mõte oli siiski lokaalsema iseloomuga. 1942. a. jaanuaris oli maailmasõja rinnetel tekkinud situatsioon, mis üldiselt oli teljeriikidele soodne. Ainukesteks tagasilöökideks oli saksa vägede purustamine Moskva all ja itaallaste ebaõnn Põhja-Aafrikas. Nõukogude vägede tegevust idas tuli kuidagi pidurdada. Selleks abinõuks võis olla uue rinde avamine Kaug-Idas. Kahtlemata arvestas Saksamaa sellist varianti dokumendi kokkuseadmisel. Jaapan, nagu käesolevas töös juba mainitud, luges alati primaarseks tungi lõunasse. Seal oli aga juba selleks ajaks tekkinud olukord, mis lubas kiiret võitu USA ja teema liitlaste üle. "Suure Ida-Aasia ühise õitsengu sfääri" reaalsuseks muutumine paistis olema lähemate kuude küsimus. Pole siis midagi imestada, et Jaapani valitsus "pööras pilgu põhja".

Jaapani kindralstaap ja Kvantungi armee staap töötasid välja nõukogudevastase sõja plaani kood nimetusega "Kantokuen" ("Kvantungi armee erilised manöövrid"). 1942. a. jaanuaris suurendati

---

[1] Исраэлян и Кутаков с. 253-254

Kvantungi armeed 1 miljoni meheni, samuti täiendati tanki- ja lennuväe üksusi. Plaan tehti arvestusega, et kui Nõukogude Liit viib suure osa vägesid Kaug-Idast läänerindele, siis oleks kerge vallutada tema idarajoone. [1]

Jaapanlaste selliste ettevalmistuste ja hilisema Aleuudi saarte vallutamise mõjul, tegi Roosevelt oma kirjas 17. juunist 1942. a. Stalinile ettepaneku kasutada jaapanlaste vastu USA õhujõude, mis baseeruksid Siberis.[2]

Jaapanlaste plaanidele Nõukogude Liidu suhtes tõmbasid aga kriipsu peale järgnevad sündmused lõunas. Ameeriklased olid Austraalia vetesse toonud uusi laevastikuüksusi, et pidurdada jaapanlaste dessanti Port-Moresby'sse. USA lennuvägi ohustas pidevalt jaapanlaste pikaleveninud kommunikatsioone. Nende lennukid startisid Havai ja Austraalia vahel paiknevatelt saartelt ja lennukikandjatelt.

Pommitati jaapanlaste tugipunkte Marshalli ja Gilberti saartel, samuti Tokiost 1200 miili kaugusel kagus olevat Markuse saart. 18. aprillil toimus õhurünnak Tokiole - lennukid startisid emalaevadelt.[3]

Nagu öeldud, oli jaapanlaste esmaseks ülesandeks vallutada Uus-guinea lõunatipus asetsev Port-Moresby. Dessandi toetuseks saatsid jaapanlased Koralli merde laevastiku, millise koosseisus olid 3 lennukikandjat, 11 ristlejat, 13 miiniristlejat, 6 allveelaeva ja muid aluseid, nende hulgas ka dessantpraamid.[4]

---

[1] Кутаков с. 372

[2] Переписка председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьерминистрами Великобритании во время Великой Отечественной Войны 1941-1945 гг. Т.2. Переписка С.Ф.Рузвельтом и Г.Трумэном/август 1941-декабрь 1945г./ М.,1957, Док. 23-24, с. 24-25

[3] Фуллер с. 189

[4] Кампании с. 100

See üksus sattus kokku USA laevastikuga (2 lennukikandjat, 8 ristlejat ja 11 miiniristlejat)[1].

7. mail 1942. a. toimus Koralli meres lahing nende kahe laevastiku vahel. Jaapanlased kaotasid ühe lennukikandja ("Shoho"), ühe miiniristleja ja 4 dessantpraami, vigastada said 1 lennukikandja ("Syokaku"), 1 ristleja ja 1 miiniristleja. USA laevastikust uputati 1 lennukikandja ("Lexington"), 1 miiniristleja ja 1 tanker ning vigastati üht lennukikandjat ("Yorktown"). Ameeriklased kaotasid 66 lennukit ja 543 inimest, jaapanlased vastavalt 8o ja 9oo.[2]

See merelahing oli esimene ajaloos, kus pealveelaevad ei teinud ühtegi lasku.[3] Lahing toimus lennukikandjate (lennuväe abil) vahel, milliseid julgestasid laevad teistest klassidest.

Jaapanlaste dessant ebaõnnestus, nende laevastik lahkus Koralimerest ja suundus Rabauli.[4] (Uus-Britannia saar - J.J.).

Lahing ei olnud sõjalisest küljest kaugeltki otsustav - poolte kaotused olid umbes võrdsed, kuid see pani piiri jaapanlaste edasitungile lõunasse. Jaapanis käisid samal ajal ettevalmistused uuteks, veel suurematеks operatsioonideks.

5. mail andis peakorter käsu rünnata Midway atolli ja Aleuudi saari. Midway operatsioon esitati Ühendatud Laevastiku juhtkonna poolt juba 1942. a. märtsis. Selle autoriks oli selle laevastiku juhataja admiral Jamamoto.* Plaani eesmärgiks oli: anda USA laevastikule otsustav lahing, võttes arvesse Jaapani laevastiku ülekaalu lennukikandjate osas ning hõivata Midway.[5]

---

[1] Кампании с. 100
[2] samas lk. 101
[3] Фуллер с. 201
[4] Типпельскирх с. 219
* Jamamoto oli ka Pearl-Harbouri operatsiooni autor.
[5] История войны с. 274-275

Midway operatsiooni mõtet on sõjaajaloolaste poolt tõlgitsetud erinevalt: Tippelskiroh[1] viitab sealsetele USA allveebaaside olemasolule, allveelaevad ohustavat jaapanlaste kommunikatsioone; Fuller[2] väidab, et operatsiooni eesmärk on selgusetu, kuid arvab, et Midway hõivamine oleks esimeseks etapiks Oahu saare (Havai saared - J.J.) vallutamisel - see lõikaks läbi ameeriklaste kommunikatsioonid kõige tähtsamas punktis USA ja Jaapani vahel; Marshall ja Deborin ei maini üldse midagi. Teose "Кампании войны ..." autorid analüüsivad Midway ja Aleuudi saarte operatsioone kompleksselt - nende saarte hõivamine oleks kindlustanud Jaapani emamaa kaitse idast ja kirdest.[3] Samas teoses seostati Midway saare hõivamist Austraalia blokeerimisega[4] (sellest on käesolevas töös juttu seoses Jaapani strateegiaga), kuid pärast lahingut Koralli meres ei oleks Midway hõivamine omanud Lõunamerede rajoonis enam seda tähtsust. Kõik need hinnangud on õiged - raske on neid ümber lükata, kuid arvan, et jaapanlaste peaeesmärgiks oli siiski USA laevastiku peajõudude hävitamine. Alles siis oleks andnud nende punktide hõivamine tekkinud situatsioonis mingit strateegilist edu.

Midway ja Aleuudi saarte hõivamise operatsioonist pidi tulema oma ulatuselt ennenägematu ofensiiv. Neist võtsid osa Ühendatud Laevastiku peajõud, mille suuruseks oli 35 lahingukoondist veeväljasurvega 1,5 milj. tonni, 1000 lennukit ja 100 tuh. sõdurit. Ameeriklastel õnnestus aga juba varem desifreerida koodi, mida kasutas Ühendatud Laevastik ning teha tõhusaid ettevalmistusi rünnaku tagasitõrjumiseks.[5]

---

[1] Типпельскирх с. 219-220
[2] Фуллер с. 201
[3] Кампании с. 104
[4] samas lk. 41
[5] История войны с. 275

Juuni algul sooritasid jaapanlased rea pettemanöövreid ameeriklaste tähelpanu kõrvale juhtumiseks. Allveepaadid ründasid Sidney'd ja Diego-Soares't (Madagaskar – J.J.), intensiivselt pommitati Dutch-Harbouri.[1]

27.mail 1942a., laevastiku asutamise aastapäeval, lahkus Ühendatud Laevastik oma baasidest ja võttis suuna Midway'le.[2] Laevastikku kuulus 5 lennukikandjat, 11 liinilaeva, 13 ristlejat, 59 miiniristlejat, 4 lennukitransportlaeva, 4 varustusüksust 12 transportlaevaga, 16 transportlaeva dessantvägedega (3000 meest ja sapööre ning vaatlejaid kumbagi 1 pataljon) ja muid abilaevu ning kaks luurelennukiüksust Marshalli ja Markuse saartelt. Ameeriklastel baseerus Midway vetes laevastik järgmise suurusega: 3 lennukikandjat, 8 ristlejat, 14 miiniristlejat, ja 25 allveelaeva. Midway saarelt toetas laevastikuoperatsioone 1torpeedokaatrite flotill ja 119 lennukit[2].

Ameeriklastel õnnestus hästi töötava raadioside abil kindlaks teha jaapani laevastiku löögi peasuund ja vastavalt koos-kõlastada kaitsetegevus. Seega oli ootamatuse moment, mis pidi saama jaapanlaste edu aluseks, välistatud.

3.—4.juunil 1942.a. toimunud merelahingus sai jaapani laevastik hävitava lüüasaamise osaliseks. Kuidagi ei suudetud neutraliseerida USA torpeedopaatide ja allveelaevade tegevust, millised koos lennuväega põhjustasid katastroofi. Jaapanlased kaotasid 4 lennukikandjat ("Agaki", "Kaga", "Soryu" ja "Hiryu"), 1 ristleja, 253 lennukit ja 3500 inimest, vigastati 1 ristlejat, 2 miiniristlejat ja ühte transportlaeva. Ameeriklastel uputati

---

[1] Маршалль с. 353
[2] История войны с. 275
[3] Кампании с. 122-123

1 lennukikandja ("Yorktown") ja 1 miiniristleja, hävitati 15o lennukit ja 3o7 inimest langes.[1]

Selle kaotusega murdus Jaapani laevastiku selgroog. Nelja lennukikandja kaotus tolleaegsetes sõjatingimustes tähendas ilmajäämist ründevahenditest. Kui arvestada veel tohutu suuri maaalasid, mida tuli enda käes hoida, siis tähendas säärane löök kõikide strateegiliste plaanide nurjumist. Midway lahinguga lõppes sõja esimene periood Vaiksel ookeanil. Koos sellega lõppes ka jaapanlaste pool aastat kestnud võitude seeria. Lüüasaamist selles lahingus ei korvanud mõne Aleuudi saarestiku saare (Attu, Kyska jt.) okupeerimine 7. juunil 1942. a.,kus tegutses Ühendatud Laevastiku väiksem osa - 3 lennukikandjat, 8 ristlejat ja 15 miiniristlejat.[2] Sõjaline initsiatiiv läks kindlalt USA ja tema liitlaste kätte.

Selle 7 kuu jooksul, mil kestis sõja esimene periood Vaiksel ookeanil, kindlustusid jaapanlased Hiinas ja Tais, vallutasid Malai koos Singapuriga, Hollandi-India peamised saared, suurema osa Uus-Guineast, Birma, Filipiinid, Hong-Kongi; hõivasid Guami, Wake, Timori, Uus-Britannia ja Salomoni saared ning tungisid Birma kaudu Lõuna-Hiina provintsi Junjani.

Jaapanlaste kätte oli langenud tohutu territoorium, mille suurus oli 3 8oo ooo km^2 elanike arvuga 15o miljonit inimest, sealjuures mitte arvestades Hiina okupeeritud territooriumi (Jaapani metropoli pindala on 382 253 km^2, elanike arvuga 171,4 miljonit /1938. a. seisuga/).

Sõja esimene periood tõi Jaapanile vaieldamatut strateegi-

---

[1] Кампании с. 123-124

[2] Маршалль С. 353

list ja taktikalist edu. Selle edu lõpetas aga lahing Midway atolli juures, mille järel algas kiire tagasilangus. Juba 1943.a. oli edasine vastupanu lootusetu. Pikaleveninud sõja lõpetasid 1945. aastal kaks ameeriklaste poolt Hirošimale ja Nagasakile heidetud aatomipommi.

L Õ P P S Õ N A

Käesolev töö püüdis analüüsida neid kahe imperialistliku suurriigi vahelisi vastuolusid, mis lõpuks viisid nad omavahelise sõjani. Vaadeldaval perioodil jagunes kapitalistlik maailm kõige klassikelisemalt kaheks suureks vastandlikuks leeriks, kes omavahel võitlesid elu ja surma peale selleks, et jaotada maailma oma agressiivsetele plaanidele vastavalt.

See võitlus lõppes teatavasti "telje" ja tema liitlaste täieliku purustamisega 1945. a. septembris, mil Jaapani relvastatud jõud kapituleerusid. Sellega lõppes suurim sõdadest rahvaste ajaloos, kümneid miljoneid inimelusid ja hindamatuid kultuurivarasid ohvriks nõudnud II Maailmasõda. Sõja lõpp tähistas ka uue võimaa jõu esilekerkimist - moodustus võimas sotsialismileer mille põhieesmärgiks on tulevikus ära hoida ülemaailmseid tapatalguid.

TÖÖS ESINEVATE ISIKUNIMEDE REGISTER

Abe	lk. 19, 2o, 23, 27
Allison	16
Arita	9, 19, 24, 31
Baba	7
Churchill	55, 86
Ciano	36
Craigie	19, 24, 48
Druft	41
Erdmansdorf	84
Funk	44
Grew	16, 51, 84
Göring	44
Hajasi	1o, 11
Hirohito	95
Hironuma	19
Hirota	7, 8, 1o, 11, 18
Hitler	6, 9, 17, 18, 19, 44, 49, 99
Hull	15, 4o, 41, 42, 43, 5o, 56, 86, 87, 89, 9o, 91, 92, 93, 94, 96
Igawa Tadao	41
Isihara	27
Iwaguro Hideo	41
Jamamoto	121

Jonai lk. 24, 27

Junge 46

Keitel 46

Kimmel 97, 115

King 98

Knox 91, 93

Konoje 11, 32, 33, 41, 52, 54, 57, 58, 63, 79, 83, 84

Kurusu 85, 87, 88, 91, 92, 94

Litton 6

MacArthur 116

Mao Ze-dong 23

Marshall 91, 112

Matsuoka 31, 36, 44, 46, 47, 48, 49, 5o, 54

Monroe 111, 112

Moore 95

Mussolini 6, 9

Mutô Akira 41

Nagano 67

Nagumo 96

Nisijama 95

Nomura 23, 25, 4o, 41, 42, 43, 54, 56, 85, 87, 88, 91, 94, 95, 96

Okada 7

Osima 18, 84

Ott 47, 48, 89, 9o, 95

Pepper 51

Phillips 115

Pu-I	lk. 6
Ribbentrop	1o, 35, 36, 44, 46, 47, 89, 95
Roosevelt	2o, 25, 32, 34, 41, 51, 52, 54, 55, 86, 87, 89, 9o, 94, 95, 98, 1o1, 12o
Saito	7
Short	115
Simada	83
Siratori	9
Stalin	48, 12o
Stark	52, 91, 113
Stimson	91, 93
Suzuki	7
Suetsugu	11o
Takahasi	7
Todzio	11, 58, 83, 84, 85, 95, 1oo
Togo	18, 83, 88, 1oo
Tojoda	54
Tsiang-Kai-Si	42, 53
Vandenberg	49
Van-Tsing-vei	24
Vatanabe	7
Walker	41
Walsh	41
Wawell	115
Wilson	32

Р Е З Ю М Е.

Темой настоящей дипломной работы является "Отношения между Японией и Соединенными Штатами Америки и начало войны на Тихом Океане (1939-1942)". Работа подразделена на четыре главы.

В I главе рассматривается внешняя политика Японии в 1937-1939 гг. В главе, однако, дается также краткий обзор направлений политики Японии в более ранний период: захват Манчьжурии в 1932 году, военно-фашистский путч в Токио, важное решение "Основные принципы национальной политики" и заключение антикоминтерновского пакта в Берлине в 1936 году. Эти события явились прологом агрессии Японии в Китае в июне 1937 года. Эта агрессия вызвала беспокойство в первую очередь в правящих кругах США и Англии, которые не хотели отказываться от политики "открытых дверей" в Китае. Столкновения (инциденты) между японцами, американцами и англичанами в Китае участились. США и Англия, однако, не предприняли конкретных шагов для обуздания японской агрессии, поскольку они надеялись натравить Японию на СССР. Несмотря на это, агрессия Японии в Китае явилась тем событием, которое впоследствии крайне обострило ее отношения с США. В главе идет речь также о других наиболее важных событиях того времени: агрессии Германии и Италии в Европе и Северной Африке, о мюнхенском сговоре, о пакте о ненападении между СССР и Германией и рассматривается воздействие этих событий на внешнюю политику Японии.

Во второй главе рассматриваются отношения между США и Японией(в период с1.IX.1939 г. по 16.X.1941 г.). В экономическом отношении промышленность Японии в большой мере зависела от американского экспорта. Из США Япония ввозила в первую очередь нефть, металлолом и прочее стратегическое сырье. Агрессивная внешняя политика Японии, [illegible] делала, однако, ее отношения с США все более напряженными. Планы создания "Сферы взаимного процветания Восточной Азии" ставили под опасность территории в бассейне Тихого океана (Филиппины, Гаваи, Бирму, Британское Борнео, Голландскую Индию и др.), находившиеся под влиянием США, Англии и Голландии. В ходе японо-американских переговоров, начавшихся в феврале 1941 г. (частные переговоры состоялись в ноябре 1940 года), стороны надеялись достичь компромисса. Достижению компромисса препятствовали, однако, деятельность японцев в оккупированном ими Французском Индо-Китае и визиты Мацуоки в Берлин и

Москву, где был заключен пакт о нейтралитете между Японией и Советским Союзом. Фонды Японии в США были секвестрированы. Вывозка из США в Японию любого вида стратегического сырья была запрещена.

В третьей главе дается обзор экономики и внутренней политики Японии. Тяжелая промышленность Японии развивалась за счет легкой и почти полностью использовалась для выполнения военных заказов государства. Воздушный, морской флот и сухопутные войска были оснащены новейшей военной техникой. Единственным фактором, ограничивающим развитие вооруженных сил, была нехватка сырья и рабочих рук. Военные расходы государства выросли в период 1940-1944 гг. на 15 миллиардов иен. В 1941 г. в рядах вооруженных сил было 2411 тысяч человек, а в 1945 году - 7193 тысяч, т.е. 19% мужчин страны (всего в стране насчитывалось более 38 миллионов мужчин). Снабжение же населения предметами первой необходимости уменьшилось. Сельское хозяйство страны было развито слабо: обрабатываемая земля составляла только 16-17% территории страны, 20% всех продуктов ввозилось извне, крупных запасов не было. Все прогрессивные политические партии были запрещены. Несмотря на усиливающийся террор, выступления трудящихся, однако, продолжались. В 1937 году состоялось 2126 трудовых конфликтов с числом участников 213622, в 1942 же году состоялось 268 забастовок с числом участников 14373.

Четвертая глава называется "Кабинет Тодзио. Начало и первый период войны". Япония продолжала вести как переговоры с США, так и подготовку к войне. Переговоры велись исключительно с целью выиграть время. В начале ноября вооруженные силы Японии были проинформированы о дате нападения. Бесплодные переговоры были прерваны нападением японцев на Пирл-Харбор 7 (8) декабря 1941 г. Официальное объявление войны Японией последовало уже после этого нападения. 11 декабря войну США объявили также Германия и Италия. Помимо США и Англии, войнуЯпонии объявили или прервали с ней дипломатические отношения еще 26 государств и правительств в изгнании. Первые месяцы войны проходили для Японии успешно. Япония захватила территорию 3800000км^2, на которой проживало 150 миллионов человек (не считая оккупированной ею территории Китая). В боях в Коралловом море в мае 1942 года и у атолла Мидуэй в июне 1942 года японскому флоту были нанесены такие удары, от которых он уже не смог оправиться. Военная инициатива перешла в руки США и их союзников.

KASUTATUD KIRJANDUSE NIMESTIK.

1. Dokumendid

I. Кампании войны на Тихом океане. Материалы комиссии по изучению стратегических бомбардировок авиации Соединенных Штатов. М., 1949.

2. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками. Сборник материалов в семи томах. Т. 2. Преступления против мира. М., 1958.

3. Переписка председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьерминистрами Великобритании во время Великой Отечественной Войны 1941 № 1945 гг. Т. 2. Переписка с Ф. Рузвельтом и Г. Трумэном /август 1941 г. - декабрь 1945 г./ М., 1957.

4. Рагинский, М. Ю. и Розенблит, С. Я. Международный процесс главных японских военных преступников. М.-Л., 1950.

5. Auswärtige Politik (Dokumente). 9. Jg. 1942, Hft. 1/2. Brl. /Braunschweig/ Wien, 1942.

6. Carlyle, M. Documents on international affairs 1939-1945. Vol. II Hitler's Europe. London-New-York-Toronto, 1946.

2. Memuaarid

I. Верт, А. Россия в войне 1941-1945. М., 1967.

2. Финал. Историко-мемуарный очерк о разгроме империалистической Японии в 1945 г. Под редакцией маршала Советского Союза Р. Я. Малиновского. М., 1966.

3.-4. Шервуд, Р. Рузвельт и Гопкинс глазами очевидца. Т. I-2. М., 1958.

3. Uurimused ja muu kirjandus.

a) Nõukogude autorid

I. Безыменский, Л. А. Германские генералы - с Гилером и без него. М., 1961.

2. Гольдберг, Д. И. Внешняя политика Японии /сентябрь 1939г. - декабрь 1941 г./. М., 1959.

3. Деборин, Г. А. Вторая мировая война. Военно-политический очерк. М., 1958.

4. Егоров, В. Н. Политика Англии на Дальнем Востоке /Сентябрь 1939 г. - декабрь 1941 г./. М., 1960.

5. Иванов, Л. Морское соперничество империалистчеких держав. М.-Л., 1936.

6. Израелян, В. Л. и Кутаков, Л. Н. Дипломатия агрессоров. Германо-итало-японский фашистский блок. История его возникновения и краха. М., 1967.

7. История дипломатии. Т. 3. Дипломатия в период подготовки второй мировой войны /1919-1939 гг./. Под ред. академика В. П. Потёмкина. М.-Л., 1945.

8. Кузнец, Ю. Л. Вступление США во вторую мировую войну. М., 1962.

9. Кутаков, Л. Н. История советско-японских дипломатических отношений. М., 1962.

10. Латышев, И. Внутреняя политика японского империализма накануне войны на Тихом океане 1931-1941. М., 1955.

11. Международные отношения на Дальнем Востоке /1870-1945 гг./ Под ред. члена-корреспондента Академии наук СССР Е. М. Жукова. /М./, 1951.

12. Мотылев, В. Тихоокеанский узел второй империалистической войны. М., 1940.

13. Очерки новейшей истории Японии. М., 1957.

14. Родов, Б. Роль США и Японии в подготовке и развязывании войны на Тихом океане 1938-1941 гг. /М./, 1951.

15. Сырицын, И. М. Борьба японских трудящихся против войны и фашизма /1935-1937 гг./. М., 1960.

16. Эйдус, Х. Япония от первой до второй мировой войны. /М./, 1946.

17. Яковлев, Н. Н. США и Англия во второй мировой войне. М., 1961.

b) Välismaised autorid.

I8. История войны на Тихом океане. Т. 3. Первый период войны. М., I958.

I9. Киёси, И. и др. История современной Японии. М., I955.

20. Коэн, Дж. Б. Военная экономика Японии. М., I95I.

2I. Мировая война I939-I945 годы. Сборник статей. М., I957.

22. Мэтлофф, М. и Снелл, Э. Стратегическое планирование в коалиционной войне I94I-I942 гг. М., I955.

23. Типпельскирх, К. История второй мировой войны. М., I956.

24. Фуллер, Дж. Ф. С. Вторая мировая война I939-I945 гг. Стратегический и тактический обзор. М., I956.

25. Хани Горо. История японского народа. М., I957.

26. Auswärtige Politik. 9. Jg. 1942, Hft. 1-2. Berlin. (Braunschweig) Wien, 1942.

27. Herring, H. Amerika auf dem Weg zum Krieg. Essen, 1939.

28. Probleme der Weltpolitik in Wort und Bild. Lpz., 1939.

4. Perioodika.

1. Eesti Sõna, 1941.

2. Вопросы Истории I948 № 3, 4; I953 № II.

3. Правда, I94I.

S I S U K O R D

Sissejuhatus . . . . . lk. 2

1. peatükk. Jaapani välispoliitika
aastatel 1937 - 1939. 5

2. peatükk. Jaapani - USA suhted
(1.IX 1939-16.X 1941) 2o

3. peatükk. Jaapani majanduselu
ja sisepoliitika 59

4. peatükk. Todzio kabinet. Sõja puhkemine
ja selle esimene periood. . . . 83

Lõppsõna 126

Töös esinevate isikunimede register. . . . 127

Venekeelne resümee 13o

Kasutatud kirjanduse nimestik 131